

Selvitystyö

Manner-Suomen maaseudun kehittämishojelman 2007–2013
vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaalla

HANNA LEIPONEN-SYRAKKI

Selvitystyö

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007–2013 vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaalla

HANNA LEIPONEN-SYYRAKKI

RAPORTEJA 102 | 2012

**SELVITYSTYÖ
MANNER-SUOMEN MAASEUDUN KEHITTÄMISOHJELMAN 2007–2013
VAIKUTUKSISTA JA VAIKUTTAVUUDESTA PIRKANMAALLA**

Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

**Taitto: Kopijyvä Tampere Oy
Kansikuva: Tomi Aho, Härkää sarvista**

ISBN 978-952-257-643-9 (PDF)

**ISSN-L 2242-2846
ISSN 2242-2854 (verkkajulkaisu)**

URN:ISBN:978-952-257-643-9

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus

Sisältö

Johdanto	3
Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013	3
Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelma 2007-2014 – painopisteet ja tavoitteet.....	4
Vaikuttavuusselvityksen toteutus.....	7
Pirkanmaan maakunnan nykytilan kuvaus	8
Väestö kasvaa ja ikääntyy Pirkanmaalla.....	8
Osaaminen, koulutus ja tutkimus huipputasoa	8
Työttömyys laskussa	8
Kauppa, palvelut ja teknologiateollisuus suurimmat toimialat.....	9
Infrastruktuuri vaatii investointeja	9
Kuntien ja seutukuntien haasteet.....	10
Maatilojen kehitysnäkymät Pirkanmaalla 2020	11
Metsätalous.....	14
Teknologiateollisuus	15
Elintarviketeollisuus	15
Bioenergian käyttö Suomessa ja Pirkanmaalla	15
Ohjelmakauden 2007-2013 tulokset ja vaikuttavuus Pirkanmaalla	17
Tilastoaineistoanalyysi.....	17
Myönnetty rahoitus toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin	17
Hankkeiden ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012	18
Maaseudun yritystuet	19
Määrälliset indikaattorit – uudet yritykset, työpaikat ja koulutukset	22
Kysely- ja haastattelututkimus maaseudun kehittäjille	23
Leader-toimintaryhmät	27
Pomoottori ry	27
Pirkan Helmi ry	27
Kantri ry	27
Joutsenten reitti ry.....	28
PoKo ry	28
Maaseutuindikaattoreita Pirkanmaan Leader-toimintaryhmien alueilla	28
Yhteensovitukset ja työnjako muiden alueellisten kehittämisohjelmien kanssa.....	29

Pirkanmaalla toteutettavat rakennerahasto-ohjelmat.....	29
Maakuntasuunnittelu ja maakuntaohjelma Pirkanmaalla.....	30
Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011-2016	31
Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015.....	32
Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015.....	34
Osaamiskeskusohjelma 2007-2013.....	34
Pilkahdus-ennakointiportaali.....	35
Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma	35
Kehitysehdotuksia tulevalle ohjelmakaudelle	36
Byrokratian sijaan joustavuutta ja aitoa kokeilevaa kehittämistä	36
Painopistealueet.....	38
Megatrendit ja heikot signaalit.....	39
Tulevaisuuden maaseutu.....	39
Yhteenveto.....	40
Kuvat ja taulukot	43
Lähteet	44
Liitteet	45

Johdanto

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman seitsenvuotinen kausi päättyi vuoden 2013 lopussa. Nyt ohjelmakauden loppuvaiheessa ja uuden ohjelmakauden suunnittelun käynnistyessä Pirkanmaan ELY-keskus teetti selvityksen Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaan alueella.

Selvityksessä tarkastellaan ohjelman tavoitteiden toteutumista, vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä määrällisesti että laadullisesti. Vaikuttavuusselvityksessä esitetään myös kehitysehdotuksia suunnitteilla olevaa tulevaa ohjelmakautta 2014-2020 varten. Vaikuttavuusarvioinnissa käydään myös läpi Pirkanmaan maakunnan nykytila ja sen kehitys ohjelmakaudella.

Vaikuttavuusselvityksen toteutti ELY-keskukselle Jaanu Consulting, Agronomi MBA Hanna Leiponen-Syyrakin EU-konsulttiyritys.

Vaikuttavuusselvitys tehtiin kesän 2012 aikana ja työ oli valmis 3.9.2012 mennessä.

Vaikuttavuusselvityksen tekijät

Vaikuttavuusselvityksen toteuttaja Jaanu Consulting on Hanna Leiponen-Syyrakin EU-konsulttiyritys, joka tarjoaa EU-kysymyksiin ja kansainvälistymiseen liittyviä palveluita sekä koulutusta vihreiden elinkeinojen toimijoille. Jaanu Consulting toimii Avaintaito Osuuskunta Suomen kautta.

Selvityksen teki EU-konsultti Hanna Leiponen-Syyrakki (agronomi, MBA). Varahenkilönä toimi MMM, VTM Marko Taipale, joka on myös Avaintaito Osuuskunta Suomen jäsen.

Agronomi, MBA Hanna Leiponen-Syyrakki opiskeli Helsingin yliopistossa maataloustieteitä pääaineenaan maatalouspolitiikka. Hänellä on 15 vuoden kokemus maa- ja elintarviketalouden järjestöistä, yrityksistä ja hallinnosta sekä Suomessa että ulkomailta ja laaja verkosto alan toimijoista sekä Suomessa että EU-maissa. Ennen oman EU-konsulttiyrityksen perustamista hän työskenteli 4,5 vuotta suomalaisten maanviljelijöiden ja elintarvikeyritysten edunvalvojana Brysselissä MTK:n, SLC:n, Pellervon ja kotieläinosauskuntien Brysselin toimistolla ja seurasi aktiivisesti myös maaseutupolitiikkaa. Sitä ennen Hanna Leiponen-Syyrakki työskenteli EU-tehtävissä maa- ja metsätalousministeriön maatalousosastolla sekä

MTK:ssa. Kansainvälisen MBA-tutkinnon Hanna Leiponen-Syyrakki opiskeli asuessaan Kuala Lumpurissa, Malesiassa 2000-luvun alussa.

MMM, VTM Marko Taipale on Avaintaito Osuuskunta Suomen jäsen. Hän toimii vapaana tutkijana ja maanviljelijänä Ylöjärvellä.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013

Suomen kolmas EU-maaseutuohjelmakausi käynnistyi vuonna 2007 ja päättyi vuonna 2013. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma kokoaa yhteen ensimmäistä kertaa lähes kaikki maatiloja ja osin myös muuta maaseutua koskevat kehittämistoimenpiteet, joita aiempina kausina on toteutettu useiden erillisten ohjelmien puitteissa. Ohjelma tähtää Suomen maaseudun kehittämisstrategian mukaisesti ”elinvoimaisen ja toimivan maaseudun säilymiseen, ympäristön tilan parantamiseen ja uusiutuvien luonnonvarojen kestäväan käyttöön”.

Maaseutuohjelman säädöspohja ja rahoitus

Maaseudun kehittämisen tuen yleiset säännöt ohjelmakaudelle 2007–2013 määrittelee Neuvoston maaseutuasetus (N:o 1698/2005) ja siihen kytkeytyvä kansallinen lainsäädäntö.

Ohjelman kokonaisbudjetti kaudella 2007–2013 on noin 7,89 mrd. €. Rahoitus koostuu EU:n maaseuturahastosta saatavista varoista ja ohjelman kansallisesta rahoitusosuudesta. Kansallinen rahoitusosuus sisältää valtion (maa- ja metsätalousministeriö) ja kuntien varoja. Kolmas rahoitusosuus muodostuu ohjelman toteutukseen osallistuvien yksityisten tahojen omarahoituksesta, ja se on noin 1,13 mrd. €.

Manner-Suomen maaseutuohjelman painopisteet

Ohjelmalla on kolme painopistettä: 1) maa- ja metsätalouden harjoittaminen taloudellisesti ja ekologisesti kestäväällä sekä eettisesti hyväksyttävällä tavalla koko

Suomessa, 2) yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yrittäjien verkostoitumista suosiva ja kehittävä toiminta maaseudun elinkeinon monipuolistamiseksi ja työllisyyden parantamiseksi, 3) paikallisen omaehtoisen toiminnan vahvistaminen maaseudun elinvoiman ja elämänlaadun lisäämiseksi.

Paikallisuus, yhteistyö ja tasa-arvo, osaaminen ja kestävä kehitys toimivat läpäisyperiaatteina kaikissa painopisteissä. Näiden rinnalla ohjelmassa on 25 eri toimenpidettä, jotka on koottu neljään toimintalinjaan eli työkaluun. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimenpiteet kohdistuvat rinnakkain niin maatalouden tukitoimiin kuin maatalouden ja muiden maaseutuelinkeinon ja maaseudun elinolojen kehittämiseen.

Manner-Suomen maaseutuohjelman neljä toimintalinjaa

Toimintalinja 1 tähtää maa- ja metsätalouden kilpailukykyyn parantamiseen ja sen kautta tuetaan muun muassa nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista, maa- ja metsätaloustuottajien koulutusta, maatalouden investointeja sekä elintarvike-, puu- ja energia-alan kehittämistä.

Toimintalinjassa 2 tavoitteena on ympäristön ja maaseudun tilan parantaminen. Siihen kuuluvat epäsuotuisten alueiden tuet, maatalouden ympäristötuet, eläinten hyvinvoinnin edistäminen sekä tuotannolliset investoinnit.

Toimintalinja 3 tähtää maaseutualueiden elämänlaatuun ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistamiseen ja kehittämiseen sekä maataloilla että muissa maaseudun mikroyrityksissä. Myös maaseutumatkailun kehittäminen sekä maaseudun ja kylien kehittämisen kuuluvat toimintalinjaan 3.

Toimintalinja 4 on maaseudun paikallista kehittämistä Leader-toimintatavan ja toimintaryhmien kautta. Paikallisten kehittämissuunnitelmien mukainen toiminta voi olla minkä tahansa toimintalinjan alaista.

Leader-toiminnan tavoitteet Suomessa

Leader on paikallista omaehtoista vaikuttamista toimintaryhmissä. Leader-toimintaryhmä on rekisteröity yhdistys, joka kannustaa maaseudun asukkaita kehittämään omaa kotiseutuaan, lisäämään sen viihtyisyyttä sekä synnyttämään uusia työpaikkoja ja yrityk-

siä. Suomessa toimii kaikkiaan 56 toimintaryhmää. Toimintaryhmät rahoittavat yleishyödyllisiä ja elinkeinotoimintaa edistäviä hankkeita sekä yritystukia. Ryhmät myös neuvovat tuen hakijoita hakemusten valmistelussa ja hankkeiden toteuttamisessa.

Leader-toiminta toteuttaa alhaalta ylös -periaatteen mukaisesti paikallisista tarpeista lähtevää maaseudun strategista ja systemaattista kehittämistä, joka tuottaa maaseutualueille täsmäratkaisuja työ- ja toimeentulomahdollisuuksien parantamiseksi. Leader-toiminta kokoaa ja aktivoi uusia ihmisiä ja toimijaryhmiä maaseudun kehittämistyöhön sekä tiedottaa kehittämismahdollisuuksista. Leader vahvistaa maaseudun paikallisyhteisöjä ja parantaa asukkaiden elinoloja, elämänlaatua ja elinympäristöä. Leader kehittää kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon yhteistyötä ja luo uusia toimintatapoja sekä parantaa maaseudun asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Leader-toiminta verkostoi ja luo erilaisten toimijoiden välistä yhteistyötä paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Verkostojen kautta leviää uusia innovatiivisia ratkaisuja ja osaamista, jotka kasvattavat maaseudun toimijoiden kilpailukykyä.

Leader-toimintatavan olennainen vaikutussuunta on alhaalta ylöspäin (bottom-up). Työtavan lähtökohta on omassa alueessa ja sen tarpeissa. Leader on täsmäase kehittämistyössä, joka painottuu paikallisiin, kuntakohtaisiin tai seudullisiin hankkeisiin. Olennaista on asukkaiden oma aktiivisuus, mikä samalla vahvistaa yhteisöllisyyttä, kumppanuutta ja yhteisön sosiaalista pääomaa.

Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelma 2007-2014 – painopisteet ja tavoitteet

Pirkanmaan maaseutuohjelmassa noudatetaan Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman mukaisia toimintalinjoja ja toimenpiteitä ottaen huomioon Pirkanmaan maakunnan erityispiirteet ja tavoitteet maaseudun kehittämisessä. Pirkanmaan maaseutuohjelman tavoitteet ja painopisteet perustuvat laajasti Pirkanmaan maaseutustrategian linjauksiin.

Pirkanmaan maaseutuohjelmassa käytetään julkisia varoja n. 60 milj. € kehittämisohjelmien ja hankkeiden rahoittamiseen. ELY-keskuksen budjetti on 42,3 milj. €, toimintaryhmien yht. 16,9 milj. € ja tekniseen apuun on varattu 1,1 milj. €.

Pirkanmaan maaseudun visio

Pirkanmaan maaseudun visio on määritelty Pirkanmaan maaseutustrategiassa vuonna 2005.

Pirkanmaan kehittyvä ja hoidettu, kattavien palveluiden monimuotoinen maaseutu tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää.

Pirkanmaan maaseudun vision pohjana ovat maaseudun ihmisten ja organisaatioiden määrittelemät hyvän maaseudun tunnusmerkit:

- elinvoimaisuus
- hyvät asumisen edellytykset
- turvatut mahdollisuudet yrittämiseen ja elinkeinon harjoittamiseen
- yhteistyö ja vuorovaikutus
- säilyneet palvelut
- hyvä tiestö
- aktiiviset kylät ja kylätoiminta
- hoidettu ympäristö

Maaseudun kehittämisen strategiset painopisteet

Maaseudun kehittämisen strategiset painopisteet ovat Pirkanmaan maakuntaohjelmaa mukaillen:

1. Yrittäjyys

Maaseudulla tulee olemaan erityyppisiä yrityksiä jatkossakin.

2. Tekijät ja osaaminen

Suuntaamalla koulutustarjonta tukemaan maakunnan osaamisklustereita ja elinkeinotoimintaa voidaan estää näköpiirissä oleva kasvava puute käytännön osaajista.

3. Aluerakenne, yhteydet ja energia

Huomio on kiinnitettävä olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen, elinvoimaisten kylien ja muiden taajamien voimistamiseen sekä vetovoiman hyödyntämiseen.

4. Vetovoima, imago ja identiteetti

Luonnonmaisemaa ja kulttuuriympäristöä suojellaan ja hyödynnetään Pirkanmaan maaseudun vetovoiman lisäämiseksi.

Seutukunnalliset tavoitteet

Seutukunnan kehittämissuunnitelman tarkistus tehtiin kaikissa Pirkanmaan seutukunnissa vuoden 2005 alussa. Seuraavassa on esitetty lyhyesti seutukunnalliset kehittämistavoitteet:

Kaakkois-Pirkanmaa

- kehitetään seutukunnan vetovoimaisuustekijöitä
- kehitetään seutukunnan yhteistyöverkostoja
- vahvistetaan yritysten kilpailukykyä

Ylä-Pirkanmaa

- asumisvaihtoehtojen monipuolisuus
- kehitetään yritysten toimintaedellytyksiä
- vetovoimainen koulutustarjonta sekä osaamisen kehittäminen
- kehitetään kuntien palvelutuotantoa
- kehitetään kulttuuria ja matkailua seudun vetovoimatekijänä
- seudun mahdollisuuksien markkinointi
- toimintaperiaatteet ja organisointi seutuyhteistyössä

Etelä-Pirkanmaa

- kehitetään infrastruktuuria ja vetovoimatekijöitä
- edistetään yrittäjyyttä
- vahvistetaan osaamisperustaa
- kehitetään seutuyhteistyötä

Luoteis-Pirkanmaa

- kehitetään yhteisiä toimintamalleja
- kehitetään elinkeinoja sekä toimialoja
- kehitetään koulutusta sekä osaamista
- pyritään saamaan aikaan uusia työllisyysmahdollisuuksia

Lounais-Pirkanmaa

- vahvistetaan osaamista sekä parannetaan innovaatorakenteita
- kehitetään yritystoimintaa sekä uudistetaan tuotantorakennetta

Tampereen seutukunta

- osaamisperusta ja innovaatioympäristö

- kilpailukykyinen yritysten toimintaympäristö
- seudullinen maankäytön suunnittelu ja liikennehankkeet
- asukaslähtöiset palvelut ja palveluyhteistyö
- seutuyhteistyön organisointi ja tuloksellisuus
- kansainvälisyys
- tietoyhteiskuntakehitys
- kaupunkiseudun turvallisuus, viihtyisyys ja veto-voimaisuus

Pirkanmaan maaseudun kehittämishankkeen painopisteet ja tavoitteet

Maaseutuohjelman painopistealueita ovat maataloustuotannon jatkuvuuden turvaaminen, nuorten metsien hoito, monipuolinen yritystoiminta, bioenergia, maaseudun osaajien kouluttaminen, ympäristöystävällinen asuminen ja maiseman hoito, kylätoiminta ja kulttuuriperinnön hyödyntäminen. Vertikaalinen ja horisontaalinen yhteistyö sekä toiminnan ja tuotteiden laatu ovat myös merkittäviä tavoitteita maaseudun kehittämishankkeiden toteutuksessa.

Maaseutuohjelmalle on asetettu seuraavat ohjelmalliset päätavoitteet, joiden tuloksia on tarkoitus mitata tilastotiedoista saatavilla mittareilla:

- maatalouden rakennekehitys on tapahtunut hallitusti, maatalouden kannattavan toiminnan sekä monialaisen ja erikoistuneen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu
- bioenergiasta on muodostunut merkittävä osa maaseutuyritysten tulonmuodostusta ja bioenergian käyttö on suhteellisesti vähintään yhtä suurta kuin muualla Suomessa
- nuorten metsien hoito vastaa yleistä metsänhoidollista tasoa ja metsien moninaiskäytöstä on huolehdittu metsänhoitosuosituksen mukaan
- maataloudesta luopuville viljelijöille on taattu mahdollisuus monialaiseen muuhun yritystoimintaan ja maaseudulle on syntynyt kannattavaa ammattimaista, uusia työpaikkoja luovaa yritystoimintaa siten, että mikroyrityksiin syntyneet työpaikat korvaavat maataloudesta poistuvat työpaikat
- koulutustoiminta on vastannut maaseudun yrittäjien tarpeeseen yrittäjäosaamisessa ja ammattitaitoisen työvoiman saannissa
- pirkanmaalainen maaseutu on hyödyntänyt palvelutoiminnassa kaupunkiväestön palvelutarvetta
- maaseutu on säilynyt asuttuna, riittävät palvelut ovat väestön käytettävissä, kylätoiminta on aktiivista ja yhteisöllisyys vahvistaa asumisviihtyvyyttä
- Pirkanmaan pienvesistöistä kaikki kuuluvat vesien yleisessä käyttökelpoisuusluokituksessa luokkiin erinomainen, hyvä tai tyydyttävä

Ohjelmalle on asetettu toimenpidekohtaisia numeerisia tavoiteindikaattoreita uusien työpaikkojen, tuotteiden ja yritysten sekä koulutustilaisuuksien ja koulutettujen henkilöiden määrän osalta. Näiden numeeristen tavoitteiden sekä rahoitussuunnitelman toteutumista arvioidaan vaikuttavuusselvityksen luvussa 4.

Vaikuttavuusselvityksen toteutus

Vaikuttavuusselvityksessä käydään läpi ohjelmakauden toiminnot ja tavoitteet sekä niiden toteutuminen. Ohjelman tulokset arvioidaan toimintalinja- sekä toimenpidekohtaisesti. Toimintalinja 2 jätetään kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle ELY-keskuksen toimeksianton mukaisesti. Paikallisten toimintaryhmien (Joutsen reitti ry, Pirkan Helmi ry, Kantri ry, PoKo ry ja Pomootori ry) alueilla tapahtunut kehitys arvioidaan erikseen.

Ohjelman tavoitteiden toteutumista sekä ohjelman vaikutuksia ja vaikuttavuutta arvioidaan ELY-keskuksen tilastoaineistosta, kyselyillä ja haastatteluilla sekä tarkastelemalla Pirkanmaan maaseutuohjelman ja muiden maakunnassa toteutettavien rakenerahasto- ja kehittämisohjelmien yhteisiä tavoitteita ja niiden toteutumista maaseudun elinvoimaisuuden kannalta.

Vaikuttavuusselvitystä varten suoritettiin kyselyjä ja haastatteluja Pirkanmaan maaseudun avaintoimijoil-

le. Pirkanmaan ELY-keskuksen kesäkuussa 2012 järjestetyistä uuden maaseutuohjelmakauden suunnittelutyöpajoista kerättiin kyselylomakkeella materiaalia ohjelmakauden vaikuttavuuden arviointia varten kaikilta tilaisuuksien osallistujilta. Kyselylomake lähetettiin lisäksi sähköpostilla lisäksi mm. maaseutujaoston jäsenille, toimintaryhmien puheenjohtajille ja toiminnanjohtajille sekä pirkanmaalaisille kansanedustajille.

Lisäksi haastateltiin 8 avaintoimijaa henkilökohtaisesti. Tavoitteena avaintoimijoiden haastattelussa oli saada nykyisen ohjelmakauden arvioinnin lisäksi näkökulmia maaseutuohjelman yleisestä toteuttamisesta ja ideoita tulevaa ohjelmakautta varten.

Vaikuttavuusselvitykseen kuuluu myös Pirkanmaan maakunnan nykytilan kuvaus, jossa käydään läpi keskeiset maakunnan kehityksen indikaattorit sekä toimitilat.

Pirkanmaan maakunnan nykytilan kuvaus

Pirkanmaa on menestyvä eurooppalainen tietomaakunta, jossa kohtaavat sekä kaupungin syke että vehreä luonto. Täällä on vahva tulevaisuuden usko ja haasteellinen tekemisen meininki.

Maakunnan kilpailukyvyyn perustana ovat huippuosaaminen ja sen soveltaminen liiketoiminnassa, tiedeessä ja teknologiassa. Tampere on Pohjoismaiden suurin sisämaan keskus ja kuuluu kolmen Suomen nopeimmin kehittyvän alueen joukkoon. Pirkanmaa on suosittu yritysten sijoittumiskohde ja houkutteleva myös opiskelun, työnannon, asumisen ja vapaa-ajan kannalta.

Väestö kasvaa ja ikääntyy Pirkanmaalla

Pirkanmaa on Suomen harvoja kasvumaakuntia, Pirkanmaan väkiluku 1.1.2011 oli 487 923. Viime vuosina väestönkasvu on ollut noin 4 000 henkeä vuodessa, ja puolen miljoonan pirkanmaalaisen rajan rikkoutuminen on odotettavissa vuonna 2013. Pirkanmaan väkiluku on 9,1 % koko Suomen väkiluvusta.

Väestön ikääntyminen jatkuu Pirkanmaallakin. Nyt alle 15-vuotiaita on 16,4 % ja yli 65-vuotiaita 17,1 %. Huoltosuhde Pirkanmaalla on 51,1 % ja se on koko maan keskiarvoa (51,6 %) epäedullisempi, erityisesti muualla kuin Tampereen seutukunnassa.

Haja-asutusalueilla asuu enää noin 13 % maakunnan väestöstä, ja monien maaseutualueiden autioituminen etenee. Ei ole näkyvissä, että keskittävä suuntaus erityisesti heikkenisi, ja näissä oloissa alueellisesti nykyistä tasaisemman kehityksen aikaansaaminen on kova haaste. Määrältään kasvava väestö on kuitenkin arvokas voimavara.

Osaaminen, koulutus ja tutkimus huipputasoa

Pirkanmaa panostaa voimakkaasti tieteeseen, teknologiaan, koulutukseen ja uusiin innovaatioihin talouden suhdanteista huolimatta. Monipuolinen maailmanluokan osaaminen ja monipuolinen toimialarakente ovat tuoneet ja tuovat myös tulevaisuudessa menestystä koko maakuntaan.

Pirkanmaan väestön koulutustason nousu on ollut jatkuvaa; tutkintoja suorittaneita 15 vuotta täyttäneitä vuonna 2008 oli jo 67,5 % (koko maassa 65,5 %). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita Pirkanmaalla oli 28,5 %, enemmän kuin Suomessa keskimäärin (27,8%).

Tutkimus- ja tuotekehityspanostukset ovat Pirkanmaalla kansallista tasoa korkeampia. Vuonna 2008 maakunnan tutkimus- ja tuotekehitystoiminnan menot olivat 1,1 mrd. € (16 % koko maan panostuksista) ja t&k-henkilöstön määrä lähes 11 000 henkilöä (14 % koko maan t&k-henkilöstöstä). Vuonna 2009 tutkimus- ja tuotekehityspanos oli Pirkanmaalla 2 245 €/asukas, kun koko maassa se oli 1 268 €.

Viime vuosina Tampereen yliopistoista on valmistunut noin 12 % Suomen tohtoreista. Väkilukuun suhteutettuna Pirkanmaalla on maan kolmanneksi eniten tohtoreita. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten kilpailukyky ja rahoitus ovat maakunnan menestyksen olennainen perusta.

Pirkanmaan uusia keihäänkärki-toimialoja ovat ainakin älykäs teknologia, bioteknologia ja ict-ala sekä luovat toimialat. Palveluissa on aina uusia mahdollisuuksia Pirkanmaalla, joka saa muuttovoittoa vuosittain ja jossa on hyväkuntoinen ja ostovoimainen väestö.

Ratkaisut globaaleihin haasteisiin kuten ympäristön tilaan ja väestön ikääntymiseen edellyttävät nopeaa monitieteisen tutkimustiedon tuotteistamista uusiksi innovaatioiksi. Ne luovat pohjan uudelle yritystoiminnalle. Uusien toimintojen kehittämisessä Pirkanmaalla on tukena maan parhaimpiin ja haetuimpiin korkeakouluihin kuuluvat kaksi yliopistoa ja ammattikorkeakoulu.

Työttömyys laskussa

Pirkanmaallakin on nähtävissä maakunnalle tärkeän teollisuuden rakennemuutos globaalin kilpailun kiihtyessä. Vuonna 2011 työttömyysaste Pirkanmaalla oli 10,6 %. Myös nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyys kohosivat taantuman seurauksena hieman koko maan keskiarvoja korkeammiksi. Työttömyys on vähentynyt selvästi vuoden 2010 alusta lähtien ja vähenemisen arvioidaan jatkuvan edelleen.

Työllisyystilanteeseen vaikuttaa ratkaisevasti osaan ja ammattitaitoisen työvoiman saatavuus. Avoimien työpaikkojen määrän kasvu kertoo, että tarjolla oleva työvoima ei vastaa työmarkkinoiden tarpeita. Työvoimapula tulee olemaan todellisuutta myös Pirkanmaalla talouden pyörien pyörähtäessä taas vauhdilla käyntiin, erityisesti palvelualoilla ja myös teollisuudessa.

Pirkanmaa on Suomen teollisuuden ydinalueita ja täällä on edelleen keskimääräistä enemmän teollisuuden työpaikkoja. Koko Suomen teollisuuden työpaikoista 11,4 % on Pirkanmaalla (väestöstä 9,1 %). Koko Suomen maa- ja metsätalouden työpaikoista Pirkanmaalla on 6,4 %, rakentamisen 8,9 %, kaupan ja yksityisten palvelujen 8,3 % ja julkisten palveluiden 8,4 %.

Vuonna 2009 elinkeinojen %-osuudet Pirkanmaan työpaikoista olivat alkutuotannossa 2,7 %, teollisuudessa ja rakennustoiminnassa 27 % ja yksityisissä ja julkisissa palveluissa 69,2 %.

Vuonna 2009 eniten oman asuinkunnan ulkopuolella töissä käytiin Pirkkalasta (74,3 %), Vesilahdesta (69,5 %), Lempäälästä (65,5 %), Ylöjärveltä (61,6 %), Kangasalta (59,6 %) ja Nokialta (52,4 %). Tampereelta muualla käydään töissä vähiten, 18,7 % työssäkäyvistä. Vähemmän töissä oman kunnan ulkopuolella käydään myös Sastamalassa (26,7 %), Ruovedellä (24,7 %), Virroilla (22,9 %), Parkanossa (20,7 %) ja Mänttä-Vilppulassa (19,6 %). Pirkanmaalta muissa maakunnissa töissä käy 6,7 % työssäkäyvistä.

Kauppa, palvelut ja teknologiateollisuus suurimmat toimialat

Pirkanmaan kehitys on viime vuosiin asti kulkenut kärkivauhdilla teollisuuden näyttäessä tietä. Pirkanmaan bruttoarvonlisäys oli vuonna 2007 noin 13,5 mrd. € ja osuus koko maan arvonlisäyksestä 8,6 %. Arvonlisäyksestä lähes 80 % syntyy Tampereen seutukunnassa.

Vuonna 2010 suurimmat toimialat liikevaihdolla mitattuna olivat Pirkanmaalla kauppa (29 % kokonaisliikevaihdosta), palvelut (22 %), teknologiateollisuus (21 %), rakentaminen (8 %), metsäteollisuus (8 %) ja muu teollisuus (6 %).

Yritystalouden tunnusmerkkejä ovat alle viiden henkilön yritysten yleisyys sekä suurten yritysten tytäryksiköt. Henkilöstömäärältään suurimpia työllistäjiä

ovat olleet tukku- ja vähittäiskaupan sekä elektroniikka- ja koneteollisuuden toimialat. Viime vuosina uusia yrityksiä on syntynyt erityisesti liike-elämää palvelevassa toiminnassa, rakentamisessa sekä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluissa. Maakunnan pien- ja perheyriyten suuri määrä tasoittaa globaaleja suhdanteita ja vientivetoisten alojen taloustaantumaa. Julkisen sektorin ja sen nykyisten palvelurakenteiden tehostamis- ja uudistamisvaatimukset jatkuvat voimakkaina.

Viime vuosina Pirkanmaalla kasvua on tapahtunut eniten kemikaali-, kumi- ja muovituoteteollisuudessa, joka kasvatti liikevaihtoaan yli 14 % vuonna 2010. Kaksinumeroisia liikevaihdon kasvulukuja nähtiin myös teknologiateollisuudessa ja metsäteollisuudessa, jotka molemmat lisäsivät liikevaihtoaan lähes 12 % verrattuna vuoteen 2009. Pirkanmaan tukijalaksi on yhä enemmän rakentumassa myös palvelut ja kauppa. Yhteensä palvelualat ja kauppa tuovat 51 % Pirkanmaan yritysten liikevaihdosta.

Infrastrukturi vaatii investointeja

Pirkanmaallakin infrastruktuurin uudistamis-, kehittämis- ja ylläpitotarpeet ovat mittavia. Eri liikennemuotojen välttämätön yhteensovittaminen ja uuden teknologian mahdollistaman ”älykkään infran” rakentaminen kysyvät paljon resursseja. Investoinneissa keskitytään olemassa olevan infrastruktuurin ylläpitoon, elinympäristön laatuun sekä ympäristön ja palvelujen saatuuden turvaamiseen ja tuottamiseen taloudellisesti.

Pirkanmaan 22 kunnassa on 14 kaupunkitason palveluja tarjoavaa keskusta. Pirkanmaalla asuu keskimäärin 38,9 asukasta/km² (koko maassa 17,6). Tiheimmin asutaan Tampereella (403 hlö/km²), Pirkkalassa (203) ja Akaassa (139), väljimmän Kuhmalahdella ja Kihniössä (6 hlö/km²). Väestön keskittyminen on nostanut taajama-asukkaiden osuuden jo 87,3 %:iin kaikista pirkanmaalaisista. Taajamien tiivistämiseen kohdistuu painetta yhdyskuntahuollon ja energiatehokkuuden turvaamiseksi. Tämän kehityksen ei kuitenkaan saisi antaa heikentää elämisen edellytyksiä syrjäisemmällä seuduilla.

Pirkanmaan vetovoimaisuuden yksi tärkeimmistä peruspilareista on ollut sen kansallisesti edullinen sijainti Suomen pääliikenneväylien risteyspisteessä. Pirkanmaalle ulottuu etelästä Helsinki–Hämeenlinna–Tampere -vyöhyke, joka on Suomen ainoa eurooppalaisen tason väestön, työpaikkojen ja infrastruk-

Taulukko 1: Väestö, huoltosuhte, työpaikkaomavaraisuus, työttömyysaste sekä maatilojen lukumäärä Pirkanmaan seutukunnissa 2009, 2010 ja 2011.

Seutukunnat	Väestö 31.12.2010 (hlö)	Huoltosuhte 2010 (%)	Työpaikkaomavaraisuus 2009 (%)	Työttömyysaste 2011 (%)	Maatilojen lukumäärä 2010 (kpl)
Luoteis-Pirkanmaa	16 632	60,7	97,8	7,5	596
Etelä-Pirkanmaa	43 191	58,5	83,3	11,6	606
Tampereen seutuk.	374 265	48,2	101,0	11,0	1 804
Lounais-Pirkanmaa	27 776	63,6	90,0	6,2	1 048
Ylä-Pirkanmaa	26 059	64,8	100,3	10,6	598
Pirkanmaa yhteensä	487 923	51,1	98,8	10,6	4652

tuurin keskittymä. Tähän liittyy poikittainen Turusta Tampereen kautta Jyväskylään ja edelleen Kuopioon ulottuva yliopistokaupunkien muodostama vyöhyke. Liikenteen ja logistiikan merkitys tulevan kehityksen mahdollistajina pysyy jatkossakin suurena, ja niiden kehittämisessä tulisi päästä kokonaisvaltaiseen, eri liikennemuodot ja niiden vaatiman maankäytön yhdistävään liikennejärjestelmäsuunnitteluun.

Maakunnan päätiet ovat vielä melko hyvässä kunnossa. Pirkanmaan laajaa seututieverkkoa on perusparannettu vuosikymmenien ajan, mutta ilman merkittävää lisäresursointia seututiestöä uhkaa rappeutuminen. Tällä on mittaamaton merkitys maaseudun elin- ja vetovoimaisuudelle. Voimakkaasti kasvavalla Tampereen seudulla teiden välityskyky puolestaan on paikoitellen ääriarjoillaan. Joukkoliikenteen hyödyntämiseen kohdistuu kasvavia odotuksia mm. ympäristösyistä, ja erityisesti raideliikenteessä ja pääradan kasvuvyöhykkeessä on selvää kehittämispotentiaalia. Lentoliikenne ja Tampere-Pirkkalan lentoasema puolestaan nähdään välttämättöminä edellytyksinä kansainvälisesti toimivien yritysten ja osaajien juurruttamisessa alueelle.

Pirkanmaa on yritysten ja yhdyskuntien energiahuollon kannalta edullista aluetta, sillä Pirkanmaalla on mahdollisuus valita useista erilaisista energialähteistä. Tärkein tuontipolttoaine Pirkanmaalla on maakaasu. Energian saatavuuden ja hinnan kehitykseen liittyy silti huolestuttavia näköaloja, ja ilmastonmuutokseen varautuminen ja sen hidastaminen edellyttävät mm. energiatehokkuuden parantamista sekä kotimaisten polttoaineiden, erityisesti puun ja bioenergian mutta myös jätteiden energiakäytön lisäämistä. Mahdollisuuksien oivaltaminen ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä voi luoda uusia kannattavan liiketoiminnan edellytyksiä.

Kuntien ja seutukuntien haasteet

Pirkanmaan 22 kuntaa jakautuvat viiteen seutukuntaan:

- Luoteis-Pirkanmaa: Ikaalinen, Kihniö, Parkano
- Etelä-Pirkanmaa: Akaa, Urjala, Valkeakoski
- Tampereen seutukunta: Hämeenkyrö, Kangasala, Lempäälä, Nokia, Orivesi, Pirkkala, Pälkäne, Tampere, Vesilahti, Ylöjärvi
- Lounais-Pirkanmaa: Punkalaidun, Sastamala
- Ylä-Pirkanmaa: Juupajoki, Mänttä-Vilppula, Ruovesi, Virrat

Taulukossa 1 on Pirkanmaan seutukuntia kuvaavia tunnuslukuja.

Pirkanmaan seutukuntien huoltosuhteessa (0-14- ja yli 65-vuotiaita 100 työikäistä kohti) on suuria eroja. Kaikissa muissa seutukunnissa paitsi Tampereen seutukunnassa huoltosuhte on epäsuotuisampi kuin Suomessa keskimäärin.

Työpaikkaomavaraisuus (kunnassa sijaitsevat työpaikat 100 työllistä kohden) on Tampereen seutukunnassa ollut perinteisesti korkea ja työssäkäyntiliikenne Tampereen seudulle on kasvanut jatkuvasti. Muissa seutukunnissa työpaikkaomavaraisuus on ollut laskusuunnassa. Kasvavan maakunnan ylimaakunnallinen ja –seutukunnallinen työssäkäynti ja asiointi ovat tärkeä perustelu infrastruktuuri-investointien tarpeelle.

Tilastokeskuksen maaseutuindikaattoritietokannan mukaan Pirkanmaan asukkaista 7,5 % asuu maaseutumaisissa kunnissa. Taajaan asutuissa kunnissa asuu 17,9% ja kaupunkimaisissa kunnissa 74,6 % koko väestöstä. 10 vuotta sitten vastaavat luvut olivat 8,5 % (maaseutumaiset kunnat), 19,6 % (taajaan asutut kunnat) ja 71,9 (kaupunkimaiset kunnat). Väestön kasvu 10 vuodessa on ollut 8,7 %. Maaseutumaiden kuntien väestömäärä on pienentynyt 3,9 %, taajaan

asuttujen kuntien 0,5 % ja kaupunkimaisten kuntien väestömäärä on kasvanut 12,7 %.

Kuntatalous

Vuonna 2010 kuntien verotulot kasvoivat selvästi myönteisemmin kuin budjeteissa oli arvioitu. Verotulot kasvoivat ennen kaikkea yhteisöverotulojen kohentamisen ansiosta. Maakunnan kuntien yhteisöverotulot olivat yhteensä 120 miljoonaa euroa, mikä on viidenneksen edellisvuotta enemmän. Kasvua selittävät yritysten taantumasta toipuminen ja kuntien yhteisövero-osuuden kymmenen prosentin korotus vuosille 2010–2011. Yhteisöverotulot kasvoivat kaikissa Pirkanmaan seutukunnissa.

Pirkanmaalla nostettiin kunnallisveroprosentteja lähes kaksinkertaisesti muuhun maahan verrattuna vuonna 2010. Tästä syystä maakunnan tuloverokertymien olisi voinut odottaa kehittyvän keskimääräistä paremmin. Kunnallisverotulot kuitenkin lisääntyivät sekä Pirkanmaalla että koko maassa saman verran, hieman yli kaksi prosenttia. Seuduittain tarkasteltuna ne lisääntyivät ainoastaan Tampereen seutukunnassa. Kuntien keskimääräinen tuloveroprosentti Pirkanmaalla on tänä vuonna 19,48 ja koko maassa 19,25. Myös kiinteistöveroprosentit ovat korkeammat Pirkanmaalla kuin Suomessa keskimäärin. Korkeinta 21,0 tuloveroprosenttia maksetaan Urjalassa ja Mänttä-Vilppulassa. Alhaisin tuloveroprosentti Pirkanmaan kunnista on Valkeakosken 18,75.

Samaan aikaan kuntien lainakanta jatkoi kasvuaan. Kuntien lainakanta oli vuonna 2011 Suomessa 2 037 € ja Pirkanmaalla 1 561 €/asukas. Korkein lainakanta Pirkanmaalla oli Vesilahdessa 2 704 € ja matalin Kihniössä 663 €/asukas.

Kuntien vuosikate on Pirkanmaalla 324 €/asukas ja Suomessa keskimäärin 383 €/asukas. Korkein vuosikate vuonna 2011 oli Pirkkalassa 583 € ja Kangasalla 510 €/asukas ja alhaisin Mänttä-Vilppulassa -61 € ja Ruovedellä 1 €/asukas.

Kuntarakenteen muutos

Hallitusohjelmassa esitetään kuntauudistusta, jolla tavoitellaan vahvoin peruskuntiin pohjautuvaa kuntarakennetta. Vahva peruskunta määritellään luonnollisen työssäkäyntialueen perusteella, ja sen tulee olla tarpeeksi suuri pystyäkseen itsenäisesti vastaamaan peruspalveluista. Esimerkiksi tilastokeskuksen työs-

säkäyntialueen määritelmällä Pirkanmaalla on tällä hetkellä vain kaksi tilastollista työssäkäyntialuetta: Tampere (13 kuntaa) sekä Parkano (muodostuu Parkanosta ja Kihniöstä).

Hallitus on ilmoittanut tavoitteekseen hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjan ja julkisen talouden vahvistamisen. Uusia tehtävänantoja kunnille ovat vuonna 2013 voimaan astuva ikälaki ja erilaisten koulutuksellisten, työllisyshoidollisten ja sosiaali- ja terveysalan toimenpidevastuiden lisääntyminen. Hallituskauden aikana kuntien valtionosuuksia ollaan leikkaamassa yli 600 milj. eurolla vuodessa, joko täysimääräisesti tai porrastetusti ensi vuodesta alkaen.

Kesällä 2012, maaseutuohjelman vaikuttavuusselvitystä tehtäessä, on käyty kiivasta keskustelua tulevaisuuden kunnista, niiden toiminnan perusteista ja tehtävistä. Pirkanmaan liiton ennusteportaali Pilkkaduksen Kuntaviisaat -ryhmä arvioi, että tulevaisuuden kunnissa on entistä enemmän vaihtoehtoisuutta, omavastuuta ja erimittakaavaisuutta. Sen sijaan kuntiin perinteisesti liitettyjen yhteisöllisyyden, poliittisuuden ja demokraattisuuden uskotaan heikentyvän. Vain kahdesta portaasta muodostuva järjestelmä ei tule nykyistä suurempien kuntienkaan Suomessa riittämään. Julkisessa intressissä olevien asioiden hoitaminen edellyttää valtio- ja kuntatason lisäksi näiden välille sijoittuvaa toimintatasoa, jolla kuntamittakaavan ylittäviä kysymyksiä voidaan hoitaa.

Maatilojen kehitysnäkymät Pirkanmaalla 2020

Suomen Gallup Elintarviketieto on tehnyt Pirkanmaan ELY-keskukselle keväällä 2012 tutkimuksen maatilojen kehitysnäkymistä Pirkanmaalla vuoteen 2020 mennessä. Tutkimus toteutettiin samaan aikaan koko Suomessa. Pirkanmaalla haastateltiin 537 satunnaisotannalla valittua aktiiviviljelijää ennakkoinformoidulla web/puhelinkyselyllä.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Pirkanmaan ELY-keskuksen alueen maatilojen tuotanto- ja investointi sekä sukupolvenvaihdossuunnitelmia. Kyselyn pohjalta laadittiin ennusteet maatilojen lukumäärän ja rakenteen kehityksestä vuodelle 2020. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin myös maatalouden kannattavuutta, maatilojen muuta yritystoimintaa, koulutustarpeita, tilojen vastuullisuutta sekä luomu- ja lähiruoan näkymiä.

Maatilojen kehitysnäkymät -tutkimus on tärkeä osa Pirkanmaan maaseudun tilan analyysiä. Kilpailukyky-

nen ja kestävä maatalouselinkeino on suomalaisen maaseudun elinvoimaisuuden perusta. Elinvoimainen maatalous ylläpitää avointa viljelymaisemaa ja säilyttää arvokkaat luonnon- ja kulttuurimaisemat. Elävä maaseutu merkitsee vaihtoehtoisten työpaikkojen, hyvän palvelun ja houkuttelevien asumisympäristöjen luomista, mikä ei ole mahdollista ilman elinvoimaista maatalouselinkeinoa.

Maatilojen rakennekehitys on jatkunut vauhdikkaana; tilojen määrä vähenee ja tilat kasvavat ja erikoistuvat. Nykyaikaiset maatilat tarvitsevat ja käyttävät enemmän ulkopuolisia palveluja. Myös osa-aikatilojen määrä kasvaa ja näillä tiloilla on mahdollisuus tarjota palveluita muille maaseudulla asuville ihmisille ja yrityksille.

Maatilojen määrä ja tilakoko

Tutkimuksen perusteella vuodesta 2011 vuoteen 2020 maatilojen lukumäärä pienenee 23 %. Pirkanmaalla arvioidaan olevan 3 470 maatilaa vuonna 2020. Kokonaispeltoalan ennustetaan kasvavan 3% ja tilojen keskikokoon 36 hehtaarista 48,1 hehtaariin vuoteen 2020 mennessä. Pirkanmaalla tilojen lukumäärä pienenee hiukan hitaammin kuin koko maassa (25 % vuoteen 2020 mennessä) ja tilojen keskikoko jää pienemmäksi kuin koko maassa (51 ha) vuonna 2020.

Pirkanmaan viljelijöiden keski-ikä oli aineistossa 50,3 vuotta (koko maassa 50,9 v.). Alle 40-vuotiaita viljelijöitä on 18 % ja yli 60-vuotiaita 23%. Sukupolvenvaihdoksia on yli 50-vuotiaiden omistamilla tiloilla suunnitteilla yhteensä n. 760 tilalla vuosille 2012-2017 eli keskimäärin 130 kpl/vuosi.

Pirkanmaan viljailoilla tuotannon jatkaminen vuoteen 2020 on hieman keskimääräistä korkeammalla tasolla, mutta muilla kasvinviljelytiloilla selvästi alempi.

Nykyisistä tuottajista maidontuotantoa aikoo jatkaa Pirkanmaalla 74 % vuonna 2016 ja 49 % vuonna 2020. Maidontuotannosta luopumisen jälkeen jatketaan kasvinviljelytilana. Maidontuotantoon investoivia tilojakin Pirkanmaalla on. Suunnitteilla on noin 60 navetan uusinvestoinnit lähivuosille.

Naudanlihantuotannossa emolehmien määrä kasvaa 8 % ja korvaa osin lypsylehmien määrän alenemaa vuoteen 2016 mennessä, emolehmitilojen määrän vähenemisestä huolimatta. Emolehmiin perustuvan naudanlihantuotannon osuus nousisi 26 %:iin Pirkanmaan lehmien kokonaismäärästä. Erityisesti luomunaudanlihantuotannon lisääminen kiinnos-

taa tiloilla. Kokonaisuudessaan Pirkanmaan naudanlihantuotanto alenee hieman 2020 mennessä. Tiloista 70 % jatkaa vuoteen 2016 ja puolet vuoteen 2020.

Pirkanmaalla sianlihantuotanto vähenee, mutta lasku jää vähäiseksi vuoteen 2016 mennessä. Lihaskalojen keskikoko vastaa valtakunnan keskimääräistä, noin 600 lihasikapaikkaa. Porsastuotantotilat ovat hieman pienempiä kuin maassa keskimäärin.

Kannattavuusnäköymät ja muu yritystoiminta maatiloilla

Maatalouden kannattavuus Pirkanmaalla koetaan hieman heikommaksi kuin koko maassa keskimäärin. Lypsykarjatiloihin on paras kannattavuus, mutta näköymät ovat synkenemässä. Marjatiloihin on parhaat kannattavuusnäköymät. Metsätaloudessa kannattavuus on selvästi maan keskiarvoa parempi.

Maatilojen muun yritystoiminnan kannattavuusodotukset ovat positiiviset Pirkanmaalla. Muun yritystoiminnan kasvu on hieman keskimääräistä voimakkaampaa. Muuta yritystoimintaa Pirkanmaalla harjoittaa yli 35 % tiloista. Yleisintä on koneurakointi, polttopuun valmistus myyntiin sekä matkailu-, majotus- ja virkistyspalvelut.

Maatilojen kehittämistarpeet

Investointeja suunnitellaan 60 %:lla Pirkanmaan maatiloista seuraavan 5 vuoden aikana.

Tilan ulkopuolisten työvoimapalveluiden käyttö kasvaa maatiloilla. 56 % Pirkanmaan maatiloista käyttää urakointipalveluita. 41 % tekee yhteistyötä toisten viljelijöiden kanssa. Ostopalveluita (kirjanpito, neuvonta yms.) käyttää 33 %, lomittajatyövoimaa 21 % ja tilapäistä palkkatyövoimaa 18 % tiloista. Vakituksia työntekijöitä on 6 %:lla tiloista. Tutkimukseen vastanneet tilat ovat arvioineet, että yhteistyö toisten viljelijöiden kanssa sekä ostopalvelujen, tilapäisen palkkatyövoiman ja urakointipalvelujen käyttö kasvaa lähivuosina.

Maatilojen koulutustarve lähitulevaisuudessa kohdistuu tukiin (26 % vastaajista), mutta myös yleisesti talousasioihin (17 %), atk-taitoihin (17 %), energia-asioihin (16 %), muuhun peltoviljelyyn (15 %), riskien hallintaan (12 %), työhyvinvointiin (11 %), markkinointiin (11 %) ja johtamiseen (10 %). Koulutustarve lähitulevaisuudessa pirkanmaalaisilla maatiloilla on siis suuri ja koulutustarve on kasvussa ajankohtaisista asioista, kuten energiasta ja riskien hallinnasta tiloilla.

Luomutuotanto ja lähiruoka

Pirkanmaan maataloilla luomusopimus on 10 %:lla tiloista, mikä on enemmän kuin keskimäärin koko maassa. Uusiin luomusopimuksiin kiinnostusta on yli 15 %:lla tiloista. Luomutuotantoon suhteellisesti suurin kiinnostus on erityisesti lammas- ja viljatililla. Jos puolet tästä luomukiinnostuksesta toteutuu 2020 mennessä, luomutilojen osuus voisi kasvaa 17 %:iin.

Vuoteen 2016 mennessä Pirkanmaalla erityisesti viljan, lampaanlihan ja kananmunien tuotantomäärien ennustetaan kasvavan.

Eryteisesti marja, vihannes-, lammas ja naudatilat aikovat lisätä suoramyntiä ja lähiruokamyntikanavien käyttöä vuoteen 2016 mennessä.

Viljatililla yleisin myyntikanava on jalostava teollisuus. Lähikauppoihin ja -tukkuihin sekä lähialueen suurkeittiöihin ja ravintoloihin tuotteita myydään 45 %:lla tiloista. Suoramyntiä tilalta kuluttajalle harjoittaa 28 % viljatilista. Näiden lähiruokan myyntikanavien käyttäminen ja suoramynti vähenee viljatilojen arvon mukaan vuoteen 2016 mennessä. Suoramyntin osuus tilojen tuotannosta on viljatililla noin 3 %.

Vihannestiloilla lähiruokan myyntikanavia käyttää 77 % tiloista ja suoramyntiä harjoittaa 69 %. Vuoteen 2016 mennessä suoramynti pysyy ennallaan mutta erityisesti lähikauppoihin ja -tukkuihin myynti vähenee. Suoramyntin osuus tilan tuotannosta on nyt 21 % ja vuonna 2016 arvio on 27 %.

Marjatililla lähiruokan myyntikanavia käyttää 73 % tiloista suoramyntiä harjoittaa 89 %. Vuoteen 2016

mennessä lähiruokan myyntikanavien käyttö vähenee marjatililla, mutta suoramynti lisääntyy. Suoramyntin osuus marjatilojen tuotannosta on nyt 57 % ja vuonna 2016 sen arvioidaan olevan 61 % tuotannosta.

Maitotiloista suoramyntiä harjoittaa 28 %, naudatiloista 33 %, sikatiloista 21 %, lammastiloista 64 % ja kananmunatiloista 67 %. Kotieläintiloista suoramyntin arvioidaan kasvavan vuoteen 2016 mennessä erityisesti nauta- ja lammastiloilla. Naudatilojen tuotannosta nyt suoramyntiä 8 % ja vuonna 2016 12 %. Lammastilojen suoramyntin osuus tilojen tuotannosta odotetaan kasvavan 45 %:sta 49 %:iin.

Lähikauppoihin ja -tukkuihin sekä lähialueen suurkeittiöihin ja ravintoloihin tuotteita myydään kotieläintiloista eniten naudanlihatiloilta, joista 44 % käyttää näitä lähiruokan myyntikanavia. Eryteisesti lammastilat aikovat kasvattaa lähiruokan myyntikanavien käyttöä vuoteen 2016 mennessä. Muilla kotieläintiloilla lähiruokan myyntikanavien käyttö pysyy suunnilleen ennallaan.

Joka kolmas tila on kiinnostunut lähiruokatuotannon toiminnasta Pirkanmaalla. Kiinnostus on suurempaa marja-, vihannes-, lammas- ja naudatiloilla, keskimääräistä suuremmilla tiloilla ja luomutiloilla.

Vuonna 2016 tilat arvioivat maataloustuotteiden kokonaisyntymäärästä jäävän oman maakunnan alueelle n. 52 %. Nykyisestä tilanteesta kasvua odotetaan muutama prosenttiyksikkö. Etelä-Pohjanmaalla oman maakunnan yrityksille arvioidaan jäävän jopa 79 % maataloustuotannosta.

Taulukko 2: Maatilojen tulot Pirkanmaan seutukunnissa 2010.

Alue	Tilalkm	Maatilojen tulot milj. € ja %									
		Maatilojen tulot yhteensä		Maatalouden myyntitulot		Maatalouden tulotuet		Metsätulot		Sivuansiot/liitännäiselinkeinot	
Koko Pirkanmaa	4 563	420,03	100	114,14	27	119,96	29	39,67	9	146,27	35
Etelä-Pirkanmaa	595	59,81	14	14,56	24	17,72	30	4,85	8	22,68	38
Lounais-Pirkanmaa	1 028	94,53	23	28,13	30	28,86	31	5,94	6	31,60	33
Luoteis-Pirkanmaa	589	44,05	10	9,17	21	12,99	29	3,01	7	18,89	43
Tampereen	1 763	165,41	39	47,35	29	44,28	27	16,97	10	56,81	34
Ylä-Pirkanmaa	588	56,22	13	14,93	27	16,11	29	8,90	16	16,28	29

Taulukko 3: Maatalouden myyntitulot tuotantosunnittain Pirkanmaalla ja seutukunnissa vuonna 2010.

Alue	Maatalouden myyntitulot tuotantosunnittain (% kokonaistuloista)						
	maito	naudanliha	sianliha	muu liha	kananmunat	viljat	muut kasvit
Koko Pirkanmaa	41	8	14	11	1	16	9
Etelä-Pirkanmaa	41	9	18	0	1	22	8
Lounais-Pirkanmaa	30	6	31	4	2	19	7
Luoteis-Pirkanmaa	54	12	9	0	1	16	8
Tampereen	41	8	6	20	0	14	11
Ylä-Pirkanmaa	49	7	4	15	5	12	8

Maatilojen rahavirrat seutukunnittain

Pirkanmaalla maatilojen tulovirta oli vuonna 2010 yhteensä 420 milj. € (brutto, ei sis. alv). Suurin osuus (35 %) tuloista saadaan sivuansiotuloista/liitännäiselinkeinoista. Maatalouden myyntituloja tuloista oli 27 %, maatalouden tulotukia 29 % ja metsätuloja 9 %.

Seutukunnittaisia eroja maatilojen tulovirroista löytyy. Maatalouden myyntitulojen osuus on suurin Lounais-Pirkanmaalla kun taas metsätulojen osuus suhteessa suurin Ylä-Pirkanmaalla. Sivuanstioiden osuus seutukunnista on suurin Luoteis-Pirkanmaalla.

Maatalouden myyntitulot Pirkanmaalla olivat yhteensä 114 milj. €. Vuonna 2010. Maidon osuus maatalouden myyntituloista oli 41 % ja viljan 16 %.

Luoteis- ja Ylä-Pirkanmaalla maidon osuus maatalouden myyntituloista oli suurempi kuin keskimäärin. Viljan ja sianlihan osuus oli keskimääräistä suurempi Etelä- ja Lounais-Pirkanmaalla.

Maatilojen kokonaisrahavirrat ovat olleet hienoisessa nousussa kaikissa Pirkanmaan seutukunnissa vuodesta 2000 vuoteen 2010.

na saaneet kantorahatuloja keskimäärin 114 milj. € vuodessa. Kaikkien aikojen korkein kantorahavirta oli vuonna 2008, jolloin niitä kertyi noin 162 milj. €.

Metsätalouden kokonaiskustannukset ovat olleet vuosittain keskimäärin 22 milj. €. Tässä luvussa ei ole mukana puunkorjuun kustannuksia, ne on jo otettu huomioon kantohinnassa. Valtion tuki metsänhoito- ja metsänparannustöihin on ollut vuositasolla noin 2,3 milj. €.

Taulukko 4: Pirkanmaan metsät pähkinänkuoressa.

Metsämaata	890 000 ha
Yksityiset omistavat	743 000 ha
Yksityismetsälöitä	25 467 kpl
Puuston tilavuus	128 795 000 m ³
Puuston kasvu	5 600 000 m ³ /v
Markkinahakkuut	3 159 000 m ³ /v
Tiukasti suojellut metsät	18 000 ha
Bruttokantorahatulot	132 000 000 €/v

Metsätalous

Metsätalouden välillinen vaikutus Pirkanmaan taloudessa on suuri. Metsänomistajat ovat viime vuosi-

Pirkanmaan uuden metsäohjelman 2012-2015 mukaan vuosittainen hakkuukertymätaavoite on 4,4 milj. m³. Edellisen metsäohjelman seurantaraportti kertoo, että Pirkanmaan metsävarat ovat kasvussa. Hakkuita tehtiin vuonna 2010 lähes 10 000 hehtaaria enemmän kuin edellisvuonna, noin 39 000 hehtaaria. Ainespuun vuotuisissa hakkuissa päästiin kuitenkin vain noin 75 prosenttiin tavoitteesta. Hakkuiden alhainen taso johtaa maakunnan metsävarojen kasvuun ja ikääntymiseen. Taimikon- ja nuoren metsän hoidossa kunnostaututtiin vuonna 2010. Hehtaareja kertyi noin 13 400 eli yli tavoitetason.

Pirkanmaan metsäteollisuuden liikevaihto vuonna 2010 oli 2 131 milj. € ja viennin arvo 1 182 milj. €. Pirkanmaan metsäteollisuuden liikevaihto lähti vuosien 2008–2009 laskun jälkeen kasvuun. Vuonna 2010 kääntyi edellisen vuoden 13,4 %:n lasku jo 11,9 %:n kasvuksi ja sitä kertyikin jokaisena vuosineljänneksenä. Toimiala kasvoi myös koko maan alueella, joskin hieman rivakampaa 18,4 prosentin vauhtia.

Työpaikkoja Pirkanmaan metsäteollisuudessa on 7 800 ja toimipaikkoja 484. Vaihtelevasti kehittynyt Pirkanmaan metsäteollisuuden palkkasumma kääntyi vuoden 2009 voimakkaan 13,6 % laskun jälkeen orastavaan kasvuun vuoden 2010 aikana (2,2 %). Koko maan tasolla metsäteollisuuden palkkasumma laski vielä vuoden 2010 aikana 1,3 %.

Metsäteollisuuden vientiliikevaihto laski kolme perättäistä vuotta huipentuen vuoden 2009 voimakkaaseen, 14,5 % laskuun. Vuoden 2010 aikana toimialan vienti piristyi huomattavasti ja vientiliikevaihto kasvoi 15,8 %. Koko maan tasolla metsäteollisuuden edellisvuosi oli erittäin vahva ja vienti kasvoi Pirkanmaata enemmän, noin 19,5 %.

Teknolomiteollisuus

Teknolomiteollisuuden liikevaihto Pirkanmaalla vuonna 2010 oli 5 760 milj. €, viennin arvo 3 573 milj. €. Työpaikkoja teknolomiteollisuudessa oli 21 400 ja toimipaikkoja 1 080.

Teknolomiteollisuuden palkkasumma jatkoi vuonna 2009 alkanutta laskuaan vielä 2010 alkuvuodesta. Vuosi 2010 oli metalliteollisuudelle huono koko maan alueella, toimialan kehityksen ollessa heikointa kaikista teollisuudenaloista - palkkasumma laski 3,2 %. Kuitenkin alkuvuodesta 2011 metalliteollisuuden palkkasumma oli koko Suomessa jo 5,5 % kasvussa ja Pirkanmaallakin päästiin lähes samoihin kasvuprosentteihin (5,3 %).

Teknolomiteollisuuden toimialojen vienti kasvoi lähes koko 2000-luvun alun. Ennätysmäisen heikon vuoden 2009 jälkeen vienti lähti jälleen vuonna 2010 Pirkanmaalla 13 % kasvuun. Kehitys oli maakunnassa selvästi vahvempaa kuin koko Suomen alueella (8,5 %). Viennin kasvu on Pirkanmaalla hidastunut kuitenkin vuoden 2011 ensimmäisellä neljänneksellä 5,2 %:iin, kun koko maan tasolla toimiala on kasvanut selvästi nopeampaa 12 % vauhtia.

Elintarviketeollisuus

Elintarviketeollisuuden liikevaihto oli Pirkanmaalla 541 milj. € vuonna 2010 ja se supistui Pirkanmaalla jo toista vuotta peräkkäin. Se oli näin ollen ainoa toimiala, joka ei vielä vuonna 2010 saanut oikaistua vuotta aiemmin alkanutta liikevaihdon laskua. Vuonna 2010 Pirkanmaan elintarviketeollisuuden kehitys poikkesi myös koko maan vastaavasta, joka oli jo kääntynyt 3,8 % kasvuun. Pirkanmaan elintarviketeollisuudessa työpaikkoja oli n. 2 600 ja toimipaikkoja 140.

Bioenergian käyttö Suomessa ja Pirkanmaalla

Uusiutuvan energian osuus kokonaisenergiakulutuksesta on Suomessa 27 % (v. 2010). Tästä uusiutuvan energian kulutuksesta noin 76 % tuotetaan bioenergialla. Bioenergialla tuotetaan siis n. 20 % kokonaisenergiakulutuksesta. Bioenergian tuotanto Suomessa perustuu 95-prosenttisesti metsäteollisuuden puuperäisten sivutuotteiden ja jätevirtojen hyödyntämiseen. Kierrätyspolttoaineiden, biokaasun, peltobiomassojen ja biopohjaisten polttonesteiden osuus kattaa loput 4 %. Bioenergiaa saadaan siis puuperäisistä polttoaineista, peltobiomassoista, biokaasusta, kierrätys- ja jättepolttoaineiden biohajoavasta osasta. EU-velvoitteiden mukainen tavoite nostaa uusiutuvan energian osuus energian loppukulutuksesta 38 %:iin vuoteen 2020 mennessä.

Suomessa suurimmat uusiutuvan energian kasvutavoitteet kohdistuvat metsähakkeen käyttöön. Vuonna 2009 metsähaketta käytettiin noin 5,4 miljoonaa kuutiometriä. Tavoitteena on, että vuoteen 2020 mennessä hakkeen käyttömäärä nousee lähes kolminkertaiseksi nykyisestä. Myös biomassasta valmistettavien liikenteen biopolttoaineiden merkitys tulee jatkossa kasvamaan. Sokeri- ja öljypitoisista kasveista, puuvartisten kasvien selluloosasta sekä biohajoavista jät-

teistä valmistetaan bioetanolia ja biodieseliä korvaamaan liikenteen fossiilisia polttoaineita. Muun muassa metsäteollisuus kehittää intensiivisesti niin kutsuttuja biojalostamoja, joissa voidaan valmistaa liikennepolttoaineiksi soveltuvia biopolttoaineita.

Pirkanmaan osuus Suomen kokonaisenergiankulutuksesta oli 5,4 % vuonna 2009. Suurin osa (62 %) Pirkanmaalla käytetystä energiasta tuotetaan fossiililla polttoaineilla. Maakunnan merkittävin energialähde on maakaasu. Maakaasulla tuotetun energian osuus kokonaisenergiankäytöstä on reilu kolmannes ja Pirkanmaalla käytetään noin 15 % Suomeen tuotavasta maakaasusta. Fossiilisista polttoaineista öljyllä tuotetaan noin kolmannes maakunnassa käytetystä energiasta. Fossiilisten polttoaineiden lisäksi merkittäviä energialähteitä ovat turve (10 %), puu (12 %) ja vesivoima (2 %).

Pirkanmaalla tuotettiin energiaa puupolttoaineilla vuonna 2010 yhteensä 2,6 TWh, kun vuonna 2005 vastaava luku oli 2,8 TWh. Puuenergian suhteellinen osuus maakunnan kokonaisenergiankäytöstä on pysynyt 12 %:n tienoilla kiinteän puun energiakäytön kasvusta huolimatta. Tervasaaren sellutehtaan lopettamisen jälkeen nestemäisiä puupolttoaineita ei ole käytetty. Siksi puuenergian absoluuttinen käyttö ei ole noussut samassa suhteessa kiinteän puun energiakäytön kanssa. Nestemäisillä sivutuotteilla tuotettiin vuonna 2005 energiaa 0,7 TWh. Pirkanmaalla käytettiin lämpö- ja voimalaitoksissa vuonna 2010 metsähaketta 434 000 m³ ja metsäteollisuuden sivutuotteita 298 000 m³.

Ohjelmakauden 2007-2013 tulokset ja vaikuttavuus Pirkanmaalla

Ohjelmakauden 2007-2013 vaikutuksia arvioidaan sekä tilastoaineistosta rahoituksen ja määrällisten tavoitteiden osalta että maaseudun kehittämisen asiantuntijoille suunnatuista haastatteluista ja kyselyistä saaduista aineistosta.

Pirkanmaan maaseutuohjelman painopistealueita ja tavoitteita maatalouden, maaseudun, metsätalouden, bioenergian, maaseudun muun yritystoiminnan, koulutuksen, yhteisöllisyyden ja ympäristön tilan osalta tarkastellaan myönnetyn rahoituksen sekä ohjelmassa määriteltujen indikaattoreiden avulla. Nämä ohjelman määrällisen tavoitteet koskevat uusien työpaikkojen, uusien yritysten, uusien tuotteiden, koulutettujen henkilöiden sekä tiedotus- ja aktivointitilaisuuksien määrää. Tilastoaineisto sisältää myös yhteenvedotiedot kuluvalle ohjelmakaudella myönnettyistä tuista toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin. Hankkeiden ja yritystukien osalta aineistosta selviää myös kokonaisrahoituksen eri rahoituslähteet. Lisäksi ohjelman vaikuttavuutta arvioidaan vaikuttavuusselvitystä varten tehdyissä kysely- ja haastattelututkimuksissa.

Manner-Suomen maaseudun kehittämishojelman 2007-2013 väliarvioinnissa (Suomen aluetutkimus FAR, 2010) todetaan, että myönteisiä vaikutuksia ovat yhteisöllisyyden ja yhteistyön lisääntyminen, parantunut viihtyvyys ja maaseudun kilpailukyky asuin- ympäristönä, vahvistunut ja monipuolistunut yritys- ja pienyritystoiminta sekä maa- ja elintarviketalouden säilyminen ja kehittyminen.

Manner-Suomen maaseutuohjelman toteutuksen suurimmiksi ongelmakohtiksi nousivat aidon kokeilevan kehittämisen ja joustavan toiminnan vaikeus, kun huomio kiinnittyy ensisijaisesti rahoitukseen ja byrokraatiaan. Toiseksi potentiaalisia toimijoita ja toimintoja jää ohjelman ulkopuolelle eri syistä, minkä vuoksi osa ohjelman potentiaalista jää myös toteutumatta. Kolmanneksi isompien kokonaisuuksien rakentaminen koetaan vaikeana muun muassa hanketyypittelyn vuoksi. Lisäksi byrokration vähentämistarve korostui voimakkaasti. Vaikuttavuuden osalta ohjelman suurin haaste on selvästi se, kuinka kehittämishojelma voisi palvella kehittämistä pelkän tukemisen ja rahoittamisen sijaan.

Tilastoaineistoanalyysi

Tilastotiedot, joihin seuraavat analyysit perustuvat, on saatu MAVIn Maaseutuviraston Manner-Suomen maaseudun kehittämishojelma 2007-2013 tietokannasta heinäkuussa 2012 tehdyistä ajoista. Ajot teki Sami Talola/Pirkanmaan ELY-keskus.

Tilastoaineistoanalyysissä tarkastellaan myönnettyä rahoitusta ja rahoitussuunnitelmaa toimenpiteittäin, hankkeiden ja yritystukien kokonaisrahoitusta sekä maaseudun yritystukia.

Myönnetty rahoitus toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin

Vaikuttavuusselvityksen liitteessä 1 verrataan maaseutuohjelman rahoitussuunnitelmaa ja toteutunutta rahoitusta tammikuun alusta 2007 kesäkuun loppuun 2012 toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin. Lineaarisesti rahoituksesta olisi pitänyt kulua 79 % (5,5 vuotta 7 vuodesta). Tarkkaa lineaarista vertailua on kuitenkin vältettävä, sillä tukia ei ole myönnetty heti maaseutuohjelmakauden alussa eikä muutenkaan tasaisesti ohjelmakauden aikana.

Kesäkuun loppuun 2012 mennessä maaseutuohjelman kokonaisrahoituksesta on käytetty (myönnetty) 73 %. ELY-keskus on käyttänyt 75 % ja toimintaryhmät 68 % rahoituksestaan. Kokonaisuudessaan rahoitusta on myönnetty 43,3 milj. €.

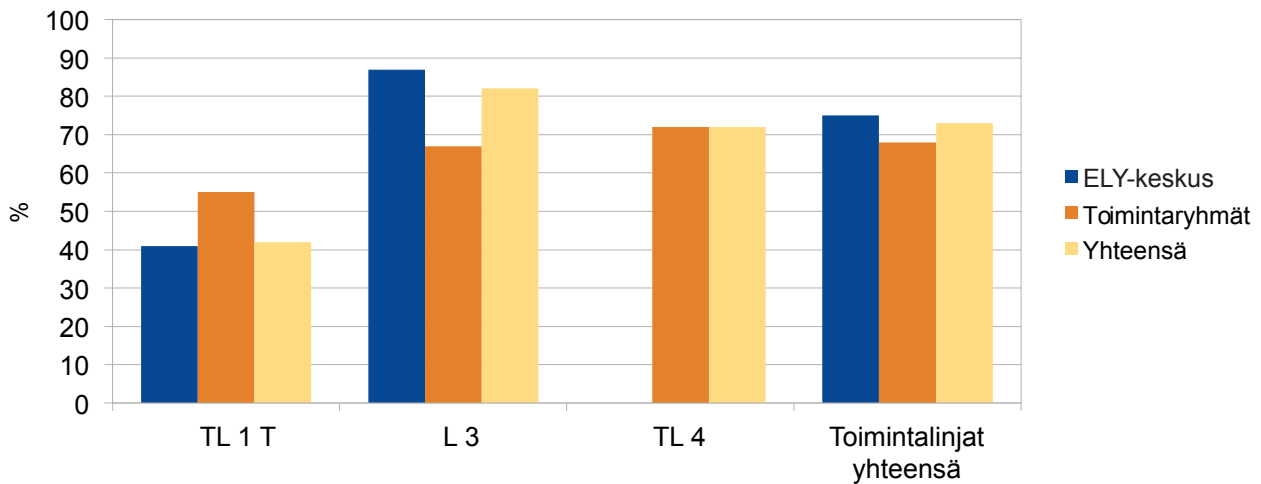
Toimintalinjan 1 (maa- ja metsätalouden kilpailukyvyn parantaminen) rahoituksesta on käytetty yhteensä 42 % eli 4,7 milj. €. ELY-keskuksen osalta jäädytään 42 prosenttiin, kun taas Leader-toimintaryhmät ovat käyttäneet toimintalinjan 1 rahoituksestaan 55 %.

Toimintalinjan 3 (maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen ja kehittäminen) rahoituksesta on käytetty 82 %. ELY-keskus on käyttänyt 87 % ja toimintaryhmät 67 %. Toimintalinjan 3 rahoitus on yhteensä 36 milj. €.

Toimintalinja 4 (Leader) rahoituksesta on käytetty 72 % eli yhteensä 2,9 milj. €.

Kuva 1: ELY-keskuksen ja toimintaryhmien myöntämä rahoitus 1/2007-6/2012 toimintalinjoittain.

Myönnetty rahoitus 1/2007–6/2012 % suunnitellusta rahoituksesta

Rahallisesti suurin toimenpide on 312 mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen, johon on tällä maaseutuohjelmakaudella käytetty jo 18,3 milj. € (ELY-keskus 15,6 ja toimintaryhmät 2,7 milj. €). Muita suuria toimenpiteitä ovat 321 elinkeinoelämän ja maaseudun peruspalvelut 6,1 milj. € (ELY-keskus 4,9 ja toimintaryhmät 1,2 milj. €) ja 322 kylien kunnostus ja kehittäminen 4,2 milj. € (ELY-keskus 1,3 ja toimintaryhmät 2,9 milj. €). Leader-toimintaryhmissä lisäksi rahaa on käytetty myös toimintaryhmien omiin kuluihin (toimenpide 431) 2,6 milj. €.

Kun verrataan kesäkuun loppuun 2012 mennessä myönnettyjä tukia maaseutuohjelman rahoitussuunnitelmaan, voidaan todeta, että rahoituksen käyttöaste vaihtelee huomattavasti toimenpiteittäin. Yli 100 % rahoitussuunnitelman budjetista on käytetty jo toimenpiteissä 312 mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen, 321 elinkeinoelämän ja maaseudun peruspalvelut ja 431 toimintaryhmien omat kulut. Myös toimenpiteeseen 111 ammatillista koulutusta ja tiedo-

tusta koskevat toimet budjetoiduista varoista on käytetty melkein 100 %.

Sen sijaan budjetoidusta on käytetty noin 20 % toimenpiteissä 123 maa- ja metsätaloustuotteiden arvon lisääminen, 124 yhteistyö maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja tekniikoiden kehittämiseksi sekä 311 taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle.

Hankkeiden ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012

Pirkanmaan ELY-keskuksen myöntämien hanketukien osalta hankkeiden kokonaisrahoitus ajanjaksolla 1/2007-6/2012 oli 21 milj. €. ELY-keskuksen myöntämien yritystukien osalta hankkeiden kokonaisrahoitus kohosi 62 miljoonaan euroon. Toimintaryhmien han-

Taulukko 5: ELY-keskuksen ja toimintaryhmien myöntämien hanke- ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012 Pirkanmaalla.

Rahoituslähde	Tuen myöntäjä ja muoto Tuki € ja % kokonaisrahoituksesta							
	ELY hanketuki		ELY yritystuki		Toimintaryhmien hanketuki		Toimintaryhmien yritystuki	
EU-osuus	7 831 666	37	7 392 405	12	5 275 042	34	1 137 089	12
Valtio	7 688 996	37	9 008 920	15	3 648 525	24	1 383 592	15
Kunnat	1 873 677	9			2 732 071	18		
Muu julkinen rahoitus	9 364	0	26 243	0	64 480	0	6 184	0
Muu valtion rahoitus					2 200	0		
Yksityinen rahallinen osuus	3 446 154	16	45 317 694	73	2 439 024	16	6 600 123	73
Yksityinen vastikkeeton työ	87 157	0			1 152 644	8		
Yhteensä	20 937 013	100	61 960 503	100	15 313 986	100	9 126 988	100

ketuissa hankkeiden kokonaisrahoitus oli noin 15 milj. € ja yritystukien osalta noin 9 milj. €. Laskelmassa kokonaisrahoitukseen luetaan mukaan EU:n ja valtion tukien lisäksi kuntien hanketuki, muu julkinen rahoitus sekä yksityinen rahoitus, joka jaetaan rahalliseen osuuteen ja vastikkeettomaan työhön.

ELY-keskuksen hanketuissa EU:n tuen osuus on 37 % ja myös valtion tuen osuus on 37 % kokonaisrahoituksesta. Yksityinen rahallinen osuus ELYn hankkeiden kokonaisrahoituksesta on 16 % ja kuntien rahoitusosuus 9 %.

Sekä ELY-keskuksen että toimintaryhmien myöntämistä yritystukihankkeista 73 % rahoitetaan yksityisesti. EU:n tuen osuus on 12 % ja valtion tuen 15 % kokonaisrahoituksesta.

Toimintaryhmien myöntämässä hanketuissa EU:n ja valtion myöntämät tuet ovat Pirkanmaalla olleet noin 58 % hankkeen kokonaisrahoituksesta. EU:n osuus on ollut hankkeiden kokonaisrahoituksesta 34 % ja valtion osuus 24 %. Toimintaryhmien hankkeiden kokonaisrahoituksesta yksityisesti on rahoitettu 16 % ja talkootyönä (yksityinen vastikkeeton työ) 8 %.

Maaseudun yritystuet

Maaseudun yritystuet ovat merkittävä osa maaseutuohjelman rahoituksesta. Ohjelmakaudella kesäkuun 2012 loppuun mennessä yritystuet edustivat 42 prosenttia kaikista maaseutuohjelman myönnetyistä tuisista Pirkanmaalla. Seuraavassa tarkastellaan Pirkanmaan tilannetta ja ELY-keskuksen ja toimintaryhmien myöntämiä tukia koko maan maaseudun yritystukiin verrattuna. Koko maan tiedot ovat Rambollin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007-2013 arvioinnin osaraportista "erillisselvitys maaseudun yritysrahoituksesta" (1/2012).

Maaseudun kehittämisohjelman yritystukimuodot

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman keskeisenä tavoitteena on työtilaisuuksien ja toimeentulomahdollisuuksien lisääminen. Ohjelmasta tuetaan sen tavoitteita toteuttavien, maaseudun yritystoimintaa monipuolistavien yritysten perustamista, kehittämistä ja laajentamista. Avustusta on mahdollista saada investointeihin, yritysten kehittämiseen ja ensimmäisten vieraiden työntekijöiden palkkakustannuksiin.

Tukea voidaan myöntää maatilalla maatalouden ohella harjoitettavaan muuhun yritystoimintaan sekä muille maaseudulla sijaitseville, alle kymmenen henkeä työllistävälle yrityksille, joilla on alle kahden miljoonan euron vuosiliikevaihto. Elintarvikkeiden ensiasteen jalostajista tuen piiriin kuuluvat myös alle 250 hengen pk-yritykset.

Tuen myöntäminen edellyttää, että yritys sijaitsee ja yrittäjä asuu maaseutumaisella alueella. Tuen saaja voi olla luonnollinen henkilö, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osuuskunta tai osakeyhtiö. Yleensä edellytetään, että yhtiön pääasiallinen tarkoitus on kyseisen elinkeinon harjoittaminen ja että yhtiön omistajat itse työhön osallistuen harjoittavat tuettavaa elinkeinotoimintaa. Yritystukea haetaan alueellisilta ELY-keskukset tai paikallisilta Leader-toimintaryhmiltä.

Tukea ensimmäisten vieraiden työntekijöiden palkkaamiseen voivat hakea aloittavat yritykset tai yritykset, joilla ei vielä ole palkattuja työntekijöitä. Käynnistystukea voi saada enintään kahden henkilötyövuoden palkkauksesta aiheutuviin kustannuksiin kahden vuoden aikana. Tukea voidaan myöntää enintään 50 % palkasta.

Maaseudun yritystuet pääosin investointitukea

Maaseutuohjelmakaudella kesäkuun 2012 loppuun mennessä maaseudun yritystukia on myönnetty Pir-

Taulukko 6: Maaseudun yritystuet 1/2007- 6/2012 Pirkanmaalla. Koko maan tiedot ajanjaksolta 1/2007-7/2011.

Tuen myöntäjä	Yrityksen investointituki			Yrityksen kehittämistuki			Yrityksen käynnistystuki			kpl	Tuki yhteensä	%
	kpl	€	%	kpl	€	%	kpl	€	%			
ELY	416	12 732 050	81	123	1 171 927	7	75	1 810 362	12	517	15 714 339	86
Toimintaryhmät	154	1 597 484	64	46	364 203	15	24	519 752	21	196	2 481 439	14
Yhteensä	570	14 329 533	79	169	1 536 131	8	99	2 330 114	13	713	18 195 778	100
Koko maa	4840	144 737 575	90	831	7 929 888	5	354	7 857 738	5		161000000	100

Taulukko 7: Hankekohtainen keskimääräinen tuki 1/2007- 6/2012 myönnettyistä maaseudun yritystuista Pirkanmaalla ja koko maassa.

Tuen myöntäjä	Yrityksen investointituki keskimäärin €/ hanke	Yrityksen kehittämistuki keskimäärin €/ hanke	Yrityksen käynnistystuki keskimäärin €/ hanke	Tuki yhteensä keskimäärin €/ hanke
ELY-keskus	30 606	9 528	24 138	30 395
Leader-toimintaryhmät	10 373	7 917	21 656	12 660
Yhteensä	25 140	9 090	23 537	25 520
Koko maa	29 904	9 543	22 197	

kanmaalla yhteensä 18 milj. €. ELY-keskuksen kautta rahoituksesta on myönnetty 86 % ja Leader-toimintaryhmien kautta 14 %.

Maaseudun yritystukia on myönnetty yhteensä 713 kpl, joista ELY-keskus on myöntänyt 73 % ja toimintaryhmät 27 %. Pirkanmaalla suurin osa myönnettyistä tuista on ollut yrityksen investointitukia, yhteensä 14 milj. € ja 79 % maaseudun yritystuista. Koko maassa investointitukina on jaettu 90 % maaseudun yritystuista.

Keskimääräiset yritystuet

Pirkanmaalla ajanjaksolla 1/2007-6/2012 keskimääräinen investointituki oli noin 25 000 €. ELY-keskuksen myöntämät investointituet olivat keskimäärin noin 30 000 €/hanke. Toimintaryhmien myöntämät investointituet olivat pienempiä, noin 10 000 €/hanke, mikä johtuu maaseutuohjelmassa sovitusta työnjaosta. Myönnettyissä yrityksen kehittämis- ja käynnistystukien keskiarvoissa ei sen sijaan ollut suurta eroa ELY-keskuksen ja toimintaryhmien välillä. Yrityksen kehittämistukea myönnettiin Pirkanmaalla keskimäärin 9 000 € ja käynnistystukea 23 500 €.

Koko maassa keskimääräisen investoinnin koko on noin 110 000 euroa, josta keskimäärin 26 % (noin 30 000 €/toimenpide) on julkista rahoitusta. Yrityksen käynnistymistukitoimenpiteet olivat keskimäärin noin 45 000 € ja yrityksen kehittämistoimenpiteet noin 18 000 €. Sekä käynnistys- että kehittämistukitoimenpiteistä keskimäärin puolet oli rahoitettu julkisilla varoilla.

Koko maassa yritystukien hakemiseen ja maksatukseen liittyvät käytännöt vaihtelevat ELY-keskusten välillä ja maksatusajoissa sekä tuen hakemiskäytännöissä oli merkittäviä eroja ELY-keskuksittain. Esimerkiksi tukipäätöksen tekeminen (aika hankkeen aloituksesta päätöksen tekopäivään) vaihtelee Varsinais-Suomen ELY-keskuksen reilusta 200 päivästä Pohjois-Savon reiluun 300 päivään. Pirkanmaa on yksi nopeimmista. Tukipäätöksen tekemiseen käytettiin keskimäärin 220 päivää.

Yritystukien saajat

Koko maan osalta suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut yritystukien saajaryhmät (osuus tuensaaajista) koko maassa on esitetty taulukossa 8 ja kuvassa 2.

Pirkanmaalla koko maata suuremmat yritystukien saajaryhmät ovat erityisesti majoitus- ja ravitsemustoiminnassa, metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistuksessa, moottoriajoneuvojen korjauksessa ja kaupassa, rakentamisessa sekä taiteet, viihde ja virkistys -toimialalla. Sen sijaan metsätalous ja puunkorjuu- sekä elintarvikkeiden ja juomien valmistus -toimialoilla jäädytään yritystuen saajaryhmissä huomattavasti alle koko maan keskiarvojen.

Investointituen suurin saajaryhmä oli sekä koko maassa että Pirkanmaalla majoitus- ja ravitsemustoiminta.

Viisi suurinta toimialaa kattavat noin 42 % kaikista investointitukea saaneista yrityksistä koko maassa. Pirkanmaalla suurimpien investointitukia saaneiden ryhmien joukkoon pääsevät myös taiteet, viihde ja virkistys sekä saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus. Pirkanmaan viisi suurinta toimialaa kattavat 44,6 % kaikista investointitukea saaneista yrityksistä.

Yritystuilla merkittävä vaikutus maaseudun yrityksille koko maassa

Ajanjaksolla 1/2007 – 7/2011 maaseutuohjelmaan oli koko Suomessa hyväksytty yhteensä 6025 yritystuki-toimenpidettä. Näistä valtaosa oli investointitoimenpiteitä (80 % toimenpiteistä), 14 % kehittämistoimenpiteitä ja ainoastaan 6 % käynnistystoimenpiteitä. Ohjelmassa jaetusta julkisesta rahoituksesta investointitoimenpiteisiin ohjautui noin 90 % sekä kehittämis- että käynnistystuen osuuksien jäädessä viiteen prosenttiin.

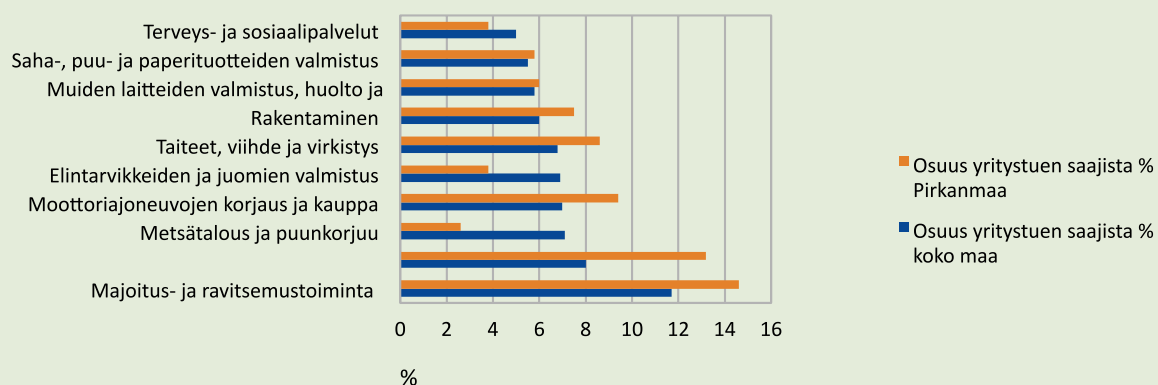
Rambollin maaseudun yritysrahoitus -selvityksen mukaan koko maassa yritystukia saaneet yritykset ovat tarkastelun mukaan toipuneet verrokkiryhmään-

Taulukko 8: Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut yritystukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla. Toimialaluokituksen ryhmittely liitteessä 2.

Toimiala	Osuus yritystuen saajista % koko maa	Osuus yritystuen saajista % Pirkanmaa
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	11,7	14,6
Metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistus	8,0	13,2
Metsätalous ja puunkorjuu	7,1	2,6
Moottoriajoneuvojen korjaus ja kauppa	7,0	9,4
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	6,9	3,8
Taiteet, viihde ja virkistys	6,8	8,6
Rakentaminen	6,0	7,5
Muiden laitteiden valmistus, huolto ja asennus	5,8	6,0
Saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus	5,5	5,8
Terveys- ja sosiaalipalvelut	5,0	3,8

Kuva 2: Yritystukien suurimmat saajaryhmät toimialaluokittain (TOL 2008) koko maassa ja Pirkanmaalla.

Yritystukien saajaryhmät

Taulukko 9: Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut investointitukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla.

Toimiala	Osuus investointituen saajista % koko maa	Osuus investointituen saajista % Pirkanmaa
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	11,0	13,0
Metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistus	9,0	11,4
Metsätalous ja puunkorjuu	8,0	
Moottoriajoneuvojen korjaus ja kauppa	7,0	7,3
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	7,0	
Taiteet, viihde ja virkistys		7,5
Rakentaminen		5,3
Saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus		5,4

sä paremmin vuoden 2008-2009 taantumasta sekä liikevaihdon mediaanilla, liikevoittoprosentin mediaanilla että henkilöstömäärän keskiarvolla mitattuna.

Sekä asiantuntijoiden, että tilinpäätösaineiston perusteella yritystukien vaikuttavuus on realisoitunut parhaiten tukku- ja vähittäiskaupan toimialalla sekä majoitus- ja ravitsemustoiminnan toimialalla. Sekä asiantuntijoiden että tilinpäätösanalyysin mukaan menestyksekkäimmät toimialat ovat myös suurimmat tukea saaneet toimialat.

Noin 30 % investointituen hakijoista ilmoitti, ettei olisi toteuttanut investointitoimenpidettään lainkaan ilman tukea. Tuen saannilla on selvityksen perusteella ollut positiivinen yhteys tukea saaneiden yritysten liikevaihtoon, -voittoon sekä henkilöstömäärän kasvuun.

Kehittämistuen osuus on ollut koko Suomessa vain noin 5 % jaetusta maaseudun kehittämissuunnitelman tukikokonaisuudesta. Sekä tuen saajien omien arvioiden, että tilinpäätösaineiston perusteella, vaikutukset yritysten kasvuun ovat olleet kuitenkin positiiviset, mutta investointitukea vähäisemmät.

Myös käynnistystukien osuus koko maassa oli vain noin 5 % jaetusta maaseudun kehittämissuunnitelman tukikokonaisuudesta. Puolet tuen saajista arvioi, että tuella oli suuri tai erittäin suuri merkitys yrityksen kasvuun. Erityisesti tuen saajien liikevaihto on kasvanut merkittävästi verkokiryhmään nähden. Lisäksi tuen saajien keskimääräinen henkilöstömäärä on yli kaksinkertaistunut vuoden 2006 tasosta. Erityisesti käynnistystuen osalta ongelmallisena pidettiin aloittavan yrityksen näkökulmasta liian pitkiä maksatusaikoja.

Rambollin tutkimuksen mukaan erityisesti investointitukea voidaan pitää onnistuneena maaseutuyritysten tukimuotona. Tulosten mukaan investointitukea tulisi suunnata erityisesti työvoimaintensiivisille aloille, kuten majoitus ja ravitsemustoimialalle, metsätalous-

ja puunkorjuutoimialalle sekä tukku- ja vähittäiskaupan toimialoille.

Vaikka myös käynnistys- ja kehittämistukia pidettiin onnistuneina, oli niiden osuus jaetuista tuista vähäinen. Molempien tukimuotojen osalta tulee panostaa entistä tehokkaampaan viestintään tukien olemassaolosta ja sisällöistä sekä niiden tunnettuuteen alueellisten yritysasiamiesten sekä muiden neuvojien keskuudessa. Tukimuotojen yritysälähtöisyyteen sekä joustavuuteen tulee myös panostaa. Markkinointi- ja liiketoimiosaamisen näytellessä keskeistä roolia yritysten menestyksessä, tulee kehittämistukea tulevaisuudessa suunnata erityisesti niihin liittyvän osaamisen kehittämiseen yrittäjien keskuudessa.

Määrälliset indikaattorit – uudet yritykset, työpaikat ja koulutukset

Pirkanmaan maaseutuohjelmassa 2007-2013 on asetettu useita määrällisiä tavoitteita ohjelman vaikutuksesta syntyvistä työpaikoista, uusista yrityksistä ja uusista tuotteista sekä pidetyistä koulutustilaisuuksista. Vertailua toteutuneen ja tavoitteiden välillä vaikeuttaa, että Maaseutuviraston Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013 tietokannasta ajatut indikaattoritiedot eivät ole täysin luotettavia, sillä hanke-toimijoiden ilmoittamia lukuja ei pystytä tarkastamaan ja myös lukujen laskenta- ja ilmoitustavat saattavat vaihdella. Suuntaa antavia tietoja kuitenkin saadaan. Vertailua on myös tehty hankkeiden omiin tavoitteisiin (Maaseutuviraston tietokannasta) taulukossa 10.

Uusia kokoaikaisia työpaikkoja maaseutuohjelmakaudella tavoitellaan 550 kpl ja säilytettyjä työpaikkoja 1 430 kpl. Maaseutuviraston tietokantaan on ilmoitettu toistaiseksi vain n. 100 uutta ja säilytettyä työpaikkaa.

Taulukko 10 : Työpaikat, koulutetut ja uudet tuotteet ja palvelut - maaseutuohjelman tavoiteindikaattoreiden vertailu toteutuneeseen kuluvalle maaseutuohjelmakaudella.

Indikaattori	Maaseutuohjelman tavoite	Hankkeiden omat tavoitteet (MAVI)	Toteutuma (MAVI)
Uudet kokoaikaiset työpaikat	550	52	44
Säilytetyt työpaikat, yhteensä	1 430	62	62
Koulutettujen määrä (koulutushankkeet, toimenpide 331)	3 400	2 758	4 252
Aktivointi- ja tiedotustilaisuuksiin osallistuneet		3 380	5 763
Uusia tuotteita ja/tai uusia tekniikoita käyttöön ottaneiden tilojen/yritysten lukumäärä	63	48	23
Uusien palvelujen määrä	127	291	295

Taulukko 11: Laaditut/päivitetyt kylien kehittämissuunnitelmat ja ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmat Pirkanmaalla ja toimintaryhmien alueilla kuluvalle maaseutuohjelmakaudella.

Alue	Laaditut/päivitetyt kylien kehittämissuunnitelmat (kpl)	Laaditut/päivityt ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmat (kpl)
Pirkanmaa yhteensä	53	65
Pomoottori ry	6	3
Kantri ry	19	5
Joutsenten reitti ry	17	3
PoKo ry	3	33
Pirkan Helmi ry	0	0

Määrä on pieni tavoitteeseen verrattuna. Voi olla, että kaikkia työpaikkoja ei ole tilastoihin kirjattu.

Koulutus- ja tiedotushankkeissa (toimenpide 331) osallistujien määrätavoite 3 400 on jo tässä vaiheessa maaseutuohjelmakautta täyttynyt. Koulutettuja on ollut 4 200. Aktivointi- ja tiedotustilaisuuksiin osallistuneita on ollut yhteensä 5 700 kuluneella ohjelmakaudella.

Uusia tuotteita ja tekniikoita käyttöön ottaneiden yritysten määrä on 23, mikä on noin kolmannes tavoitteesta. Uusien palveluiden tavoite on sen sijaan ylittynyt kirkkaasti. MAVIn tietokannan mukaan toteutunut palvelujen määrä on 295, kun maaseutuohjelman tavoite on 127.

Kylien kehittämissuunnitelmia on Pirkanmaalla tehty 53 kpl. Toimintaryhmistä Kantri ja Joutsenten reitti ovat tehneet eniten kylien kehittämissuunnitelmia. Ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmia on tehty 65, joista yli puolet PoKo ry:n alueella.

Kysely- ja haastattelututkimus maaseudun kehittäjille

Maaseutuohjelman vaikuttavuuden selvittämiseksi tehtiin myös kyselytutkimus pirkanmaalaisille maaseudun kehittäjille. Kyselyyn vastasivat ELY-keskuksen maaseudun kehittämisen tulevaisuustyöpajojen (5.6.2012 Sastamalassa ja 12.6.2012 Orivedellä) osallistujat. Lisäksi kysely lähetettiin sähköpostilla mm. Pirkanmaan maaseutuajaoston jäsenille ja varajäsenille, toimintaryhmien puheenjohtajille ja toiminnanjohtajille, sekä kuntien edustajille ja joukolle pirkanmaalaisia kansanedustajia.

Kyselyllä kartoitettiin maaseudun kehittäjien mielipiteitä Pirkanmaan maaseudun kehittämissuunnitelman 2007-2013 tavoitteiden ja painopisteiden toteutumisesta, sekä tulevan maaseutuohjelmakauden tärkeistä painopisteistä. Kyselylomake on vaikuttavuusselvityksen liitteenä 3.

Kyselyyn saatiin vastauksia 41 kpl. Pirkanmaan maaseutuajaoston jäseniä ja/tai ELY-keskuksen edus-

tajia vastaajista oli 8 kpl. Leader-toimintaryhmien edustajia (toiminnanjohtaja, hallituksen jäsen) vastaajista oli 11 kpl. 19 vastaajaa oli tavalla tai toisella osallistunut maaseutuohjelmasta rahoitusta saaneeseen hankkeeseen. Kuntien edustajia vastaajista oli 4 kpl.

Vaikuttavuusselvitystä varten tehtiin myös haastattelututkimus. Kahdeksalta maaseutuasioita tuntevalta eri tahoja edustavalta asiantuntijalta kysyttiin Pirkanmaan maaseutuohjelman vaikutuksista ja uuden ohjelmakauden kehittämisideoista.

Nykyisen ohjelmakauden vaikutukset

Nykyistä ohjelmakautta arvioitiin väittämällä maaseutuohjelman myönteisestä vaikutuksesta tavoitteiden ja painopisteiden toteutumiseen. Vastausasteikko oli 1...5, jossa 1= täysin eri mieltä väittämän kanssa, 2= osittain eri mieltä, 3= kanta väittämään neutraali, 4= osittain samaa mieltä, 5= täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

Ensimmäiseksi arvioitiin maaseutuohjelman myönteistä vaikutusta Pirkanmaan maaseudun vision (Pirkanmaan kehittyvä ja hoidettu, kattavien palveluiden monimuotoinen maaseutu tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää) toteutumiseen. Keskiarvo vastauksissa oli 3,78, eli enemmistö vastaajista oli osittain tai täysin samaa mieltä maaseutuohjelman myönteisestä vaikutuksesta vision toteutumiseen.

Taulukossa 12 on kyselylomakkeessa esitetyt tavoitteet ja painopisteet sekä niiden saamat keskimääräiset arviot maaseutuohjelman myönteisestä vaikutuksesta tavoitteen toteutumiseen.

Heikoimman arvion maaseutuohjelman vaikutuksesta saivat tavoitteet

- Maatalouden kannattavan toiminnan edellytykset on turvattu (2,50)
- Riittävät palvelut ovat väestön käytettävissä myös syrjäisillä alueilla (2,63)
- Erikoistuneen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu (2,92)

Taulukko 12: Kyselytutkimuksen keskimääräiset arviot maaseutuohjelman tavoitteiden toteutumisesta. Vastausasteikko 1...5, jossa 1= täysin eri mieltä väittämän kanssa, 2= osittain eri mieltä, 3= kanta väittämään neutraali, 4= osittain samaa mieltä, 5= täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

Nro	Tavoite Maaseutuohjelma on myönteisesti vaikuttanut, jotta Pirkanmaalla...	Arvio keskimäärin (1-5)
1	Maatalouden rakennekehitys tapahtuu hallitusti	3,03
2	Maatalouden kannattavan toiminnan edellytykset on turvattu	2,50
3	Monialaisen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu	3,11
4	Erikoistuneen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu	2,92
5	Bioenergiasta muodostuu merkittävä osa maaseutuyritysten tulonmuodostusta	3,22
6	Aktivoidaan metsänomistajia nuorten metsien hoitoon	3,73
7	Maataloudesta luopuville viljelijöille luodaan mahdollisuuksia siirtyä muuhun yritystoimintaan maaseudulla	3,17
8	Maaseudulle syntyy kannattavaa ammattimaista, uusia työpaikkoja luovaa yritystoimintaa	3,57
9	Maaseudulle syntyy uutta elintarvikkeiden jatkojalostusta	3,31
10	Maaseudulle syntyy uutta maaseutumatkailua	3,89
11	Maaseudulle syntyy uutta alihankintaa puun- ja metallinjalostuksessa	3,45
12	Maaseudulle syntyy uutta koneurakointia	3,74
13	Maaseudulle syntyy uusia hevostalouden palveluita	3,77
14	Maaseudulle syntyy uusia hoivapalveluita	3,18
15	Maaseudulle syntyy uusia energiayrittäjiä	3,72
16	Maaseudulle syntyy uutta matkailuyrittäjyyttä	3,75
17	Maaseudun yritykset ovat saaneet hyötyä verkostoitumalla	3,69
18	Koulutustoiminnalla parannetaan maaseudun yrittäjien yrittäjä- ja johtamisosaamista	3,53
19	Koulutustoiminta vastaa maaseudun yrittäjien tarpeeseen ammattitaitoisen työvoiman saannissa	3,03
20	Koulutustoiminnalla parannetaan paikallista aloitteellisuutta	3,14
21	Koulutustoiminnalla parannetaan osaamista kylien kehittämisessä	3,47
22	Maaseudulle syntyy kaupunkiväestölle palveluita tuottavia yrityksiä	3,44
23	Maaseutu säilyy asuttuna	3,44
24	Riittävät palvelut ovat väestön käytettävissä myös syrjäisillä alueilla	2,63
25	Kylätoiminta on aktiivista	3,69
26	Yhteisöllisyys vahvistaa asumisviihtyvyyttä maaseudulla	3,76
27	Kulttuurimaisema säilyy	3,41
28	Luonnon- ja kulttuurimaiseman hoidossa otetaan huomioon luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen	3,61
29	Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet hyödynnetään	3,41

Maaseutu on kokenut EU-aikana rajun rakennemuutoksen maataloudessa ja syrjäisten alueiden autoitumisen ja palvelukadon. Tähän kehitykseen ei olla pystytty vaikuttamaan tarpeeksi maaseutuohjelmankaan toimenpiteillä.

Maaseutuohjelman myönteisiä vaikutuksia nähdään erityisesti tavoitteissa:

- Maaseudulle syntyy uusia hevostalouden palveluita (3,77)
- Yhteisöllisyys vahvistaa asumisviihtyvyyttä maaseudulla (3,76)
- Maaseudulle syntyy uutta matkailuyrittäjyyttä (3,75)
- Maaseudulle syntyy uutta koneurakointia (3,74)
- Aktivoidaan metsänomistajia nuorten metsien hoitoon (3,73)
- Maaseudulle syntyy uusia energiayrittäjiä (3,72)

Maaseudun muutos näkyy maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan kehittymisenä erityisesti kaupungin läheisellä maaseudulla. Matkailu- ja virkistyskäytön mahdollisuuksia on hyödynnetty. Metsätalouden hankkeet työllistävät ja antavat yrittäjille mahdollisuuksia maaseudulla. Maaseudun houkuttelevuus yhteisöllisenä asuinpaikkana kasvaa.

Maataloutta koskevien tavoitteiden (1-4) keskimääräinen arvio oli alhaisin, 2,89. Bioenergiaa ja metsää koskevien tavoitteiden (5-6) keskiarvo oli 3,47. Korkeimman arvion 3,57 sai maaseudun yritystoimintaa koskevat tavoitteet (7-17). Koulutustoiminnan tavoitteiden (18-21) keskimääräinen arvio oli 3,29. Asumista ja palveluita koskevat tavoitteet (23-29) saivat keskimääräisen arvion 3,42.

Hyvät ja huonot hankkeet

Kyselytutkimuksen avoimissa kysymyksissä sekä haastatteluisissa vastaajat pohtivat, mitkä ovat hyvän ja huonon hankkeen tunnusmerkit.

Hyvin toimivat hankkeet syntyvät aidosta tarpeesta ja jäävät elämään hankkeen päätyttyä. Myös hankkeesta saatu oppi ja kokemus jäävät käyttöön. Hyvä hanke lisää erilaisten toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista hankkeen aikana ja sen jälkeen. Hankkeen kansainvälisyys lisää toimijoiden mielenkiintoa.

Suuremmissa hankkeissa etuna ovat suhteessa pienemmät hallinnon kulut. Liian laajoja hankkeita ei kuitenkaan koeta omiksi. Sekä suuria että pieniä hankkeita siis tarvitaan.

Hyvin toimivia hankkeita ovat olleet kylien kehittämishankkeet, erityisesti kylätalot. Infrastruktuurihank-

keet kuten tie- ja tietoliikenneverkkojen kehittäminen on koettu tärkeiksi ja niillä pystytään näyttämään konkreettisesti mihin raha on käytetty. Henkinen kehittäminen ei kuitenkaan saa jäädä infran kehittämisen varjoon, vaikka sen vaikutusten ja hyödyn mittaaminen on hankalampaa.

Maaseudulla sosiaali- ja terveysalan kasvu on ollut nopeaa ja tuonut uusia mahdollisuuksia maaseudun yritystoiminnassa. Vesistöjen kunnostushankkeet ovat aktivoineet asukkaita ja yhdistyksiä yhteiseen toimintaan. Lähiruoka on ollut näkyvästi esillä mediasa, mutta onko kehittämishankkeilla saatu jo tuloksia aikaan?

Kaikissa hankkeissa ongelmia tuottaa byrokratia ja päätöksenteon hitaus. Joskus hanke vain työllistää vetäjänsä ja sen muut vaikutukset jäävät vähäiseksi. Säännöt rajaavat tuen ulkopuolelle mm. perusmaatalouden yritystoiminnan ja tilakohtaisen neuvonnan, joihin olisi tarvetta esim. esiselvityksinä luomutuotantoon siirryttäessä ja maatilojen vesiensuojelukoulutuksessa.

Tärkeää on muistaa, että hankkeiden tarkoitus on mahdollistaa kokeiluja ja uuden luomista. Tällöin osa hankkeista myös epäonnistuu ja näistä epäonnistumisista on opittava, mutta niitä ei pitäisikään aina välttää.

Uuden ohjelmakauden painopisteet

Kyselytutkimuksessa uudelle ohjelmakaudelle painopisteiksi oli 22 ehdotusta, joista vastaajat saivat valita enintään 5 tärkeintä. Painopisteistä tärkeimmiksi nousivat:

- Yrittäjyyden kehittäminen maaseudulla (24 mainintaa)
- Asumisen mahdollisuuksien edistäminen maaseudulla (17)
- Maa- ja metsätalouden arvon lisääminen (16)
- Työpaikkojen määrän kasvu maaseudulla (15)
- Elintarviketuotannon laadun ja kannattavuuden kehittäminen (13)
- Maaseudun peruspalvelujen turvaaminen ja kehittäminen (13)
- Leader (12)
- Hankkeiden hallinnon kehittäminen, yksinkertaistaminen ja tehostaminen (12)
- Infrastruktuurin, esim. liikenne- ja tietoliikenneverkkojen kehittäminen (11)
- Lähienergia (10)

Haastattelut

Vaikuttavuusselvitystä varten haastateltiin kahdeksaa maaseudun asiantuntijaa nykyisen maaseutuohjelman vaikutuksista ja uuden ohjelmakauden kehittämissideoista. Tärkeimmiksi kehittämiskohteiksi haastatelussa nousivat maaseudun asuminen, hajautetun energiantuotannon mahdollisuudet sekä asiakaslähtöisyyden ja joustavuuden lisääminen hankebyrokratiassa.

Suomen Kylätoiminta ry:n kylien liiketoiminta-asiamies **Juha Kuisma** korosti maaseudun asumisviihtyvyyttä maaseudun elinvoimaisuuden tärkeimpänä tekijänä. Asumista maaseudulla ei saa rajoittaa, vaan sen tulee antaa ohjautua kysyntälähtöisesti. Kyläkaavoitus on otettava laajasti käyttöön. Se osallistaa asukkaat kehittämään maaseutua ja asumisympäristöään. Haja-asutusrakentamisen ohjaaminen ei ole tarpeellista myöskään ilmastonmuutoksen torjunnan kannalta, sillä maaseutuasuminen voi olla yhtä ekologista kuin tiivis kaupunkiasuminen. Maaseutuympäristö on julkishyödyke, jota markkinavoimat eivät pysty tuottamaan ja jolle on kysyntää. Kylätoiminta parhaimmillaan on tiimityötä ja verkostoitumista. Juha Kuisma kehotti myös pitämään yllä keskustelua maaseutuasioista koko ohjelmakauden ajan myös vastakkaisten mielipidetahojen kanssa. Maaseutuohjelman seitsenvuotinen kesto edellyttää, että sen sisälle kirjoitetaan itsekorjaava ja kehittävä elementti.

Pirkanmaan liiton kehityspäällikkö **Reijo Kahelin** korosti haastattelussa palvelurakenteen kehittämisen tarvetta ja mahdollisuuksia sekä maaseutuohjelman roolia maaseudun palveluiden kehittämisessä. Kahelin totesi myös, että maaseudun kehittämisessä pitäisi miettiä minkälainen on nykyinen maaseutu, eikä romantisoida ja vanhanaikaistaa maaseudun käsitettä. Kehittämisessä on osattava katsoa pitkälle tulevaisuuteen ja tehdä yhteistyötä yli rajojen. Hajautettu energiantuotanto vaikuttaa positiivisesti alueen elinkeinoihin.

Petri Rinne, Joutsenten reitti ry:n toiminnanjohtaja ja ELARDn (European LEADER Association for Rural Development) puheenjohtaja, oli tyytyväinen Leader-toimintaryhmien laajempaan toimintavaliokoomaan kuuluvalla ohjelmakaudella. Hankkeiden hallinto vaatii jatkuvaa kehittämistä joustavampaan suuntaan. EU:ssa on tekeillä hallintomalliuudistus, joka sisältää ns. lump sum/flat rate mallin ja joka keventäisi hankkeiden maksatusprosessia. Työnjako rakennerahastojen kanssa toimii sujuvasti ja pelisäännöt ovat selvät.

Maaseudun kehittäminen tulee jatkossakin olemaan osa yhteisen maatalouspolitiikan rahoitusta.

Rinne toivoo, että Leader-yritystuet voidaan laajentaa perusmaatalouden yhteydessä toimivaan lähiruokatuotantoon, sillä Leader on myös viljelijöiden hanke. Sosiaali- ja terveysalan yritystuet laajennettava koko Pirkanmaalle, sillä kysyntä on kasvussa. Uuden ohjelmakauden tärkeimmät painopisteet ovat maaseudun palveluyrittäjyyden tukeminen ja maaseudulla tuotettu uusiutuva energia sekä maaseudun työllisyys- että ilmastonmuutoksen torjunnan näkökulmasta.

Kari Kylkilahti, Kantri ry:n toiminnanjohtaja, korosti osallistujien sitoutumista ja yhteisön sisältä syntyneitä tarvetta ja paikallisuutta hankkeen onnistumisen edellytyksenä. Usein itse tekeminen ja talkootyö jättävät pysyvän vaikutuksen yhteisön toimintaan. Tiimityöllä hanke saadaan vietyä parhaiten loppuun ja rahoittaminen antaa vain syyn yhteisöä palvelevan hankkeen toteuttamiseksi. Hankkeilla ei ole yksiselitteistä optimaalista kokoa. Toisaalta pienet leader-hankkeet saavat merkittävästi tuloksia aikaan, toisaalta on asioita, joita ei kannata tehdä kuin seutu- tai maakunnallisesti. Sääntöjen ja viranomaispäätösten asiakaslähtöisyyteen tulisi panostaa.

Juha Kolhinen, PoKo ry:n toiminnanjohtaja, kritisoi hankkeiden yletöntä byrokratiata ja monenkertaista tarkistamista ja päätöksentekoa. Hankesuunnitelman hyväksymisen ja maksatuspäätösten eriyttäminen on tuonut pelkästään ongelmia. ELY-keskuksessa pitäisi olla yhteinen linja siitä, mitkä kustannukset hankkeessa hyväksytään. Nyt viranomainen tekee samasta asiasta päätöksen kaksi kertaa ja päätös voi olla erilainen. Tuen saajan pitäisi voida luottaa viranomaisen päätöksen pysyvyyteen.

Kansanedustaja **Arto Satonen** korosti kaavoituksen merkitystä maaseudun elinvoimaisuuden sekä elinkeinojen ja asumisen kannalta. Eryteisesti syrjäisemmällä maaseudulla rantarakentamisen mahdollisuudet pitää käyttää hyväksi.

Hyvät hankkeet kehittävät paikallisesti, mutta tuovat myös uusia kävijöitä maaseudulle ja lisää potentiaalisia asukkaita/yrittäjiä/asiakkaita. Maa- ja metsätalouden kannattavuuden kehitys on tärkeää myös maaseudun kehittämisen kannalta. Satonen toivoi myös, että maaseudun kehittämisen yhteinen visio tulisi näkyä kaikissa hankkeissa.

Kansanedustaja **Arto Pirttilahti** pitää maaseutuohjelman mahdollisuuksia myös kunnille hyvänä strategisen kehittämisen välineenä. Yhteistyötä kuntien, elinkeino-yhtiöiden, toimintaryhmien ja ELY-keskuksen välillä voitaisiin entisestään tiivistää. Hankkeiden tu-

lee hyödyntää laajasti alueen elinkeinotoimintaa, maaseutuasumista ja yhteisöhyvinvointia. Hankkeiden rahoitukseen (ennen tuen maksatusta) on kiinnitettävä huomiota ja löydettävä uusia vaihtoehtoja. Esimerkiksi osa maksatuksesta voitaisiin tehdä heti hankesuunnitelman hyväksymisen jälkeen, tai kunnat voisivat järjestää lainatakauksen. Kari Kivikon työryhmän raportin toimet byrokratian vähentämiseksi pitäisi toimeenpanna.

Pirttilahden mukaan kehittämispotentiaalia maaseutuohjelmassa on palveluliiketoiminnassa, kansainvälistymisessä ja kolmannelle sektorilla sekä tiedottamisessa. Yritykset tarvitsevat investointeja sekä markkinointiosaamisen kehittämistä aina. Lähirooka ja myös uusi kotoilutrendi voidaan helposti yhdistää maaseutuun.

MTK Pirkanmaan toiminnanjohtaja **Visa Merikoski** korosti maatilojen peruskannattavuuden ja maaseudun yritystoiminnan kehittämistä maaseudun kehittämisen tukijalkana. Maatilojen yhteistoiminnassa ja osaamisessa sekä verkostoitumisessa on vielä kehitettävää. Hanketoimijoiden erilaisia vahvuuksia voitaisiin hyödyntää ja tehdä yhteistyötä suuremmissa hankkeissa. Suurissa hankkeissa kuitenkin ongelmana on alkurahoituksen hankinta. Investointituissa pitäisi olla mahdollista aloittaa hanke omalla riskillä kunhan rakennus- yms. luvat ovat kunnossa.

Merikosken mukaan koulutushankkeissa on haasteena oikean kohderyhmän tavoittaminen. Yleensä käy niin, että tiedottamisella saadaan osallistujat jo valmiiksi valistuneiden ryhmästä, joka ei koulutusta välttämättä tarvitse, ja koulutusta oikeasti tarvitsevia ei tavoiteta tai ei saada aktivoitua. Maatilojen neuvontaa pitää toteuttaa yhdessä toisen asteen jalostuksen kanssa. Neuvonta-alalle tulisi miettiä jonkinlaisen palvelusetelin mahdollisuutta, jossa asiakas voisi hankkia neuvontaa niin perinteiseltä neuvontajärjestöltä kuin esim. yrityksiä alkutuotanto-osastoiltakin.

Leader-toimintaryhmät

Pirkanmaalla toimii 5 Leader-toimintaryhmää: Pomoottori ry, Pirkan Helmi ry, Kantri ry, Joutsenten reitti ry ja PoKo ry. Jokaisella toimintaryhmällä on oma kehittämissuunnitelma vuosille 2007-2013. Toimintaryhmien työ on aktiivista paikalliskehittämistä ja alueen toimijoiden yhteistyötä erilaisten kehittämishankkeiden ja yritystukien kautta.

Leader-toimintatapa on otettu omaksi Pirkanmaalla. Toimintaryhmät ja niiden rahoittamat hankkeet

toteuttavat aitoa paikalliskehittämistä, joka koetaan tärkeäksi alueen elinvoimaisuudelle ja myös identiteetille. Toimintaryhmien rahoittamat hankkeet lisäävät maaseudun vetovoimaa asuinpaikkana ja yritysten sijoittumispaikkana sekä maaseudun asukkaiden tulo- ja koulutustasoa.

Leader ja toimintaryhmätyö on vaikutuksiltaan ja osallistumiskokemukseltaan onnistunut maaseudun kehittämismuoto. Yritystukien myöntäminen paikallisesti on luonut uusia työpaikkoja ja edistää yritysten paikallista verkostoitumista.

Pomoottori ry

Maaseudun kehittämissuunnitelma Pomoottori ry:n toiminta-alueeseen kuuluvat Itä- ja Kaakkois-Pirkanmaalla Juupajoki, Kuhmalampi, Orivesi ja Pälkäne. Pomoottorin toiminta-alueen asukasluku on noin 19 620.

Pomoottori ry:n Diversiteetti kehittämissuunnitelman tärkeimpinä tavoitteina on elämän laadun, asumisen ja elinkeinomahdollisuuksien parantaminen. Tämän lisäksi ohjelmassa painotetaan kulttuuria asuinviihtyvyyden lisääjänä ja työllistymismahdollisuuksien tarjoajana.

Pirkan Helmi ry

Pirkan Helmi ry on paikallinen toimintaryhmä, joka toimii Etelä-Pirkanmaan seutukunnan alueella. Seutukuntaan kuuluvat Valkeakosken kaupunki ja Akaan kaupunki (alkaen 1.1.2007, kuntaliitos Toijalan ja Viialan kesken) sekä Kylmäkosken ja Urjalan kunnat. Asukkaita Etelä-Pirkanmaalla oli vuoden 2005 lopussa 42 320.

Pirkan Helmi ry:n Helmenkalastus kehittämissuunnitelmassa painotettavat pääteemat ovat asuminen ja yrittäjyys, yhdistys- ja kylätoiminta, kulttuuri sekä kansainvälisyys.

Kantri ry

Kantri ry toteuttaa kehittämissuunnitelmaansa Tampereen seutukunnan maaseutualueilla. Alueen muodostavat: Lempäälä, Pirkkala ja Vesilahti kokonaan sekä Kangasalan, Nokian, Tampereen ja Ylöjärven maaseutualueet. Kantri ry:n toiminta-alueella on noin 80 250 asukasta.

Kantri ry:n kehittämissuunnitelma on Lähellä mutta kaukana – ykkösmaseudun kehittämissuunnitelma v. 2007-2013. Kehittämistyön painopisteet ovat: ympäristövastuinen asuminen, yhteisöllisyys, paikalliskulttuuri ja nuoriso sekä aktiviteettipalveluita ja paikallistuotteita lähimaaseudulta.

Joutsenten reitti ry

Joutsenten reitti ry:n toimialueeseen kuuluu neljä lounaisuumalaista kuntaa Pirkanmaalta ja Satakunnasta: Huittinen, Hämeenkyrö, Punkalaidun ja Sastamala (vanhaa Suodenniemen kuntaa lukuun ottamatta). Alueella asuu 47 600 henkeä. Joutsenten reitti ry on saanut nimensä toimialueen runsaista vesistöistä, joita seuraillen kansallisintumme laulujoutsenet muuttavat.

Koiramäen Konstit! on Joutsenten reitti ry:n kehittämisohjelma ohjelmakaudelle 2007-13. Kehittämisohjelman painopisteitä ovat työllisyyden edistäminen ja yritysyhteistyö, kylätoiminta, matkailu, kansainvälistyminen, maa- ja metsätalous, kulttuuri, nuorten hyvinvointi ja ympäristönhoito.

PoKo ry

PoKo ry:n toimialueena Pohjois- ja Koillis-Pirkanmaalla on Ylöjärvi entisen Kurun kunnan osalta, Ruovesi, Virrat ja Mänttä-Vilppula.

PoKo ry:n maaseudun kehittämisohjelma 2007 – 2013 Kompassi on kirjoitettu ihmisen näkökulmasta. Ohjelman 7 toimintalinjaa ovat 1) Elinkeinotoimintaa ja sen toimintaympäristöä tukevat hankkeet, 2) Lähellä julkista sektoria olevien palveluiden uudelleenorganisointia tukevat yhteistyöhankkeet, 3) Maaseutumaisista

asumista kehittävät hankkeet, 4) Paikallisyhteisöjen omat paikallistaloutta vahvistavat hankkeet, 5) Paikallisyhteisöjen yhteistoimintaan kannustavat hankkeet, 6) Paikallis- tai aluetalouteen heijastavat kulttuurihankkeet ja 7) Kv-hanketoiminta.

Maaseutuindikaattoreita Pirkanmaan Leader-toimintaryhmien alueilla

Tilastokeskuksen maaseutuindikaattori-tietokannasta saadaan väestö-, tulo- ja koulutustietoja myös toimintaryhmittäin. Taulukoissa 13 ja 14 tarkastellaan muutoksia vuosina 2006-2009 väestönkasvussa, työttömyysasteessa, yritysten lukumäärässä, keskimääräisessä tulotasossa ja koulutuksessa toimintaryhmien alueella sekä Pirkanmaalla, koko alueen ja maaseudun vertailuna. Näihin tunnuslukuihin omalta osaltaan on vaikuttanut toimintaryhmien kehitystyö maaseudulla.

Väestön lisäys vuosina 2006-2009 on koko Pirkanmaalla ollut 2,7 % kun Pirkanmaan maaseudulla väestönlisäys on ollut hieman suurempi, 2,9 %. Kaikkien muiden toimintaryhmien paitsi PoKo ry:n alueella väestönlisäys on ollut suurempi maaseudulla kuin koko alueella vuosina 2006-2009.

Työttömyysaste Pirkanmaalla ja toimintaryhmissä vuonna 2009 on ollut kaikilla maaseutualueilla pienempi kuin vertailualueilla.

Yritysten (toimipaikkojen) lukumäärä on Pirkanmaalla kasvanut 4,5 % vuosina 2007-2009. Kaikkien muiden toimintaryhmien paitsi Kantri ry:n alueella yritysten lukumäärä on kasvanut vähemmän kuin Pirkanmaalla keskimäärin. Tässä tilastossa ovat mukana toimipaikat, joiden

Taulukko 13. Väestönlisäys 2006-2009, työttömyysaste 2009 ja yritysten lukumäärän kasvu 2007-2009 Pirkanmaalla, Pirkanmaan maaseudulla ja toimintaryhmien alueella. Lähde: Tilastokeskuksen maaseutuindikaattorit.

	Väestönkasvu 2006-2009, koko alue %	Väestönkasvu 2006-2009, maaseutu %	Työttömyysaste koko alue 2009 %	Työttömyysaste maaseutu 2009 %	Yritysten (toimipaikkojen) lukumäärän kasvu 2007-2009 %
Pirkanmaa	2,7	2,9	13,7	11,2	4,5
Pomoottori ry	2,6	3,2	13,0	11,3	1,8
Pirkan Helmi ry	0,9	0,9	15,7	14,1	3,4
Kantri ry	4,0	10,5	13,8	10,9	6,0
Joutsenten reitti ry	0,0	0,3	10,7	9,5	1,7
PoKo ry	-3,2	-4,1	12,8	10,6	0,6

Taulukko 14: Nettotulojen (keskimäärin tulonsaajaa kohden) kasvu 2006-2009 ja tutkinnon suorittaneet 2006 ja 2009 Pirkanmaalla, Pirkanmaan maaseudulla ja toimintaryhmien alueella. Lähde: Tilastokeskuksen maaseutuindikaattorit.

	Nettotulojen (keskimäärin tulonsaajaa kohti) kasvu 2006-2009, koko alue %	Nettotulojen kasvu 2006-2009, maaseutu %	Tutkinnon suorittaneet, 2006, koko alue %	Tutkinnon suorittaneet, 2009, koko alue %	Tutkinnon suorittaneet, 2006, maaseutu %	Tutkinnon suorittaneet, 2009, maaseutu %
Pirkanmaa	11,37	13,18	66,0	68,3	58,8	62,7
Pomoottori ry	13,07	11,97	57,1	60,1	57,5	60,6
Pirkan Helmi ry	12,72	12,25	61,1	63,5	59,5	62,8
Kantri ry	10,92	13,99	69,2	71,3	62,7	67,2
Joutsenten reitti ry	11,20	13,01	58,0	60,7	58,6	61,9
PoKo ry	12,01	10,30	56,2	58,9	55,0	58,9

toiminnan laajuus vastaa vähintään puolen henkilön työpanosta. Mukana ovat myös kaikki tilastovuoden tilastorajan ylittäneet maatalousyrietykset.

Tulonsaajien keskimääräinen nettotulo on kasvanut Pirkanmaan maaseudulla melkein 2 %-yksikköä enemmän kuin koko Pirkanmaalla. Toimintaryhmistä Kantri ry:n ja Joutsenten reitti ry:n alueella nettotulot ovat kasvaneet myös enemmän maaseudulla kuin koko alueella.

Pirkanmaalla oli tutkinnon suorittaneita kaikista yli 15-vuotiaista 68,3% vuonna 2009. Pirkanmaan maaseudulla tutkinnon suorittaneita oli 62,7 %. Tutkinnon suorittaneiden määrässä maaseutualueet ovat pysyneet hyvin kehityksessä mukana. Pomoottori ry:n, Joutsenten reitti ry:n ja PoKo ry:n alueilla maaseudulla on prosentuaalisesti enemmän tutkinnon suorittaneita kuin koko alueella vuonna 2009. Maaseutualueilla myös tutkinnon suorittaneiden määrä kasvaa nopeammin kuin koko alueella yhteensä.

Yhteensovitus ja työnjako muiden alueellisten kehittämisohjelmien kanssa

Vaikuttavuusselvityksessä on tarkoituksenmukaista käydä läpi myös maakunnassa toteutettavien muiden kehittämisohjelmien yhteiset tavoitteet ja yhteensovitus, sekä niiden mielekkyys maaseudun elinvoimaisuuden kannalta. Näitä kehittämisohjelmia ovat mm. Pirkanmaan maakuntaohjelma sekä maaseutu-strategia, Euroopan aluekehitysrahaston EAKR:n Länsi-Suomen toimenpideohjelma 2007-2013 ja Länsi-Suomen suuralueen Euroopan sosiaalirahaston ESR-toimenpideohjelma. Lisäksi tarkastellaan myös muita maakunnassa toteutettavia toimiala- ja teema-

ohjelmia ja -analyysijä mm. ympäristöön, vesistöjen tilaan ja metsäsektoriin liittyen.

Maakunnan strateginen kehittäminen ja yhteistyö perustuu jaettuun käsitykseen tavoiteltavasta tulevaisuudesta. Yhteinen tavoite syntyy keskustelusta ja yhteistyöstä ja sen tulisi näkyä kaikessa maakunnan kehittämistyössä. Kehittämisohjelmien tulisi olla mahdollistavia eikä rajoittavia.

Pirkanmaalla toteutettavat rakennerahasto-ohjelmat

EU:n rakennerahasto-ohjelmat ovat toteutuneet suunnitelmien mukaan Pirkanmaalla. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR:n ja Euroopan sosiaalirahaston ESR:n alueosioiden hankkeiden julkisen rahoituksen osuus vuosina 2007-2013 on Pirkanmaalla yhteensä n. 140 milj. €. Tämä sisältää EU:n, valtion ja kuntien rahoitusosuudet.

Myös EAKR:n ja ESR:n ohjelmakausi päättyy vuoden 2013 lopussa. Uudella rakennerahastokaudella 2014–2020 ohjelmien sisällössä korostuvat innovaatiot, yrittäjyys ja kestävä kehitys, erityisesti vähähiilinen yhteiskunta. EU-tason painotukset sopivat sellaisinaan hyvin Pirkanmaan ja myös maaseudun kehittämistavoitteisiin.

Viranomaisille ja aktiivisille maaseudun toimijoille rakennerahastojen työnjako lienee melko selvä käytännön toimista jo usean vuoden ajalta. Ohjelmien valmistelussa ja toteutuksessa ministeriöiden tasolla yhteistyön lisäämisellä voitaisiin edelleen päällekkäisyyksiä poistaa ja asiakasviestintää tehostaa.

EU-ohjelmien yhteensovittaminen

EU-ohjelmien yhteensovittamisesta keskushallinnon tasolla vastaa valtioneuvoston asettama rakennerahastoneuvottelukunta, jolle asiat esittelee EAKR:n ja ESR:n osalta työ- ja elinkeinoministeriö sekä maaseudun ja kalatalouden alueellisten kehittämistoimien osalta maa- ja metsätalousministeriö.

Alueellisella tasolla eri rahastojen ohjelmien strategisen tason yhteensovitus tapahtuu maakunnittain maakunnan yhteistyöryhmässä, jolla on vastuu alueen kehittämistoimien koordinoinnista. Maakunnan yhteistyöryhmän asettaa Pirkanmaan maakuntahallitus. Yhteistyöryhmässä ovat tasapuolisesti edustettuina maakunnan liitto ja sen jäsenkunnat, ohjelmaa rahoittavat valtion viranomaiset sekä tärkeimmät työmarkkina- ja elinkeinojärjestöt. Pirkanmaan yhteistyöryhmässä on 19 jäsentä. Puheenjohtajana toimii maakuntahallituksen puheenjohtaja Antero Saksala ja esittelijänä maakuntajohtaja Esa Halme.

Yhteistyöryhmä voi lisäksi perustaa erillisen jaoston maaseuturahastosta rahoitettavien toimenpiteiden alueellista tarkastelua ja muihin alueellisiin toimenpiteisiin tapahtuvaa yhteensovitusta varten (Pirkanmaan maaseutujaosto). Rahastojen toiminnan yksityiskohtainen yhteensovitus tapahtuu siis aluetasolla.

EAKR-ohjelmien yhteensovittaminen maaseudun kehittämisohjelmaan

Maantieteellisesti maaseuturahaston rahoitus painottuu harvaan asutulle ja ydinmaaseudulle ja EAKR-rahoitus taajamiin ja kaupunkikeskustoihin. Erityisesti Länsi- ja Etelä- Suomen suuralueilla maaseuturahaston toimia on rajoitettu myös kaupunkien läheisellä maaseudulla. Rahoituksen kohteena on yhteisiä toimialoja kuten maaseudun mikroyritysten kehittäminen, matkailu, bioenergian tuotanto ja palveluala sekä kulttuuri- ja ympäristötoimet. Vain maaseuturahastosta rahoitetaan elintarvikkeiden ensimmäisen asteen jalostukseen liittyviä investointeja pk-yrityksissä ja niitä pienemmissä yritysissä. Maaseuturahastosta voidaan rahoittaa toimialaa rajoittamatta investointeja kaikissa maatalon yhteydessä toimivissa mikroyrityksissä.

EAKR ei rahoita pääsääntöisesti maatilalla toimivia yritysisiä, mutta EAKR-toimet voivat tukea niitä välillisesti erilaisten kehittämishankkeiden kautta sekä rahoittamalla mm. bioenergian käyttöön liittyviä hankkeita.

EAKR-toimet täydentävät ja tukevat maaseudun kehitystä erityisesti laajoissa, alueellisissa ja sitä laajemmista kehittämistoimista sekä investoinneista, jotka tukevat yhteyksien ja infrastruktuurin kehittämistä, asukkaiden elinolosuhteiden ja palveluiden kehittämistä sekä ympäristötoimia. Myös yrityspalveluiden kehittäminen, tutkimustoiminta ja yhteistyö eri toimijoiden, verkostoitumisen tukeminen sekä innovaatioiden käyttöönoton tehostaminen, joka ulottuu maaseutualueille, ovat merkittäviä EAKR-rahoitteisia toimia maaseudun elinkeinotoiminnan monipuolistamisen kannalta.

EAKR:n rahoitusta voidaan suunnata vienti-, kasvu-, innovatiivisille ja osaamisintensiivisille mikroyrityksille myös maaseutualueella.

ESR-ohjelmien yhteensovittaminen maaseudun kehittämisohjelmaan

ESR-ohjelman toimenpiteillä voidaan tukea samantyyppisiä pien- ja mikroyritysten henkilöstön koulutustoimia kuin maaseudun kehittämisohjelmalla, kuitenkin siten, että ESR-rahoituksella tuetaan alkutuotannon ulkopuolista maaseudun yritystoimintaa. ESR:n kautta voidaan rahoittaa edellistä yleisempiä koulutustoimia, jotka kytkeytyvät työllisyyspolitiikkaan ja EU:n työllisyysstrategiaan.

ESR-ohjelma täydentää maaseutuohjelmaa siten, että sillä voidaan tukea maaseudulla toimivien mikroyritysten henkilöstön ja yrittäjien osaamista, työssä jaksamista sekä luoda uusia työtilaisuuksia maaseudulle. ESR:llä voidaan lisäksi rahoittaa yrittäjien osaamista kehittävä koulutusta. ESR:n toimenpiteet suuntautuvat myös sosiaalisen pääoman lisäämiseen sekä työhyvinvoinnin ja maaseutu-kaupunki –vuorovaikutuksen kehittämiseen. ESR-ohjelmilla voidaan työllistämisen ja koulutustoimenpitein tukea uusiutuvan energiatuotannon ja luonnonvarojen käytön edistämistä sekä edistää myös maaseudun kulttuuriperinnön säilyttämistä.

Maakuntasuunnittelu ja maakuntaohjelma Pirkanmaalla

Maakuntaohjelmassa todetaan, että Pirkanmaa on muodostumassa yhdeksi työssäkäyntialueeksi, ja voimakkaita kahtiajakoja on siksi syytä välttää. Maakun-

nan sisäinen verkottuminen on tärkeää, ja irtautuminen aluejakopohjaisesta kehittämisestä on juuri nyt ajankohtaista. Teemakohtaiseen kehittämiseen siirtyminen aiheuttaa tarpeen arvioida myös kehittämistoiminnan rakenteita. Vetovoimaisten toimintaympäristöjen kehittämiseen tarvitaan kaikkia alueita.

Maaseutu ei ole kaupungin vastakohta. Maaseutu-käsite ei myöskään ole sidoksissa kuntamuotoon. Pääosa Pirkanmaasta on maaseutua. Maakunnassa on harvaan asuttua maaseutua, ydinmaaseutua ja kaupungin läheistä maaseutua ja näillä maaseututyypeillä on erilaiset kehittämistarpeensa.

Alueellisessa kehittämisessä keinovalikoimat kaupungeissa ja maaseudulla voivat olla hienokseltaan erilaisia. Perimmäinen tarkoitus jokaisella alueella on kuitenkin lisätä kansalaisten hyvinvointia luomalla uusia työmahdollisuuksia, ylläpitämällä tai parantamalla palveluja ja muita asumisen edellytyksiä. Myös tulevaisuuden osaamistarpeet koskettavat kaikkia alueita.

Maaseudun kehittämisessä Pirkanmaalla korostuu koko maakunnan pysyminen asuttuna ja aktiivisena. Maankäytöllisesti mahdollistetaan niin työpaikkojen kuin asuntojenkin rakentaminen maakunnan kaikkiin osiin. Elinkeinollisesti tuetaan maaseutuammattien kehitystä. Palveluissa ja muussa yritystoiminnassa haetaan uusia maaseudulle soveltuvia teknologioita ja toiminnan muotoja.

Koko maakunnan näkökulmasta liikenteen ja tietoliikenteen infrakysymykset ovat tärkeitä. Energiaomavaraisuuden kehittämisessä maaseudulla on vahva rooli. Palvelurakenteen uudistamisella ja innovaatioilla tulisi etsiä keinoja syrjäisempien alueiden palvelukadon pysäyttämiseksi, esim. kaupallisten palvelujen järjestäminen osana julkista kotipalvelutoimintaa tai palveluliikenteen mahdollisuudet. Kulttuuri- ja elämystalous on koko Pirkanmaan hyvinvoinnin lähde. Tulevaisuuden työvoimaa kunnille ja yrityksille houkuttelee Pirkanmaalle alueen rikkaalla kulttuurilla niin maaseudulla kuin kaupungissakin.

Maakuntakaava 2040

Pirkanmaan maakuntavaltuusto käynnisti vuoden 2011 lopussa uuden Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 laadinnan. Kaavatyö aloitetaan osallistumis- ja arviointisuunnitelman (OAS) laatimisella. Kasvavassa maakunnassa on tullut tarpeelliseksi laatia uusi, kaikki maankäytön osa-alueet kattava oikeusvaikutteinen maakuntakaava.

Maakuntakaavassa sovitaan yhteen menestyksen kannalta tärkeimmät toiminnot ja kansalliset runkoverkot. Ympäristön kannalta tärkeitä tekijöitä ovat kestävä alue- ja yhdyskuntarakenne, palvelukeskusverkko ja liikennejärjestelmä. Elinkeinopolitiikan osalta tärkeitä ovat muun muassa kansainvälisesti toimivat pääliikenneyhteydet, kuljetusjärjestelmät ja logistiset ratkaisut sekä yritystoiminnan alueiden monipuolisuus ja riittävyys, jotka ovat menestymisen edellytyksinä.

Maakuntakaava on Pirkanmaan kuntien yhteinen tahtotila Pirkanmaan maankäytöstä ja siinä korostuu eri maankäyttömuotojen ja intressiryhmien tavoitteiden yhteensovittaminen. Maakuntakaava laaditaan vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa. Suunnittelun tueksi käynnistetään erillisselvityksiä muun muassa asumiseen, palvelukeskusverkkoon ja kaupan sijaistiin sekä liikenteeseen, kulttuuriympäristöön ja luonnonvaroihin liittyen. Tekeillä on jo tuulivoimaselvitys sekä Tampereen läntisen oikoradan sijainnin tarkempi tutkiminen. Valmistumisvaiheessa ovat turvetuotantoa koskeva kaava sekä Pirkanmaan liikennejärjestelmäsuunnitelma.

Kaavoitus vaikuttaa olennaisesti maaseudun elinvoimaisuuteen, sen houkuttelevuuteen asuinpaikkana ja yritysten sijoittumiseen.

Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011-2016

Pirkanmaan ympäristöohjelmassa 2011-2016 todetaan, että Pirkanmaa on nopeasti kehittyvä ja väestöpohjaltaan kasvava maakunta, minkä vuoksi sen ympäristökin muuttuu nopeasti. Erilaiset muutostrendit, kuten ilmastomuutos ja uusiutuvien energiamuotojen lisääminen, luovat maakunnalle suuria haasteita, mutta myös aivan uusia mahdollisuuksia. Ilmasto- ja energiakysymysten merkitys kasvaa kovaa vauhtia, mikä heijastuu Pirkanmaan talouteen ja elinkeinotoimintaan. Tulevaisuudessa on yhä tärkeämpää, että ympäristökysymykset otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon erilaisten toimintojen suunnitteluvaiheessa ja päätöksenteossa.

Pirkanmaan ympäristöohjelman 2011-2016 visio:

**Toimimme
ympäristövastuullisesti ja
olemme kestävän talouden
edelläkävijöitä. Olemme
ympäristöstämme ylpeitä –
ympäristö on hyvinvointimme
perusta.**

Ympäristöohjelman aihepiirejä ovat luonnon ja kulttuuriympäristön monimuotoisuus sekä luonnonvarojen kestävä käyttö; terveellinen, viihtyisä ja ekologisesti kestävä asuinympäristö; ympäristövastuullinen elinkeinotoiminta; luonnon virkistyskäyttö sekä ympäristötietoisuus ja tutkimus.

Ympäristöohjelman kestävän yhdyskuntarakenteen nykytilan kuvauksessa maaseudusta mainitaan erityisesti:

- Alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueiden käytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja suunnattava tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuuria.
- Erilaisten palveluiden saavutettavuus on asumisen keskeisimpiä laatutekijöitä. Haasteena on maaseutualueiden palveluverkon ja elinvoimaisuuden säilyvyys palvelutarjonnan keskittyessä kuntakeskuksiin. Kestävyyden periaatteille rakentuva yhdyskuntarakente tarjoaa asumisen laadun ja viihtyvyyden lisäksi myös mahdollisuuksia monipuoliseen virkistäytymiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, unohtamatta kulttuurista moniarvoisuutta ja tasavertaisuutta.
- Maakunnassa on laajoja valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita sekä kulttuuriympäristöalueita ja -kohteita. Kulttuurimaisemia on säilytetty ja parannettu metsänhoidollisin keinoin ja maatalouden kulttuuriympäristöjä mm. perinnebiotooppien hoidolla.

Ympäristöohjelmassa muutossaasteeksi elinympäristön laadullinen kehittäminen -otsikon alla todetaan maaseutualueiden elinvoimaisuuden ja niiden ominaispiirteiden säilyvyys. Haja-asutusalueilla tulee kehittää liikkuvia palveluita.

Ohjelmassa ympäristövastuullisen elinkeinotoiminnan muutossaasteissa mainitaan:

- Metsäenergian merkityksen kasvu: puubiomassan saatavuuden varmistaminen, uusiutuvat metsänhoidon menetelmät sekä korjuukoneiston, logistiikan ja käyttökohteiden kehittäminen
- Luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen uhanalaisimmista luontotyypeissä kuten perinneympäristöissä, metsissä ja soilla
- Maataloustuotantoympäristöjen hyvä tila ja monimuotoisuuden säilyminen
- Metsän hyvinvointivaikutusten lisääminen – toisaalta virkistyskäytön ja luontomatkailun ympäristövaikutusten pienentäminen
- Ilmastonmuutokseen varautuminen ottaen huomioon metsäluonnon ja -lajiston muutokset ja metsätuhot (myrskyt, tuholaiset) sekä maataloustuotannossa odotettavissa olevat muutokset

Ympäristöohjelmassa listataan monia maaseutuun vaikuttavia toimenpide-ehdotuksia, joilla näihin muutossaasteisiin vastataan.

Ohjelmassa todetaan myös, että ympäristötietoisuuden parantamisessa omakohtainen suhde luontoon on ympäristötietoisuuden toiminnan tärkeä lähtökohta, joka auttaa ymmärtämään oman ja eri organisaatioiden kautta tapahtuvan toiminnan ympäristövaikutuksia.

Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015

Pirkanmaan ympäristökeskus on laatinut Pirkanmaan alueen pintavesien toimenpideohjelman, joka koostuu neljästä osa-alueesta: Näsijärven alue ja Tarjanne, Iso-Längelmävesi ja Hauhon reitti, Ikaalisten reitti ja Jämijärvi sekä Pyhäjärven alue ja Vanajavesi.

Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelman vesistön tilan parantamistoimenpiteistä suuri osa vaikuttaa maaseutuun ja sen asukkaisiin, koskivat toimenpiteet sitten maa- tai metsätaloutta, teollisuutta tai asutusta. Vesien hyvän tilan saavuttaminen edellyttää yhteistyötä kaikilla hallinnon tasoilla, sidosryhmien ja yksittäisten kansalaisten kanssa.

Maatalouden osalta Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa 2007–2013 ympäristötuen vesistöihin vaikuttava tavoite on vähentää maataloudesta maaperään, pinta- ja pohjavesiin sekä ilmaan koh-

distuvaa ympäristökuormitusta ympäristöystävällisten tuotantomenetelmien käyttöä edistämällä.

Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman yhtenä painopistealueena on vahvistaa maiseman ja ympäristön hoidolla maaseudun vetovoimaa. Ohjelman läpäisevänä periaatteena on ympäristömyönteisyys kaikessa toiminnassa. Luonnonympäristöä hoidetaan muun muassa pienimuotoisilla vesistöjen kunnostustoimenpiteillä. Vesistöjen kunnan parantamiseen tähtäävissä toimenpiteissä otetaan huomioon vesienhoitolain mukaiset vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpiteissä asetetaan etusijalle sellaiset alueet, joilla EU:n vesipuitedirektiivin mukaista vesien hyvää tilaa ei ole saavutettu.

Ohjelman yhtenä päätavoitteena on, että Pirkanmaan pienvesistöistä kaikki kuuluvat vesien yleisessä käyttökelpoisuusluokituksessa luokkiin erinomainen, hyvä tai tyydyttävä.

Vesien yleinen käyttökelpoisuusluokitus oli käytössä aikaisemmin ja se kuvaa vesiemme keskimääräistä veden laatua sekä soveltuvuutta vedenhankintaan, kalavesiksi ja virkistyskäyttöön. Laatuluokka määräytyy vesistön luontaisen veden laadun ja ihmisen toiminnan vaikutuksien mukaan. Pintavedet luokitellaan viiteen luokkaan: erinomainen, hyvä, tyydyttävä, välttävä ja huono.

Vuosien 2000-2003 vedenlaatutietojen perusteella Pirkanmaan järvistä 70 prosenttia oli veden laadultaan erinomaisia tai hyviä ja 23 prosenttia tyydyttäviä tai välttäviä. Alle prosentti Pirkanmaan järvistä oli veden laadultaan huonoja.

Maaseutuohjelman tavoitteiden asettamisen jälkeen on otettu käyttöön uusi vesien tilaluokitus. Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelmassa vuoteen 2015 käytetään tilaluokitusta, jossa vesien tilan arvioinnin perustana on tyyppikohtaisiin vertailuarvoihin perustuva ekologisen tilan luokittelu. Maaseutuohjelman tavoitteiden toteutumista vesien laadun osalta ei voi siten verrata suoraan uusimpiin tietoihin. Taulukossa 15 on kuitenkin yhteenveto jokien ja järvien luokituksista Pirkanmaan alueella uuden tilaluokituksen mukaan.

Pirkanmaalla on kuluvalle maaseutuohjelmakaudella tehty useita maatalouden suojavyöhykkeiden yleissuunnitelmia ja yksi kosteikkojen yleissuunnitelma. Ne ovat keskittyneet maatalousvaltaisimmille alueille erityisesti Etelä-, Lounais- ja Länsi-Pirkanmaalle sekä Längelmäveden reitille.

Taulukko 15. Yhteenveto jokien ja järvien tilaluokituksista Pirkanmaan alueella. Lähde Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015.

	Ekologinen luokka / "tila-arvio"	Näsjärven alue ja Tarjanne	Iso-Längelmävesi ja Hauhon reitti	Ikaalisten reitti ja Jämijärvi	Pyhäjärven alue ja Vanajavesi
Joet > 100 km ²	Erinomainen	1	2	1	
	Hyvä	12	8	12	2
	Tyydyttävä	1		3	3
	Välttävä				7
	Huono				
	Ei luokittelua				
Järvet > 5 km ²	Erinomainen	1	3	1	
	Hyvä	10	14	3	5
	Tyydyttävä	1	1	4	5
	Välttävä				2
	Huono				
	Ei luokittelua				
Järvet 1-5 km ²	Erinomainen	8	6		1
	Hyvä	5	3	3	6
	Tyydyttävä		2	6	2
	Välttävä				1
	Huono				2
	Ei luokittelua	20	13	12	6

Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015

Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma on uudistettu ja siinä kuvataan maakunnan metsät ja niiden mahdollisuudet. Tärkeä osa ohjelmaa on strategia metsätalouden kehittämiseksi. Strategia sisältää niin puuntuotannollisia ja metsänhoidollisia kuin myös monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja lisäämiseen liittyviä tavoitteita.

Uusi alueellinen metsäohjelma vuosille 2012-2015 on julkaistu vuoden 2012 alussa. Metsäohjelman toteutumista seuraa maakunnallinen metsäneuvosto ja metsäohjelman hyväksyy metsäkeskuksen johtokunta.

Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015 luo mahdollisuuksia ja toimintaedellytyksiä sekä antaa suuntaviivat maakunnan metsien hoidolle, käytölle ja suojelulle, puun käytölle ja jatkojalostukselle sekä monikäytölle. Yhteistyössä sidosryhmien kanssa laaditun metsäohjelman keskeiset tavoitteet ovat seuraavat:

- Pirkanmaan vuosittainen hakkuukertymätavoite on 4,4 miljoonaa kuutiometriä. Puumarkkinoiden toimivuutta ja puunkäyttöä lisätään edistämällä puun kysyntää ja tarjontaa, aktivoimalla puunkuljetukselle tärkeiden yksityisteiden perusparannusta ja kunnossapitoa sekä edistämällä lämpöyrittäjyyttä ja metsäenergia käyttöä. Puurakentamista lisätään ja edistetään.
- Metsänhoito- ja perusparannustyöt tehdään ajallaan ja laadukkaasti. Taimikoiden nopeaan perustamiseen uudistamishakkuiden jälkeen kiinnitetään huomiota. Taimikoiden varhaishoitoon, taimikonhoitoon ja nuorten metsien hoitoon panostetaan tuntuvasti. Metsänhoidossa hyödynnetään metsävaratieta ja kannustetaan sähköiseen asiointiin. Lisäksi edistetään tuhkan ja lannoitteiden kestävä käyttöä, otetaan käyttöön kustannustehokkaimmat metsänhoidon menetelmät ja hoidetaan kokonaisvaltaisesti suometsiä.
- Metsien virkistyskäyttömahdollisuudet turvataan. Hirvikanta pidetään metsätalouden kannalta järkevällä tasolla. Metsätalouden toimintaedellytykset otetaan entistä paremmin huomioon maankäytön suunnittelussa.
- Pirkanmaalla toteutetaan metsäohjelman liitteenä olevaa METSON elinympäristökohtaista toteutus-suunnitelmaa. Vesiensuojelukysymykset huomioidaan nykyistä paremmin ja metsänomistajille

tiedotetaan metsänkäsittelyn eri vaihtoehtoista. Luonnonhoitoa tehostetaan.

- Metsätila-, metsänomistus- ja kuviorakennetta kehitetään vauhdittamalla metsätilan sukupolvenvaihdoksia ja perustamalla yhteismetsiä.
- Metsänomistajien tietotaitoa parannetaan neuvonnalla ja koulutuksella. Ammattilaisten osaamistasoa nostetaan ja toimijoiden yhteistyötapoja kehitetään. Ammattitaitoisen työvoiman saanti turvataan panostamalla koulutukseen ja parantamalla metsäalan imagoa.
- Metsäohjelman tavoitteiden toteutumista seurataan vuosittain. Tarvittaessa tehostetaan tavoitteiden saavuttamiseen tähtävien toimenpiteiden toteuttamista.

Osaamiskeskusohjelma 2007-2013

Osaamiskeskusohjelma OSKE:n tehtävänä on yhdistää korkeatasoinen tutkimus teknologia-, muotoilu- ja liiketoimintaosaamiseen. Tavoitteena on saada aikaan uusia toimintamalleja, uutta liiketoimintaa ja työpaikkoja. Osaamiskeskusohjelma myös tukee alueelliseen erikoistumiseen pohjautuvaa kilpailukykyä. OSKE tarjoaa verkostoja ja palveluja yrityksille, yliopistoille, ammattikorkeakouluille ja tutkimuslaitoksille.

Osaamiskeskusohjelmaa toteuttaa 13 kansallista osaamisklusteria, joista jokaiseen kuuluu 4-7 alueellista osaamiskeskusta. Osaamisklusterin muodostavat samaan aihepiiriin erikoistuneet osaamiskeskukset, jotka yhdessä toimivat verkostona lupaavien teknologia- ja liiketoiminta-alueiden sekä sovellusten kehittämiseksi. Tampereella sijaitsevat osaamiskeskukset ovat Hermia Oy (digitaaliset sisällöt, joka paikän tietotekniikka, energiateknologia, nanoteknologia, älykkäät koneet), Finnmedi Oy (hyvinvointi, Health-Bio) ja Tampereen teknillinen yliopisto/ Optoelektronikan tutkimuskeskus (nanoteknologia).

Kotimaisen teollisuuden uusiutumisen lisäksi kansainvälistyminen ja uusien markkina-alueiden ja -mahdollisuuksien löytäminen on keskeistä OSKE:n toiminnassa. OSKE auttaa yrityksiä löytämään maailmalta mahdollisuuksia ja kumppanuuksia sekä osallistumaan kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin, hankkeisiin tai vaikkapa merkittävillä messuilla. OSKE verkottaa suomalaisia innovaatioalan toimijoita, rahoittajia ja yrityksiä kansainvälisille markkinoille. Osaamiskeskusohjelma on aktivoinut eri puolella

Suomea toimivia yrityksiä ja tutkimusorganisaatioita. Vuonna 2009 ohjelmaan osallistui yli 6000 yritystä, joista valtaosa oli pieniä ja keskisuuria yrityksiä.

Pilkahdus-ennakointiportaali

Pilkahdus on Pirkanmaan tulevaisuutta luotaava sivusto. Se kokoaa erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia kartoittavia aineistoja ja vuorovaikutusta pirkanmaalaisittain merkitykselliseksi kokonaisuudeksi ja alueellisen ennakkoinnin tueksi. Pilkahdus on tarkoitettu kaikille, joita kiinnostaa mihin suuntaan maailma kehittyi, miten Pirkanmaalla maailman muutokset nähdään ja koetaan ja millaisia johtopäätöksiä muutoksista alueellamme voidaan tehdä. Pilkahdusportaalin sisältö muotoutuu usean organisaation ja käyttäjän yhteispanoksena. Pilkahduksen tekninen hallinta tapahtuu Pirkanmaan liitossa.

Pilkahdus on osa pirkanmaalaista alueellisen ennakkoinnin yhteistoimintamallia. Siihen kuuluu lisäksi 1) teemakohtaista asiantuntijarinkityöskentelyä, jossa tehdään aihekohtaisia analyysejä eri kehityskuluista ja 2) määrääjain järjestettävät Pirkanmaan tulevaisuusfoorumi -istunnot, joissa maakuntalaisten kesken käydään tulkitsevaa keskustelua tulevaisuuden haasteista. Edelleen kokonaisuutta täydentävät 3) erilaiset tapauskohtaiset koulutus-, suunnittelu- ja tiedonjulkistus- ym. tilaisuudet. Pilkahdukseen kootaan ja julkaitaan tietoa kaikista näistä toimintamuodoista.

Alueellinen ennakointi on yhteistyötä. Nopeasti muuttuvassa maailmassa ennakointi on entistä tärkeämpää mutta samalla myös vaikeampaa, eikä juuri kenenkään osaaminen riitä siihen yksin. Siksi tarvitaan yhteistä tietopohjaa tulevien kehityskulkujen tarjoamista mahdollisuuksista sekä yhteisiä prosesseja näiden hahmottamiseksi. Tämän yhteistyön edistäjä ja "kummi" on Pirkanmaan liitto, mutta varsinaista tulevaisuutta luotaavaa aineistoa synnyttää laaja maakuntalaisten joukko. Yhteistoimintaa kehittää maakunnallinen ohjausryhmä.

Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma

Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma on laadittu vuosille 2002-2008. Ohjelman ensimmäisessä osassa käsitellään yleisesti kulttuuriympäristön vaalimisen lähtökohtia ja edellytyksiä. Toinen osa kuvaa pirkanmaalaisen kulttuuriympäristön historiaa, ominaispiirteitä ja kehitystä. Ohjelman kolmannessa osassa annetaan tarkemmat tavoitteet kulttuuriympäristön hoidon kehittämiseksi ja annetaan tietoja mm. eri toimijoista ja rahoitusmahdollisuuksista.

Kehitysehdotuksia tulevalle ohjelmakaudelle

Pirkanmaan maaseutuohjelman 2007-2013 vaikuttavuusselvityksessä kerättiin kehitysehdotuksia tulevan maaseutuohjelmakauden parhaillaan käynnissä olevaa suunnittelua varten. Kehitysehdotuksia saatiin erityisesti kyselytutkimuksesta ja haastatteluista, mutta myös vertailtaessa koko maan ja Pirkanmaan tilastotietoja sekä nykyisen ohjelman tavoitteita ja saatavilla olevia indikaattoritietoja analysoitaessa.

Byrokratian sijaan joustavuutta ja aitoa kokeilevaa kehittämistä

Jos pitäisi kertoa tärkein toive uutta maaseutuohjelmaa varten, se olisi valitettavasti edelleen ja jälleen byrokratian karsiminen. Maaseutuohjelmasta on tullut asiakasnäkökulmasta vain byrokraattisempi, vaikka tavoitteet kehittämisessä ovat olleet vastakkaiset.

Hallinnon kehittäminen

Hallinnon keventäminen ja yksinkertaistaminen on maaseutuohjelman kiinnostavuuden edellytys toimijoille. Sääntöjen monimutkaisuus, päätöksentekoprosessin hitaus ja erityisesti maksatusten viivästyminen saivat paljon moitteita maaseudun kehittäjiltä.

Maaseudun yritysrahoitus selvityksen (Ramboll) mukaan myös yritystukijärjestelmään kaivataan entistä asiakaslähtoisempää lähestymistapaa. Konkreettisine ehdotuksina esitettiin haku- ja maksatuslomakkeiston, tukijärjestelmän sekä säädöspohjan yhtenäistämistä työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) yritystukijärjestelmien kanssa. Toki eri ministeriöiden yritystukijärjestelmien välisiä raja-aitoja on pyritty häivyttämään asiakkaiden suuntaan. Käytännössä erilaiselle säädöspohjalle perustuvista tuista viestittäminen selkeästi ja yhden luukun periaatteen mukaisesti on kuitenkin haastavaa. Tuen hakemiseen ja maksatukseen liittyvät käytännöt vaihtelevat ELY-keskusten välillä ja maksatusajoissa sekä tuen hakemiskäytännöissä oli merkittäviä eroja ELY-keskuksittain. Vaihtelut kertovatkin eri ELY-keskusten poikkeavista menette-

lytavoista ja prosesseista, ennemminkin kuin päätöksenteon hitaudesta.

MMM:n Kari Kivikon työryhmän selvityksen (2009) keinot maaseudun yritys- ja hankerahoituksen hallinnollisen taakan vähentämiseksi on otettava käyttöön.

Selvityksen päätavoitteet

- asiakaslähtöisyys
- hakemusten käsittelyajat ja prosessit joustaviksi
- ohjelmakausien katkeamaton toteutus
- sähköiset palvelut
- hanketiedot laajempaan käyttöön
- yleiskustannuksen käyttöönotto (korostaa hakijan vastuuta)

nousivat vahvasti esille myös Pirkanmaalla.

Seuraavassa käsitellään vaikuttavuusselvityksen kysely- ja haastattelututkimuksissa esiin nousseita hallinnon ongelmakohtia ja niihin ratkaisuehdotuksia.

Lisää tiedotusta, joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä

Sääntöjen ja ohjeiden tulisi olla selkeitä ja yksinkertaisia. Sääntöjen muuttamista kesken hankekauden on vältettävä ja tiedotusta on kehitettävä, mikäli sääntöjä joudutaan muuttamaan. Varsinkaan takautuvasti sääntöjä ei saa muuttaa.

Järjestelmän on oltava asiakaslähtöinen ja niin yksinkertainen, että pienten hankkeiden toteuttajat voivat luottaa selviytyvänsä paperitöistä myös ilman ylempää korkeakoulututkintoa.

Sähköisiä palveluita sekä haku- että maksatusvaiheessa on kehitettävä ja tietojärjestelmät yhdistettävä (MAVI, ELY-keskukset, toimintaryhmät).

Hankesuunnitelmasta on tehtävä erittäin yksityiskohtainen, hankesuunnitelman muutokset ovat hankalia ja suunnitelman tarkka noudattaminen ei mahdollista joustavaa kehitystoimintaa.

Päätöksiin kohdistuvien valitusten käsittelyaika on pitäisi olla viikkoja, ei kuukausia.

Ohjelmakauden vaihtuminen on saatava joustavammaksi. Kauden alussa pitää päästä heti liikkeelle tukemaan hankkeita ja edellisen kauden hankkeet on saatava rauhassa viedä loppuun.

Virkamiesten vaihtuvuus hallinnossa heikentää osaamista ja joustavan yhteisen linjan löytymistä.

Toimijoita ja toimintoja ei pidä tiukasti rajata, koska osa ohjelman potentiaalista jää silloin toteutumatta.

Maaseutuohjelmassa tehdään paljon hyviä asioita, mutta tiedotukseen tarvitaan lisää volyyymiä. Oppia voi ottaa naapurimaakunnista. Tiedotusta pitäisi tehostaa erityisesti opiskelijoille ja alan oppilaitoksille. Myös maaseutuohjelman tuloksista tiedottaminen on tärkeää ja indikaattoritiedon tulisi tukea tätä.

Hankerekisteri on saatava julkiseen käyttöön ja sen tiedot hyödynnettävään muotoon. Hankkeista on kirjattava keskeiset tulokset ja toimintaprosessin kuvaus vertailtavassa muodossa sekä onnistumiset ja epäonnistumiset.

Rahoitusmahdollisuudet käyttöön ja maksatus nopeammaksi

Kun tuen maksatus kestää kauan, hankkeiden väliaikaisrahoituksen hankkimiseen joudutaan käyttämään aikaa ja energiaa.

Tavoitteeksi on asetettava, että tuen maksatuspäättöksen saaminen saisi kestää enintään 2 viikkoa.

Paikallisten pienten hankkeiden päätökset ja maksatukset voitaisiin tehdä toimintaryhmissä.

Toiminnan rahoituksen joustavuus voitaisiin hoitaa jonkinlaisella tukiennakkojärjestelmällä. Hankerahasta voitaisiin maksaa 50 % hankkeen alkaessa vastuutaholle tämän riskillä.

Investoinnit tulisi voida myös aloittaa omalla riskillä ennen tukipäätöstä.

Monenkertainen kuittien tarkastus on turhaa.

Hankepäätöksenteon ja hankemaksatuksen erillisyyden ELY-keskuksessa aiheuttaa ongelmia hanketoimijoille. ELY-keskus tekee käytännössä maksatusvaiheessa uuden rahoituspäätöksen jo kertaalleen hyväksytystä hankkeesta. Olisi hyvä saada tarvittaessa sitova ennakkopäätös ongelmakohtiin hankkeen aikana ELY-keskuksesta esim. kuten verottaja tekee.

Maksatuksen kehittämiseen voitaisiin perustaa arvointiraati, jossa olisi myös asiakkaan edustus.

Hallinnon kuluihin otettava käyttöön lump sum/flat rate -malli, joka keventäisi hankkeiden maksatusprosessia.

Kehitystyön jatkuvuudesta huolehdittava

Jatkuvuus kehittämisessä olisi nostettava tärkeämmäksi tavoitteeksi. Maaseutuohjelman tulisi olla jat-

kuvasti itseään korjaava ja kehittävä. Seitsemänvuotisen ohjelmakauden aikana ohjelmallista kehittämistä tarvitaan ja sen rahoittaminen tulisi myös olla mahdollista.

Pitkäjänteinen kehitystyö ja hallinnon kulujen minimointi edellyttää hankkeiden olevan tarpeeksi laajoja ja pitkäkestoisia. Toki pienetkin hankkeet voivat tuottaa hyviä tuloksia. Byrokratia voitaisiin hoitaa isossa yksikössä monen pienemmän hankkeen osalta yhteisesti (ns. sateenvarjohankkeet). Kyläyhdistykset tai kunnat voisivat toimia hankkeiden osaamisressussina, asiantuntijoina ja hoitaa hankehallintoa.

Yritystukien kehittäminen

Yritystukia myöntävät sekä ELY-keskus että toimintaryhmät. Haastattelututkimuksessa oltiin eri mieltä järjestelyn hyvydestä. Yleensä toimintaryhmien edustajat olivat tyytyväisiä mahdollisuuteen osallistua yrityshankkeisiin, mutta tukien keinotekoiseen jakoon pieniin ja suuriin ELY-keskuksiin ja toimintaryhmien välillä myös kritisoitiin. Kuntien rahoitusosuuden vaatimusta joku piti turhana, mutta yleisesti se nähtiin tärkeäksi kuntien sitouttamiseksi maaseudun yritystoiminnan kehittämiseen.

Sanktiot eivät sovellu kehitystyöhön

Maaseudun kehittämisohjelmat ovat osa EU:n yhteisen maatalouspolitiikan rahoitusta. Maaseutuohjelman sääntöihin on usein otettu mallia maataloustukien määräyksistä. Esim. käytössä olevat sanktiosäännöt eivät sovellu maaseudun kehittämiseen ja kehitystyöhön yleensäkkään. Maaseudun hanketoimintaan olisi otettava käyttöön paremmin kehitystyöhön sopivia sääntöjä ja työkaluja.

Tavoitteiden asettaminen ja toteutumisen seuranta

Maaseutuohjelman monet erilaiset tavoitteet kertovat monipuolisesta ja laajasta kehittämisestä. Toisaalta vain muutaman tärkeimmän tavoitteen asettaminen antaisi mahdollisuuden profiloitumiseen valtakunnan tasolla ja pitäisi tavoitteet paremmin toimijoiden mielissä.

Tavoitteita asetettaessa on mietittävä valmiiksi, miten tavoitteiden toteutuminen mitataan, mitkä ovat

käytettävät indikaattorit, miten indikaattoritietojen kerääminen toteutetaan ja hyödynnettävyys varmistetaan.

Painopistealueet

Haastatteluissa ja kyselytutkimuksen avoimissa kysymyksissä nousi esille teemoja, joiden edistämiseen tulevilla maaseutuohjelmakaudella pitäisi pyrkiä.

Asuminen maaseudulla

Asumisen mahdollisuuksia maaseudulla ei pidä rajoittaa. Aukkaat tuovat maaseudulle yrityksiä ja työpaikkoja, kun maaseutu on houkutteleva asuinpaikka. Monipuolistunut kylätoiminta lisää kylien vetovoimaisuutta, viihtyisyyttä ja asukkaiden hyvinvointia. Kunnilla ja kaavoituksella on iso rooli maaseudun kehittämisessä. Kaupunkien kehitys säteilee työssäkäynnin kautta maaseudulle myönteisiä vaikutuksia. Infrastruktuurin, esim. liikenne- ja tietoliikenneverkkojen kehittäminen lisää asumisviihtyvyyttä maaseudulla. Maaseudulle asumaan houkuttelevat puhdas luonto ja kulttuurimaisema. Ympäristön suojeluun ja hoitoon liittyvät hankkeet ovat tärkeitä ja niissä pitää päästä nopeasti toteutusvaiheeseen suunnittelun asemasta.

Hajautettu energiantuotanto

Hajautetulla energiantuotannolla on mahdollisuuksia erityisesti haja-asutusalueiden elinkeinona ja maaseutumaisten kuntien energiaomavaraisuuden kasvattamisena. Kaavoituspäätöksissä ja energia-alan lainsäädännössä on mahdollistettava hajautettu energian tuotanto ja energian hinta tulee olla kilpailukykyinen. Tutkimuslaitosten panostus teknologioiden kehittämiseen ja levittämiseen on tärkeää. Pientuotajien T&K-panostuksia ja verkostoitumista edistettävä. Energiahankkeet ovat pääomaintensiivisiä, joten energiainfrainvestointien tukiprosentti on oltava tarpeeksi korkea. Hajautetun energiantuotannon edistäminen auttaa työllisyys- ja ilmastonmuutoksen torjuntatavoitteiden saavuttamista.

Maaseudun palvelurakenteen kehittäminen

Erityisesti syrjäisemmän maaseudun palvelujen turvaaminen tuo haasteita lähivuosina. Yhdessä julkisen sektorin kanssa voidaan maaseudulle kehittää yksityistä palvelutuotantoa palveluiden turvaamiseksi. Myös kylille avautuu liiketoimintamahdollisuuksia. Viranomaisten joustavaa roolia tarvitaan. Sähköisten palvelujen kehittäminen on tärkeää, mutta sillä ei voi korvata kaikkea. Sosiaali- ja terveysalalla on paljon potentiaalia uudelle yritystoiminnalle myös maaseudulla.

Lähiruoka ja luomu

Kysynnän kasvaessa lähiruoka ja luomutuotanto tuovat mahdollisuuksia maaseudulle. Lähiruokatuottajat maataloilla ja siihen liittyvä perusmaatalous olisi saatava Leader-tukien piiriin. Elintarvikeala tarvitsee innovaatioita sekä raaka-aineen tuotannossa että jalostuksessa, eikä liian rajoittavaa rajausta tukien ulkopuolelle. Yhteistyö ja verkostoituminen tuovat mahdollisuuksia lähiruokamarkkinoilla koko ruokaketjussa.

Maa- ja metsätalous

Perusmaatalouden kannattavuuden kehittämiseen tulee panostaa koulutuksella, yhteistoiminnan lisäämisellä sekä lähiruoka- ja luomukysyntään vastaamalla. Innovaatiot puun käytön lisäämiseksi ovat ratkaisevia metsätalouden kannattavuudelle. Lisäarvon kasvattaminen sekä maa- että metsätaloudessa tuo työpaikkoja maaseudulle.

Yrittäjyys ja työpaikat

Maaseutuohjelman yritystuet ovat merkittävä apu maaseudun yritystoiminnan kehittämisessä. Markkinointi- ja liiketoimintaosaamista yrityksissä pitää aina kehittää. Myös kansainvälistymisestä voidaan hakea uusia markkinoita ja uusia ideoita. Maaseudun tuotteilla ja palveluilla on kysyntää sekä lähellä että kaukana. Tyytyväinen asiakas tulee maaseudulle uudelleenkin.

Leaderin menestystarina

Leader on ollut menestystarina Suomessa. Leaderhankkeet toteuttavat aitoa paikalliskehittämistä, joka koetaan tärkeäksi alueen elinvoimaisuudelle ja myös identiteetille. Toimintaryhmien rahoittamat hankkeet lisäävät maaseudun vetovoimaa asuinpaikkana ja yritysten sijoittumispaikkana sekä kasvattavat maaseudun asukkaiden tulo- ja koulutustasoa ja myös hyvinvointia.

Megatrendit ja heikot signaalit

Tulevaisuutta hahmotettaessa on tärkeää tunnistaa megatrendit kuten kansainvälistyminen ja ilmastonmuutos. Trendit taas voivat olla paikallisempia ja pirstaleisempia, eivätkä mitenkään itsestäänselvyyksiä. Sekä trendit että megatrendit ovat oikeastaan historiatietoa: ne eivät välttämättä jatku tulevaisuudessa. Piilossa olevien mahdollisuuksien eli heikkojen signaalien tunnistaja saa kilpailuedun. Tulevaan varautuminen, tulevaisuuden innovointi ja sen tekeminen onnistuu, kun heikkoja signaaleja kerätään koko ajan.

Tämän päivän megatrendejä ovat mm. globalisaatio ja ilmastonmuutos sekä energian ja raaka-aineiden niukkuus ja kallistuminen. Kehittyneissä maissa väestön ikääntyminen tuo haasteita, mutta taas teknologian kehitys ja nopea globaali tiedon leviäminen antavat työkaluja haasteisiin vastaamiseen.

Nykytrendejä ovat mm. lähiruoka ja luomu, kotoilu ja käsillä tekeminen. Suomessa kuntarakenteen muutos on esimerkki nykytrendistä. Avoin data eli tiedon avaaminen ja sen bisneshyödyt ovat juuri nyt esillä. Vahvistuvia signaaleja, joista jo keskustellaan, ovat ruuan aitous, terveellisyys, vastuullisuus ja jäljitettävyys. Makeasta vedestä tulee merkittävä kaupankäynnin kohde. Luontoarvojen nousu, kestävä kehitys sekä jätteen käsitteestä luopuminen vaikuttavat myös maaseutuun. Kestävä talous on paitsi taloudellisesti, myös sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä. Vapaa-ajan ja joustavan työelämän kysyntä kasvaa. Ihmiset haluavat vaikuttaa ympäristöönsä uudella tavalla ja tarttuvat itse toimeen edistääkseen yhteistä hyvää. Kaikki hyötyvät, kun monimuotoisuus, joustavuus ja ihmisten liikkuminen yli työelämän totuttujen rajojen lisäänty.

Tulevan maaseutuohjelman painopisteitä mietittäessä kannattaa kuunnella myös hiljaisia signaaleja sekä suunnata ajatukset pitkälle tulevaan ja myös maaseudun ja Suomen ulkopuolelle.

Tulevaisuuden maaseutu

Sitran maaseutuohjelmassa todetaan, että maaseudulle on uutta kysyntää, joka voi muuttaa käsityksiämme esimerkiksi hyvinvoinnista ja kestävydestä. Asuinpaikasta riippumatta suomalaiset kaipaavat maaseutu ympäristöltä aineksia hyvään yksilölliseen elämäänsä sekä vihreästä taloudesta vastauksia globaaleihin haasteisiin.

Mahdollisuuksia maaseudulle tuovat esimerkiksi ilmastonmuutoksesta, liikkuvasta elämäntavasta ja kiihtyvistä elämänrytmistä kumpuavaan kysyntään vastaamisesta. Kestävä luonnonvaraliiketoiminta on lähiratkaisuja kuten luomu- ja lähiruokaa, lähienergiaa ja biotaloutta sekä luonnonympäristön mahdollistamaa hyvinvointiliiketoimintaa.

Maaseudun tulevaisuuden menestys perustuu niissä maaseudun luovaan ja älykkääseen tuotteistamiseen, joka vastaa etenkin maaseudun ulkopuolelta tulevaan, globaaliin kysyntään ja haasteisiin. Maaseudun menestyminen edellyttää liiketoiminnan lakien hyväksymistä, mutta myös niiden käyttämistä hyväksi. Maaseudun kehittäminen asettuu tällöin viitekehkeyseen, jossa yli aluerajojen ulottuva ajattelu liittää maaseudun voimavarat ja potentiaalit palvelumuotoiluun ja jatkuvan innovaatiotoiminnan kenttään.

Yhteenveto

Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelma on laaja kokonaisuus. Erilaisia tavoitteita ja toimia on paljon, koska maaseudun kehittäminen on monimuotoista ja koskee kaikkia maaseudun elinkeinoja ja asukkaita. Yhteisenä tekijänä kaikessa kehittämisessä on pyrkimys parempaan, sekä taloudellisesti että henkisen hyvinvoinnin osalta.

Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman budjetti kaudelle 2007-2013 on 60,3 milj. €, josta on käytetty nyt 43,3 milj. €, kun ohjelmakautta on 16 kk jäljellä. Tällä rahalla on kehitetty maaseudun infraa, yrityksiä, kyliä ja kulttuurimaisemaa, koulutettu osajia maaseudulle ja annettu mahdollisuus paikalliskehittämiseen.

Pirkanmaan maaseudun visio kehittyvästä ja hoidetusta, kattavien palveluiden monimuotoisesta maaseudusta, joka tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää, on toteutunut monilta osin, mutta parannettavaakin löytyy. Ja koskapa kehittämistyö kokonaan valmista olisikaan, kun maailma muuttuu ympärillä kiihtyvällä vauhdilla.

Maaseutuohjelman onnistumiset/vahvuudet

Leader-toimintaryhmien paikallinen kehittämistyö saa laajan hyväksynnän ja sillä on vahva vaikutus aluetalouteen. Esitetyistä maaseutuindikaattoreista voidaan päätellä, että Pirkanmaan maaseutu kehittyi vauhdilla ja nopeammin kuin koko maakunta keskimäärin. Uusia ideoita paikalliskehittämisen muodoista ja tavoista ei pitäisi liikaa rajoittaa. On hienoa, että kaupunkiväestölläkin on mahdollisuus ottaa Leader omakseen tulevalla ohjelmakaudella.

Leader-hankkeiden onnistumisessa tärkeintä on osallistujien sitoutuminen. Vähän liioitellen voi sanoa, ettei niin ole väliä mitä tehdään, kunhan tehdään yhdessä ja itse. Toimintaryhmien hanketukien kokonaisrahoituksesta 16 % on talkootyötä, jota on tehty 1,2 milj. euron arvosta tällä ohjelmakaudella.

Maaseudun muu yritystoiminta kehittyi vahvasti. Erilaisia maaseudun yritystykä on ohjelmakaudella myönnetty yhteensä 18 milj. € yli 700 hankkeelle. Toimintalinjalle 3, joka tähtää maaseutualueiden elämänlaatuun ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistamiseen ja kehittämiseen, budjetoiduista varoista

on käytetty jo 82 %. Pirkanmaan maaseutuohjelman vaikutukset nähtiin kyselytutkimuksessa positiivisimpina juuri maaseudun yritystoiminnalle, kuten maaseutumatkailulle, hevostaloudelle, koneurakoinnille ja energiayrittäjyydelle. Yrittäjyyden kehittäminen maaseudulla nousi myös kyselytutkimuksessa tärkeimmäksi uuden ohjelmakauden painopistealueeksi.

Kylien kehittämiseen ja maaseudun asumisviihtyvyyteen maaseutuohjelmalla on ollut positiivinen vaikutus. Yhteisöllisyyden vahvistaminen ei ole kylän palveluista tai rakenteesta kiinni vaan ihmisistä itsestään. Kaavoituksella on annettava mahdollisuudet maaseutualueille kehittyä.

Luomutuotantoon siirtyminen kiinnostaa pirkanmaalaisia maatiloja kysynnän kasvaessa. Nyt luomusopimus on 10 %:lla tiloista. Lähiruuan myyntikanavien käyttö ja suoramyyntin kasvattaminen kiinnostaa erityisesti lammis-, nauta-, vihannes- ja marjatiljoilla.

Maaseutuohjelman kehittämistarpeet/ heikkoudet

Suurin kritiikki maaseutuohjelman arvioinnissa kohdistui hankkeiden byrokratiaan ja joustamattomuuteen. Asiakslähtöisyyttä ja joustavuutta on kehitettävä ja toimintatapoja muutettava, jotta byrokratia ei estä järkevää kehittämistyötä.

Jos halutaan mitattavia tuloksia, maaseutuohjelman tavoitteiden asettamista on terävöitettävä ja mitattavien tulosten keräämisestä hyödynnettävään muotoon huolehdittava.

Maa- ja metsätalous ovat olleet maaseudun kehityksen tukipilareita, eikä elinvoimaista maaseutua ole ilman niitä. Molemmat sektorit ovat suurien muutosten alla ja niiden merkitys maaseudun elinvoiman lähteenä tulee vähenemään. Se ei tarkoita, että näihin sektoreihin pitäisi maaseudulla panostaa vähemmän, pikemminkin päinvastoin. Kuitenkin maaseutuohjelman toimintalinjan 1, maa- ja metsätalouden kilpailukyvyyn parantaminen, budjetoiduista varoista on käytetty tällä ohjelmakaudella vasta 42 %.

Maatalouden rakennekehitys jatkuu vauhdikkaana. Tilakoko kasvaa, tilamäärä vähenee ja tilat erikoistuvat entistä enemmän. Tilakoon kasvaessa myös riskit kasvavat ja viljelijän yrittäjäosaaminen korostuu. Maataloustuotantoon ei investoida sen huonon kannattavuuden vuoksi. Tarvitaan koulutusta, verkostoitumis-

ta, innovaatioita, kuluttajan päätöksiä ostaa kotimaista ja koko ruokaketjun parempaa yhteistyötä, jotta maatalous voi kantaa vastuunsa maaseudun elinvoimaisuudesta myös tulevaisuudessa. Toisaalta lisääntyvä määrä osa-aikajonoja voi tuottaa palveluita muille tiloille, yrityksille ja asukkaille. Myös globaali ruuan kysynnän kasvu tuo mahdollisuuksia myös Suomen maataloudelle.

Kyselytutkimuksessa arvioitiin, että Pirkanmaan maaseutuohjelma ei ole onnistunut myönteisesti vaikuttamaan maatalouden kannattavuuden ja erikoistuneen maatalouden toimintaedellytysten turvaamiseen.

Metsäsektori on globaalien muutosten kourissa. Maaseudulle metsätalous on tuonut paljon vaurautta, mutta mm. metsänomistajarakenteen ja puun kysynnän muutoksista johtuen metsien hyötykäyttö on muuttumassa. Metsien virkistyskäyttö lisää maaseudun asumisviihtyvyyttä ja antaa mahdollisuuksia palveluiden kehittämiseen. Innovaatiota tarvitaan puun uusien käyttömahdollisuuksien kehittämiseksi. Nuorten metsien hoitoon kannustava hanke on ollut onnistunut nykyisessä maaseutuohjelmassa.

Elintarviketeollisuus Pirkanmaalla on ollut viime vuosina yksi heikommien kehittyneistä teollisuudenaloista. Lähiruuan kasvavasta kysynnästä huolimatta alan kehitys on polkenut paikoillaan. Myös maaseutuohjelmassa yritystukia on myönnetty elintarvikkeiden jalostajille vähemmän kuin muualla Suomessa.

Haasteet

Kuntarakenteen muutoksesta aiheutuu maaseudun kehittämiselle sekä haasteita että mahdollisuuksia. Maaseudun kehittäminen on ollut yhteisten asioiden hoitamista itse ja yhteisön lähtökohdista. Julkisen sektorin päätöksenteon siirtyessä kauemmas kuntalaisesta, on maaseudulla paljon osaamista yhteisten asioiden itse hoitamisesta. Toisaalta pienten ryhmien on vaikeampi saada ääntänsä kuuluviin julkisessa päätöksenteossa, kun yksikkökoko kasvaa.

Kuntatalouden resurssien niukkeneminen haastaa päättäjät miettimään, miten tuotetaan tehokkaasti ja tasapuolisesti palveluita kaikille kuntalaisille väestön ikääntyessä. Palveluiden ylläpitäminen syrjäisellä maaseudulla on haasteellista, mutta mahdollista julkisen ja yksityisen palvelutuotannon sekä kolmannen sektorin joustavalla yhteistyöllä.

Talouden yleinen kehitys ja Pirkanmaalle tärkeän teollisuuden rakennemuutos tuovat epävarmuutta globaalin kilpailun kiihtyessä.

Ympäristökysymykset ja ilmastomuutoksen torjunta ovat kaikkien yhteinen asia. Maaseudun kehittämisen ja ympäristötavoitteiden yhdistämisessä on keskustelua herättänyt hajarakentaminen ja sen ilmastovaikutukset. Maaseudun elinvoimaisuuden kannalta on tärkeä löytää maaseudun asumis- ja yritysrakenteelle sopivia ympäristö- ja ilmastotoimenpiteitä.

Koulutettujen yrittäjien ja työvoiman saanti maaseudun yrityksiin ei ole itsestään selvää. Toisaalta myös asumisympäristön laadulla voidaan houkuttaa maaseudulle osaajia. Maaseutuohjelman koulutusta ja tiedotusta koskevat määrälliset tavoitteet ovat jo täyttyneet, mutta tavoitetaanko oikea kohderyhmä ja saadaanko koulutuksella tavoiteltua muutosta aikaan?

Uuden älykkään infrastruktuurin rakentaminen ja olemassa olevan kehittäminen ja ylläpitäminen vaatii paljon resursseja ja keskustelua siitä, miten resurssit kohdennetaan tasapuolisesti.

Mahdollisuudet

Mobiilit tietotyöläiset, virkeät eläkeläiset ja maaseudun yhteisöllisyyttä arvostavat lapsiperheet haluavat maalle asumaan, yrittämään ja harrastamaan; maaseudun kysyntä on kasvussa. Kaupunkiväestön palvelutarvetta voidaan suunnata maaseudulle erityisesti kulttuurin, elintarviketalouden, metsätalouden ja virkistyskäytön osalta ja näin tiivistää maaseudun ja kaupungin toiminnallista vuorovaikutusta. Pirkanmaan sijainti on erinomainen maaseudun kehittämisen kannalta, koska asiakaspohjaa maaseudun palveluille on ja maaseudun tavoitettavuus on hyvä.

Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveyssektorilla, innovaatiot bioteknologiassa ja työnteon palkattomuus avaavat uusia mahdollisuuksia maaseudulle.

Muutos suurten toimijoiden ja tiukasti säädellystä energiasektorista kohti avoimempaa ja joustavampaa energiantuotantoa on alkanut. Maailman energiavarojen ehtyminen ja toisaalta ilmastomuutoksen vastaiset toimet tuovat hajautetun energiantuotannon kehittämisen kautta uusia mahdollisuuksia maaseudun elinkeinoille.

ELY-keskus on paljon vartijana rakennerahastojen yhteisessä kehittämistyössä maakunnan tasolla. Tärkeää on joustava hallinto ja asiakkaan ohjaami-

Taulukko 16: Pirkanmaan maaseudun ja sen kehittämistyön vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja haasteet.

Vahvuudet	Heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> - Leader-kehittämistoiminta - Maaseudun muu yritystoiminta - Kylien kehittäminen - Maaseudun asumisviihtyvyys - Luomutuotanto 	<ul style="list-style-type: none"> - Hallinnon byrokratia ja joustamattomuus - Maaseutuohjelman mitattavat tavoitteet - Perusmaatalouden kannattavuus - Metsätalouden globaalit haasteet - Elintarviketalouden kyky vastata kysyntään
Mahdollisuudet	Haasteet
<ul style="list-style-type: none"> - Maaseudun kysyntä on kasvussa - Sote-ala - Innovaatiot bioteknologiassa - Työnteon paikattomuus - Hajautettu energiantuotanto - Hallinnon rooli ajatushautomona ja kehityksen mahdollistajana 	<ul style="list-style-type: none"> - Kuntarakenteen ja kuntatalouden kehitys - Ympäristökysymykset ja ilmastonmuutoshaste - Koulutuksen kohdentaminen - Infran rakentaminen ja ylläpito

nen oikealle polulle, sekä toimia tässä hetkessä mutta suunnata katse pitkälle tulevaisuuteen. Pirkanmaan liitto on ajatushautomo, joka tuo paikalliset ideat esiin ja löytää yhteistyökumppanin viemään niitä eteenpäin koko Pirkanmaata hyödyttävästi, tiiviissä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Pirkanmaan maaseudun visio

Yllä, ja taulukossa 16 tiivistetysti, esitetään Pirkanmaan maaseudun ja sen kehittämistyön vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja haasteita, jotka nousivat esille vaikuttavuusselvitystä kirjoitettaessa. Tärkein asia kehittämistyössä on yhdessä luotu Pirkanmaan maaseudun rohkea visio. Osaamista, potentiaalia ja halua maaseudun kehittämiseen Pirkanmaan maaseudulta kyllä löytyy.

Kuvat ja taulukot

Taulukko 1: Väestö, huoltosuhde, työpaikkaomavaraisuus, työttömyysaste sekä maatilojen lukumäärä Pirkanmaan seutukunnissa 2009, 2010 ja 2011. (kapale 3.6.)

Taulukko 2: Maatilojen tulot Pirkanmaan seutukunnissa 2010. (3.7.)

Taulukko 3: Maatalouden myyntitulot tuotantosuunnittain Pirkanmaalla ja seutukunnissa vuonna 2010. (3.7.)

Taulukko 4: Pirkanmaan metsät pähkinänkuoressa. (3.8.)

Kuva 1: ELYn ja toimintaryhmien myöntämä rahoitus 1/2007-6/2012 toimintalinjoittain. (4.1.1.)

Taulukko 5: ELY:n ja toimintaryhmien myöntämien hanke- ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012 Pirkanmaalla. (4.1.2.)

Taulukko 6: Maaseudun yritystuet 1/2007- 6/2012 Pirkanmaalla. Koko maan tiedot ajanjaksolta 1/2007-7/2011. (4.1.3.)

Taulukko 7: Hankekohtainen keskimääräinen tuki 1/2007- 6/2012 myönnettyistä maaseudun yritystuista Pirkanmaalla ja koko maassa. (4.1.3.)

Taulukko 8: Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut yritystukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla. Toimialaluokituksen ryhmittely liitteessä 2. (4.1.3.)

Kuva 2: Yritystukien suurimmat saajaryhmät toimialaluokittain (TOL 2008) koko maassa ja Pirkanmaalla. (4.1.3.)

Taulukko 9: Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut investointitukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla. (4.1.3.)

Taulukko 10 : Työpaikat, koulutetut ja uudet tuotteet ja palvelut - maaseutuohjelman tavoitteindikaattoreiden

vertailu toteutuneeseen kuluvalle maaseutuohjelmakaudella. (4.2.)

Taulukko 11: Laaditut/päivitetyt kylien kehittämissuunnitelmat ja ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmat Pirkanmaalla ja toimintaryhmien alueilla kuluvalle maaseutuohjelmakaudella. (4.2.)

Taulukko 12: Kyselytutkimuksen keskimääräiset arviot maaseutuohjelman tavoitteiden toteutumisesta. Vastausasteikko 1...5, jossa 1= täysin eri mieltä väittämän kanssa, 2= osittain eri mieltä, 3= kanta väittämään neutraali, 4= osittain samaa mieltä, 5= täysin samaa mieltä väittämän kanssa. (4.3.)

Taulukko 13. Väestönlisäys 2006-2009, työttömyysaste 2009 ja yritysten lukumäärän kasvu 2006-2009 Pirkanmaalla, Pirkanmaan maaseudulla ja toimintaryhmien alueella. Lähde: Tilastokeskuksen maaseutuindikaattorit. (4.4.6.)

Taulukko 14: Nettotulojen (keskimäärin tulonsaajaa kohden) kasvu 2006-2009 ja tutkinnon suorittaneet 2006 ja 2009 Pirkanmaalla, Pirkanmaan maaseudulla ja toimintaryhmien alueella. Lähde: Tilastokeskuksen maaseutuindikaattorit. (4.4.6.)

Taulukko 15. Yhteenveto jokien ja järvien tilaluokituksista Pirkanmaan alueella. Lähde Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015. (4.5.4)

Taulukko 16: Pirkanmaan maaseudun ja sen kehittämistyön vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja haasteet. (6.)

Lähteet

Avoin tilastopalvelu. Pirkanmaan liitto. www.pirkanmaa.fi/fi/pirkanmaa/avoin-tilastopalvelu

Bioenergian potentiaalitarkastelu Pirkanmaan alueelta – energiaomavaraisuuden jäljillä. Kinnunen, M. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Ympäristötiede ja -teknologia. Uusiutuvan energian maisteriohjelma. 2011. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/26675/URN_NBN_fi_jyu-201103161897.pdf?sequence=4

Etelä-Pohjanmaan kylien kehittämissstrategia 2007–2013. Etelä-Pohjanmaan Maakunnan Yhteistyöryhmä. 2007. www.liiveri.net/images/EPn_kylien_kehittamisstrategia_2007_2013.pdf

Hajautetun energiantuotannon edistäminen Pirkanmaalla. Kairamo, A. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Johtamiskorkeakoulu. Ympäristöpolitiikka ja aluetiede. Toukokuu 2012. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu06069.pdf>

Maaseudun yritys- ja hankerahoituksen hallinnollisen taakan vähentäminen – työryhmän selvitys. MMM. Helsinki 2009. www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/tyoryhmamuistiot/2009/5msKahm2i/trm2009_12.pdf

Maaseudun yritysrahoitus. Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelman 2007-2013 erillisselvitys. Ramboll. 1/2012. www.maaseutu.fi/attachments/maaseutu/maaseudunkehittamisohjelmat/66q3gghtNO/Maaseudun_yritysrahoitus_Ramboll_2012.pdf

Maatilojen kehitysnäkymät 2020 – Pirkanmaan ELY-keskus. Suomen Gallup Elintarviketieto Oy. www.mtk.fi/liitot/pirkanmaa/ajankohtaista/tapahtumakalenteri/Tapahtumat2012/fi_FI/maatilojen_kehitysnakymat/_files/88187511432546173/default/Maatilojen%20kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t%20Pirkanmaalla_esitys%2022.8.2012.pdf

Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelma 2007-2013 - Pirkanmaan alueohjelma. Pirkanmaan työ- ja elinkeinokeskus. www.maaseutu.fi/fi/index/maaseudunkehittamisohjelmat/tavoitteet_ja_tyokalut/alueellisetsuunnitelmat/pirkanmaa.html

Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelman 2007-2013 väliarviointi. Suomen aluetutkimus FAR. 2010. http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/countries/fi/mte-rep-fi-continental_fi.pdf

Pirkanmaan liiton ennusteportaali Pilkahdus. www.pilkahdus.fi

Pirkanmaan maakuntaohjelma 2011-2014. Pirkanmaan liitto. www.pirkanmaa.eu/files/files/hallinto/julkaisut/pdf/mko_2011_14_netti.pdf

Pirkanmaan maaseutustrategia 2005-2015. Pirkanmaan liitto.

Pirkanmaan metsäohjelma 2006-2010. Metsäkeskus Pirkanmaa. www.metsakeskus.fi

Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 8/2010. www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=123842&lan=fi

Pirkanmaan puuenergiaselvitys 2011. Maunula, L. Pirkanmaan metsäkeskus. 2011. http://www.metsakeskus.fi/fi_FI/c/document_library/get_file?uuid=88bf0764-9eda-40a5-a38f-64030a6e5a1b&groupId=10156

Pirkanmaan talous 2007, toimialojen nykytila ja näkymät. Pirkanmaan TE-Keskus, Tampereen kaupungin elinkeinokeskus, Pirkanmaan ennakointipalvelu ja Tampereen kauppakamari. www.pirkanmaantalous.fi

Pirkanmaan talous 2011, toimialojen nykytila ja näkymät. Tampereen kauppakamari, Tredea ja Pirkanmaan ELY-keskus. www.pirkanmaantalous.fi

Pirkanmaan vuosikirja 2012. Pirkanmaan liitto. www.pirkanmaa.eu/files/files/hallinto/julkaisut/pdf/VUOSIKIRJA_2012.pdf

Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011-2016. Pirkanmaan liitto ja Pirkanmaan ELY-keskus.

Sitran maaseutuohjelma. www.sitra.fi/maaseutu

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2012. Niemi, J. ja Ahlstedt, J. (toim.). MTT. <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut/suomenmaatalousjamaaseutuelinkeinot/jul112.pdf>

Liitteet

Liite 1 (kappale 4.1.1.)

Maaseutuohjelman 2007-2013 rahoitussuunnitelma ja 1/2007-6/2012 myönnetty rahoitus Pirkanmaalla toimintalinjoittain.

TL	Toimenpide	Maaseutuohjelma 2007-2013 Rahoitussuunnitelma Valtion ja EU:n rahoitus €			Myönnetty rahoitus 1/2007-6/2012 Valtion ja EU:n rahoitus €			Myönnetty/ suunniteltu rahoitus %		
		ELY-keskus	Leader	Yhteensä	ELY-keskus	Leader	Yhteensä	ELY-keskus	Leader	Yht
1	111					49 471	49 471			
1	111.1				1 025 175		1 025 175			
1	111.2				1 496 312		1 496 312			
1	111.3				25 236		25 236			
1	111-111.3	2 481 808	265 277	2 747 085	2 546 723	49 471	2 596 194	102	19	95
1	123	5 072 878	108 585		1 236 107	61 140	1 297 247	24	56	25
1	124	3 309 077	148 974		660 816	175 783	836 599	20	118	24
TL 1 yhteensä		10 863 763	522 836	11 386 599	4 443 646	286 394	4 730 040	41	55	42
Toimintalinja 2		20 800	20 800							
3	311	11 581 771	697 705	12 279 476	2 223 986	216 375	2 440 361	19	31	20
3	312	11 581 771	1 595 540	13 177 311	15 550 462	2 726 377	18 276 839	134	171	139
3	313	2 481 808	1 060 050	3 541 858	1 384 635	428 830	1 813 465	56	40	51
3	321	827 269	3 332 078	4 159 347	4 889 877	1 189 430	6 079 307	591	36	146
3	322	1 654 539	3 332 078	4 986 617	1 297 658	2 868 771	4 166 429	78	86	84
3	323	1 654 539	2 077 700	3 732 239	795 396	1 123 759	1 919 155	48	54	51
3	331	1 654 540	683 963	2 338 503	1 336 327	10 784	1 347 111	81	2	58
TL 3 yhteensä		31 436 237	12 779 114	44 215 351	27 478 341	8 543 341	36 021 682	87	67	82
4	411									
4	413					(5 518 882)				
4	421		1 131 030	1 131 030		(604 104)				
4	431		2 490 800	2 490 800		2 593 528	2 593 528		104	104
TL 4 yhteensä			3 621 830	3 621 830		2 593 528	2 593 528		72	72
TL 1-4 yht.		42 300 000	16 944 580	59 244 580	31 921 987	11 423 263	43 345 250	75	68	73
Tekninen apu			1 108 000							

Maaseutuohjelman toimenpiteet toimintalinjoittain:

Toimintalinja 1

Toimenpide 111 Ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet

Alatoimenpide 111.1 Yleiset ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet

Alatoimenpide 111.2 Maatalouden kilpailukykyyn kehittäminen

Alatoimenpide 111.3 Osaamisen tason kohottaminen

Toimenpide 123 Maa- ja metsätaloustuotteiden arvon lisääminen

Toimenpide 124 Yhteistyö maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja teknikoiden kehittämiseksi

Toimintalinja 2

Toimenpiteet 214 ja 216 Maatalouden ympäristötuet ja ei-tuotannolliset investoinnit

Toimintalinja 3

Toimenpide 311 Taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle
Toimenpide 312 Mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen
Toimenpide 313 Matkailuelinkeinojen edistäminen
Toimenpide 321 Elinkeinoelämän ja maaseutuväestön peruspalvelut
Toimenpide 322 Kylien kunnostus ja kehittäminen
Toimenpide 323 Maaseutuperinnön säilyttäminen ja edistäminen
Toimenpide 331 Koulutus ja tiedotus

Toimintalinja 4

Toimenpiteet 411, 412 ja 413 Toimenpiteet toimintalinjoilla 1, 2 ja 3
Toimenpide 421 Alueiden ja valtioiden välinen yhteistyö
Toimenpide 431 Paikallisen toimintaryhmän toiminnan takaaminen, pätevyyden hankkiminen ja toiminnan edistäminen

Liite 2 (kappale 4.1.3. taulukko 8)

Toimialaluokittainen ryhmittely (TOL 2008).

Toimiala	TOL luokat
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	(TOL 55-56)
Metallien jalostus, metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistus	(TOL 24-27)
Metsätalous ja puunkorjuu	(TOL 02)
Moottorijoneuvojen ja moottoripyörien korjaus, tukku- ja vähittäiskauppa	(TOL 45-47)
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	(TOL 10-12)
Taiteet, viihde ja virkistys	(TOL 90-93)
Rakentaminen	(TOL 41-43)
Muiden laitteiden valmistus, huolto ja asennus	(TOL 28-33)
Saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus	(TOL 16-17)
Terveys- ja sosiaalipalvelut	(TOL 86-88)

LIITE 3 68

Arviointikysely maaseudun kehittäjille -nykyisen ohjelmakauden tavoitteiden toteutuminen sekä ideat uudelle ohjelmakaudelle

Tämä maaseudun kehittäjille suunnattu kysely on osa Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelmaa 2007-2013 vaikuttavuus selvitystä, jonka toteuttaa Jaanu Consulting/Hanna Leiponen-Syyrakki Pirkanmaan ELY-keskuksen rahoituksella.

Kerro mielipiteesi Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman 2007-2013 tavoitteiden ja painopisteiden toteutumisesta ja kirjoita lisää mielipiteitäsi avoimiin kysymyksiin.

Merkitse yhteystietoihin nimesi lisäksi myös roolisi suhteessa Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelmaan 2007-2013.

Vastaa väitteisiin ja kysymyksiin nimenomaan maaseudun kehittämisohjelmaan liittyvän roolisi näkökulmasta.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti siten, etteivät yksittäisen henkilön vastaukset tule esille vaikuttavuus selvityksessä.

Kyselystä saatuja tietoja ei käytetä muihin tarkoituksiin.

Nimi _____

E-mail _____

Taustatietoja:

Mikä on roolisi Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelmassa 2007-2013 (rasti ruutuun)?

	Pirkanmaan maaseutujaosto
	Pirkanmaan ELY-keskus
	Pirkanmaan liitto
	Leader-toimintaryhmät
	Maaseutuohjelman hankkeiden toimija/osallistuja
	Jokin muu, mikä?

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä koskien Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelmaa 2007-2013 (maaseutuohjelma)?

Kirjoita rasti oikean vaihtoehdon viereen/päälle.

Vastausasteikko on 1...5. Vastausarvot:

1= täysin eri mieltä väittämän kanssa

2= osittain eri mieltä

3= kanta väittämään neutraali

4= osittain samaa mieltä

5= täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

Mikäli tunnet, että et ole riittävän perehtynyt asiaan voidaksesi vastata väittämiin, jätä vastauskohta tyhjäksi.

Pirkanmaan maaseudun vision toteutuminen:

Pirkanmaan maaseudun visio on

”Pirkanmaan kehittyvä ja hoidettu, kattavien palveluiden monimuotoinen maaseutu tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää”.

Maaseutuohjelma on vaikuttanut myönteisesti Pirkanmaan maaseudun vision toteutumiseen	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

Maaseutuohjelman tavoitteiden toteutuminen:

Alla on lista maaseutuohjelman tavoitteista ja painopisteistä.

Merkitse oletko samaa vai eri mieltä kunkin tavoitteen toteutumisesta nimenomaan maaseutuohjelman vaikutuksesta johtuen.

Maaseutuohjelma on **myönteisesti vaikuttanut**, jotta Pirkanmaalla...

1	Maatalouden rakennekehitys tapahtuu hallitusti.	1	2	3	4	5
2	Maatalouden kannattavan toiminnan edellytykset on turvattu.	1	2	3	4	5
3	Monialaisen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu	1	2	3	4	5
4	Erikoistuneen maatalouden edellytykset on maakunnassa turvattu.	1	2	3	4	5

Maaseutuohjelma on **myönteisesti vaikuttanut**, jotta Pirkanmaalla...

5	Bioenergiasta muodostuu merkittävä osa maaseutuyritysten tulonmuodostusta.	1	2	3	4	5
6	Aktivoidaan metsänomistajia nuorten metsien hoitoon.	1	2	3	4	5

Maaseutuohjelma on **myönteisesti vaikuttanut**, jotta Pirkanmaalla...

7	Maataloudesta luopuville viljelijöille luodaan mahdollisuuksia siirtyä muuhun yritystoimintaan maaseudulla.	1	2	3	4	5
8	Maaseudulle syntyy kannattavaa ammattimaista, uusia työpaikkoja luovaa yritystoimintaa.	1	2	3	4	5
9	Maaseudulle syntyy uutta elintarvikkeiden jatkojalostusta.	1	2	3	4	5
10	Maaseudulle syntyy uutta maaseutumatkailua.	1	2	3	4	5
11	Maaseudulle syntyy uutta alihankintaa puun- ja metallinjalostuksessa.	1	2	3	4	5
12	Maaseudulle syntyy uutta koneurakointia.	1	2	3	4	5
13	Maaseudulle syntyy uusia hevostalouden palveluita.	1	2	3	4	5
14	Maaseudulle syntyy uusia hoivapalveluita.	1	2	3	4	5
15	Maaseudulle syntyy uusia energiayrittäjiä.	1	2	3	4	5
16	Maaseudulle syntyy uutta matkailuyrittäjyyttä.	1	2	3	4	5
17	Maaseudun yritykset ovat saaneet hyötyä verkostoitumalla.	1	2	3	4	5

Maaseutuohjelma on **myönteisesti vaikuttanut**, jotta Pirkanmaalla...

18	Koulutustoiminnalla parannetaan maaseudun yrittäjien yrittäjä- ja johtamisosaamista.	1	2	3	4	5
19	Koulutustoiminta vastaa maaseudun yrittäjien tarpeeseen ammattitaitoisen työvoiman saannissa.	1	2	3	4	5
20	Koulutustoiminnalla parannetaan paikallista aloitteellisuutta.	1	2	3	4	5
21	Koulutustoiminnalla parannetaan osaamista kylien kehittämisessä.	1	2	3	4	5

Maaseutuohjelma on myönteisesti vaikuttanut, jotta Pirkanmaalla...

22	Maaseudulle syntyy kaupunkiväestölle palveluita tuottavia yrityksiä.	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

Maaseutuohjelma on **myönteisesti vaikuttanut**, jotta Pirkanmaalla...

23	Maaseutu säilyy asuttuna.	1	2	3	4	5
24	Riittävät palvelut ovat väestön käytettävissä myös syrjäisillä alueilla.	1	2	3	4	5
25	Kylätoiminta on aktiivista.	1	2	3	4	5
26	Yhteisöllisyys vahvistaa asumisviihtyvyyttä maaseudulla.	1	2	3	4	5
27	Kulttuurimaisema säilyy.	1	2	3	4	5
28	Luonnon- ja kulttuurimaiseman hoidossa otetaan huomioon luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen.	1	2	3	4	5
29	Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet hyödynnetään.	1	2	3	4	5

Muu palaute maaseutuohjelmasta

Kerro hyvin toimivasta hankkeesta:

Kerro mikä hanke tai sen osa-alue ei ole toiminut hyvin ja miksi:

Miten kehittäisit ohjelman hallintoa?:

Muuta palautetta nykyisestä ohjelmakaudesta:

Viestini uuden ohjelmakauden suunnitteluun:

Seuraavalla maaseutuohjelmakaudella 2014-2020 pitäisi painopisteiksi ottaa (merkitse rastilla enintään 5 vaihtoehtoa):

1	Maa- ja metsätalouden arvon lisääminen
2	Elintarviketuotannon laadun ja kannattavuuden kehittäminen
3	Metsätilarakenteen ja metsien hoidon kehittäminen
4	Puun jatkojalostus
5	Taloudellisen toiminnan laajentaminen maa- ja metsätalouden ulkopuolelle
6	Yrittäjyyden kehittäminen maaseudulla
7	Työpaikkojen määrän kasvu maaseudulla
8	Yhteistyöverkostojen kehittäminen maaseudun yrittäjien keskuudessa
9	Matkailuelinkeinojen edistäminen
10	Lähienergia
11	Infrastruktuurin, esim. liikenne- ja tietoliikenneverkkojen kehittäminen
12	Maaseudun peruspalvelujen turvaaminen ja kehittäminen
13	Kylien kunnostus ja kehittäminen
14	Maaseutuperinnön säilyttäminen ja edistäminen
15	Yhteisöllisyyden lisääminen
16	Asumisen mahdollisuuksien edistäminen maaseudulla
17	Tampereen läheisyyden tuomien mahdollisuuksien hyödyntäminen
18	Osajien koulutus maaseudulla
19	Leader
20	Ilmastonmuutoksen torjunta
21	Hankkeiden hallinnon kehittäminen, yksinkertaistaminen ja tehostaminen
22	Jokin muu, mikä?

Kiitos vastauksestasi!

KUVAILEHTI

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 102/2012				
Vastuualue Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri				
Tekijät Hanna Leiponen-Syyrakki, Jaanu Consulting		Julkaisuaika Lokakuu 2012		
		Kustantaja /Julkaisija Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja Pirkanmaan ELY-keskus ja Maaseuturahasto		
Julkaisun nimi Selvitystyö Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007–2013 vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaalla				
Tiivistelmä Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman seitsenvuotinen kausi päättyy vuoden 2013 lopussa. Ohjelmakauden ollessa loppuillaan ja uuden ohjelmakauden suunnitteluvaiheen käynnistyessä Pirkanmaan ELY-keskus on teettänyt selvityksen Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaan alueella. Selvityksessä tarkastellaan ohjelman tavoitteiden toteutumista, vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä määrällisesti että laadullisesti. Vaikuttavuus selvityksessä esitetään myös kehitysehdotuksia tulevaa ohjelmakautta 2014–2020 varten. Pirkanmaan maaseudun visio kehittyvästä ja hoidetusta, kattavien palveluiden monimuotoisesta maaseudusta, joka tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää, on toteutunut monilta osin, mutta parannettavaakin löytyy. Ohjelmakaudella 2007–2013 on kehitetty maaseudun infrastruktuuria, yrityksiä, kyliä ja kulttuurimaisemaa, koulutettu osajia maaseudulle ja annettu mahdollisuus paikalliskehittämiseen.				
Asiasanat (YSA:n mukaan) Pirkanmaa, maaseutu, EU-tuet, EU-ohjelmat, hankkeet, kehittämisprojektit				
ISBN (Painettu)	ISBN (PDF) 978-952-257-643-9	ISSN-L 2242-2846	ISSN (painettu)	ISSN (verkkojulkaisu) 2242-2854
www www.doria.fi/ely-keskus		URN URN:ISBN:978-952-257-643-9		Kieli Suomi
Sivumäärä 56				
Julkaisun tilaukset				
Kustannuspaikka ja -aika			Painotalo	

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman seitsenvuotinen kausi päättyy vuoden 2013 lopussa. Ohjelmakauden ollessa loppuillaan ja uuden ohjelmakauden suunnitteluvaiheen käynnistyessä Pirkanmaan ELY-keskus on teettänyt selvityksen Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaan alueella.

Selvityksessä tarkastellaan ohjelman tavoitteiden toteutumista, vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä määrällisesti että laadullisesti.

Vaikuttavuus selvityksessä esitetään myös kehitysehdotuksia tulevaa ohjelmakautta 2014–2020 varten. Pirkanmaan maaseudun visio kehittyvästä ja hoidetusta, kattavien palveluiden monimuotoisesta maaseudusta, joka tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää, on toteutunut monilta osin, mutta parannettavaakin löytyy. Ohjelmakaudella 2007–2013 on kehitetty maaseudun infrastruktuuria, yrityksiä, kyliä ja kulttuurimaisemaa, koulutettu osajia maaseudulle ja annettu mahdollisuus paikalliskehittämiseen.

RAPORTTEJA 102 | 2012
SELVITYSTYÖ
MANNER-SUOMEN MAASEUDUN KEHITTÄMISOHJELMAN 2007 -
2013 VAIKUTUKSISTA JA VAIKUTTAVUUDESTA PIRKANMAALLA

Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

ISBN 978-952-257-643-9 (PDF)

ISSN-L 2242-2846
ISSN 2242-2854 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-257-643-9

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin